

**MINISTERUL JUSTIȚIEI
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CRIMINOLOGIE**

**Deținuții și relațiile în mediul carceral
Interviul – Studii de caz**

**Drd. Mihai Ioan
Micle
Psiholog**

**București
Decembrie 2004**

CUPRINS:

A. DEȚINUȚII ȘI RELAȚIILE ÎN MEDIUL CARCERAL

I. Remodelări identitare

II. Relațiile deținuților/telor

a) **Relațiile deținuților/telor cu personalul angajat**

b) **Relațiile dintre deținuți/te**

III. Factorii care influențează relațiile dintre deținuți/te

IV. Atitudinea deținutului / ei față de actul comis

V. Perceperea vinovăției / Cine este vinovat?

VI. Activitățile desfășurate de deținuți/te în penitenciar

a). **Motivația care stă la baza activităților desfășurate de deținuți/te în penitenciar**

b). **Factorii care influențează activitățile desfășurate de deținuți/te în penitenciar**

VII. Tipul și numărul sancțiunilor primite

VIII. Observațiile educatorului

IX. Sugestii ale deținuților/telor care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar

X. Planurile de viitor ale deținuților/telor

B. CONCLUZII

C. INTERVIUL – DEFINIȚIE ȘI CADRU TEORETIC

D. STUDII DE CAZ

E. FACTORII CARE FAVORIZEAZĂ TRECEREA LA ACT

F. SPECIALIȘTII ÎNTRE NECESITATE ȘI IMPOSIBILITATE

A. CONCLUZII

A. DEȚINUȚII ȘI RELAȚIILE ÎN MEDIUL CARCERAL

„Deținuții și relațiile în mediul carceral”- este un capitol în cadrul proiectului de cercetare - „Politici penale și dinamica infracțiunii de omor în ultimii 20 de ani” realizat în colaborare de către Agenția Națională a Penitenciarelor, Institutul Național de Criminologie și Institutul de Sociologie al Academiei Române.

Proiectul a avut ca obiectiv major identificarea principalelor particularități ale evoluției infracțiunii de omor în ultimii 20 de ani, construirea, pe baza investigațiilor realizate, a unei tipologii a autorilor și a victimelor infracțiunilor de omor și stabilirea factorilor care generează sau favorizează săvârșirea infracțiunii de omor.

Culegerea datelor a presupus utilizarea unui chestionar aplicat persoanelor condamnate pentru omor de către personalul de specialitate din sistemul penitenciar. Chestionarul a fost structurat pe opt dimensiuni.

În construirea ultimei dimensiuni - „Deținuții și relațiile în mediul carceral”- din structura chestionarului aplicat celor 626 de deținuți/te (eșantion reprezentativ), s-au avut în vedere transformările identitare pe care le suportă deținutul/ta odată cu intrarea lui în spațiul carceral. Această reconstrucție a personalității deținuților/telor influențează atât perspectiva din care ei se percep (introspecție), cât și relația cu ceilalți deținuți, personalul închisorii, modul în care se raportează la actul comis, activitățile din penitenciar, precum și identificarea unui sens și a unei direcții pentru viitor. În vederea unei evaluări exacte a comportamentului manifest al deținuților/telor, s-a cerut personalului angajat, cu competențe în acest sens, să menționeze pentru fiecare dintre aceștia tipul și numărul sancțiunilor primite până în momentul aplicării chestionarului. De asemenea, specialiștii (psiholog, asistent social etc.) au fost rugați să facă o serie de observații (perspectivă psihologică, socială, psihică etc.) asupra fiecărui deținut/tă introdus/ă în eșantion. Un ultim item al acestui construct - „Deținuții și relațiile în mediul carceral” - își dorește să surprindă capacitatea deținuților/telor de a furniza o serie de sugestii care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar.

- III. Remodelări identitare;
- II. Relațiile deținuților/telor:
 - a) cu personalul angajat;
 - b) cu ceilalți deținuți/te
- III. Factorii care influențează relațiile dintre deținuți/te.
- IV. Atitudinea față de infracțiune:
 - a) regretă actul comis;
 - b) nu regretă.
- V Perceperea vinovăției / Cine este vinovat?
- VI. Activitățile desfășurate de deținuți/te în penitenciar.
 - a) motivația
 - b) tipul activității
- VII. Tipul și numărul sancțiunilor primite.
- VIII. Observațiile educatorului.
- XI. Sugestii ale deținuților/telor care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar.
- XII. Planurile de viitor ale deținuților/telor.

I. Remodelări identitare

Odată intrați în spațiul carceral, deținuții trebuie să-și atribuie identități specifice: o identitate comună, o identitate socială individuală și o identitate personală specifică. Aceste trei tipuri de identitate se sprijină pe integrarea (totală sau relativă) a valorilor morale specifice.

Pentru atribuirea unei **identități comune** necesare ca să trăiască împreună și să existe în fața celor care i-au respins, deținuții trebuie să-și acorde, adică să împărtășească (sau să aibă aerul că o fac) valori morale specifice. Din poziția lor de excluși, ei prezintă valori morale aparent opuse celor avute de cetățeni obișnuiți, ceea ce le-ar permite să-și regăsească o identitate onorabilă - „noi suntem pur și simplu diferiți de voi” – spun ei.¹

Deținutul trebuie să-și găsească un loc social în sânul detenției - **o identitate socială**. Erving Goffman² a descris perfect degradarea, mortificarea, profanarea, mutilarea pe

¹ LE CAISINE (L.), *Prison – Une ethnologie en centrale*, Editions Odile Jacob, Paris, 2000, p. 78-79.

² GOFFMAN (E.), *Asiles, études sur la condition sociale des malades mentaux*, Paris, Minuit, 1990 (1968), p. 56-92.

care o suportă personalitatea celui închis în instituții totale. Aceste efecte conduc la depersonalizarea individului, depersonalizare care este fructul „pedepselor cu închidere” prezentate de G. Sykes³. Goffman prezintă și repersonalizarea (crearea unei noi personalități), dobândită grație sistemului de privilegii, așteptărilor secundare „și complicității în reclusiune”⁴. Trebuie să se țină seama și de faptul că are loc o desocializare a deținutului care intră în astfel de instituții, desocializare ce privește atât eul individului, cât și relațiile lui cu alții (procesul de depersonalizare și repersonalizare pot fi descrise în termeni de desocializare – separările și rupturile smulg persoana din legăturile sociale curente – și resocializare – constituirea noilor legături în sânul instituției totale)⁵. Goffman spune că în instituțiile totale „operațiile de despuiere și nivelare puse în acțiune amputează brutal noul sosit de diferitele sale particularități sociologice”, iar „principiile de diferențiere socială ale lumii exterioare sunt abolite”⁶. La intrarea în închisoare, condamnații își pierd parametrii identității civile și sociale: profesia, familia etc. De aici înainte sunt niște necunoscuți unii pentru alții. Singura lor identitate socială este aceea de deținut, dar, de vreme ce această identitate o au toți, ea nu ar trebui să fie un element de distincție și deci de recunoaștere. Pentru a comunica și a trăi în acest nou univers, pentru a-și găsi aici un loc, ei trebuie să știe cine este celălalt și deci să-i confere o nouă identitate socială, atribuindu-și-o singuri.

Deținutul trebuie să se diferențieze de celălalt. Aceasta presupune existența unei **identități personale**. De fapt, deținutul este obligat să trăiască într-o promiscuitate fizică și morală cu indivizi de vârste, origini etnice, culturale și sociale multiple (care împărtășesc deci valori necesar diferite), dar mai ales cu condamnați pentru crime și delikte diverse, cu trecuturi carcerale diverse, fără o altă posibilitate de a-i cunoaște decât prin intermediul crimelor și condamnărilor. Această promiscuitate cu indivizi diferiți, și pe deasupra cu criminali, (considerați astfel când erau „afară”) îi obligă dacă vor să fie ei înșiși să se distanțeze de ceilalți. „Alături de diferențele datorate izolării, există cele, la fel de importante, datorate proximității, dorința de a se opune, de a se diferenția, de a fi el însuși”⁷. În închisoare, pentru că au transgresat moralitatea comun împărtășită de cetățeni liberi, condamnații își atribuie aceste identități cu ajutorul judecăților privind valorile morale pe care unii și alții se presupune că le posedă. Prin aceste judecăți, care privesc crima pe care se presupune că au comis-o, dar și vârsta, originea geografică, etnică și culturală a deținutului, condamnații își creează o identitate morală diferită (a spune cine sunt sau cine este celălalt

³ SYKES (G.M.), *The Society of Captives*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1958.

⁴ GOFFMAN (E.), *op. cit.*, p. 92-94.

⁵ POLLAK (M.), *L'expérience concentrationnaire. Essai sur le maintien de l'identité sociale*, Paris, Métailié, 1990, p.260.

⁶ *Ibidem*, p. 171-172.

⁷ LÉVI-STRAUSS (Cl.), *Race et Histoire*, Paris, Gallimard, Folio Essais, 1997, p. 17.

înseamnă a face o categorizare. Dar înseamnă adeseori să se califice un subiect, să-i atribuie o valoare. Identitățile nu sunt numai categorii, sunt proprietăți, valori produse de judecăți⁸).

Născându-se în interacțiune, aceste identități vor căpăta în acest caz valoare de identitate socială, în sensul, în care Goffman definește acest termen. Deținutul devine ceea ce s-a presupus a fi făcut și ce poate să facă. Plecând de la aceste identități, condamnații trebuie să integreze, să profeseze valori morale, să urmeze reguli de conduite specifice mediului carceral.

II. Relațiile deținuților/telor

Personalul își reprezintă deținutul plecând de la o dinamică dublă: când este vorba să-l păzească și să-l țină închis, această dinamică vizează distanțarea și deci diferențierea față de condamnat; când este vorba de evaluarea transformărilor sale, este vorba de apropiere, adică despre asemănarea deținutului cu personalul și valorile sale.

Deținutul este evaluat în funcție de identități și valori morale contradictorii. De fapt el trebuie să jongleze între identitatea și valorile sale de altădată, când era liber, și cele prezente, din închisoare. Chiar în cadrul instituției, el este prins între identitatea și valorile sale de condamnat, pe de o parte, identitatea personală și valorile pe care trebuie să le arate în fața personalului, pe de altă parte. Condamnatul ajunge să-și reconsidere fostele valori. El trebuie să facă să coincidă valorile sale trecute (de exemplu adeziunea la pedeapsa capitală) cu cele care îi permit să comunice cu indivizi pentru care altă dată ar fi cerut „o pedeapsă exemplară”. Ceea ce este valabil bineînțeles și pentru cazul său: el trebuie să-și reconsidere crima, situația prezentă raportată la valorile din afara penitenciarului și/sau din interior. În același timp, el răspunde obligației de a trăi în promiscuitate cu străinii și criminalii (adică să profeseze valorile carcerale și să se conformeze identității sale sociale). El trebuie să se conformeze așteptărilor personajului legate de conduita lui în spațiul carceral (să arate valorile și să adopte identitatea care i se impune), integrând astfel valori contradictorii (fiind prins între logica de opozant a deținuților și logica de conformare la cerințele personalului).

Obligația de a trăi împreună îl determină pe deținut, în ideea de supraviețuire în colectiv, să-și atribuie o identitate comună, să integreze valori morale colective. Pentru supraviețuirea personală, deținutul trebuie să-și construiască o identitate care să-l distingă de vecinul său. Nevoia de a ieși din închisoare, pentru a regăsi societatea din afară, obligă condamnatul să părăsească această identitate colectivă pentru a se apropia de cea recomandată

⁸ DUBAR (C.), *Socialisation et construction identitaire*, L'Identité Éditions Sciences humaines, 1998, p. 135-141.

de personal, să-și piardă identitatea judiciară pentru a ajunge la o identitate conformă. El trebuie să-și demonstreze o coerență și o continuitate de sine⁹.

Viața în închisoare implică o mare instabilitate a identității sociale a deținuților. „Gradul de asigurare a identității unei persoane depinde de un mediu stabil, apt să-i procure repere care să-i permită anticiparea realității și posibilitatea de a acționa în consecință”¹⁰. Diferitele du-te-vino identitare ale condamnatului sunt efectuate într-un context instabil. Această instabilitate provine atât din mișcările continue care scutură universul carceral, cât și din faptul că deținutul ignoră data efectivă a eliberării sale. Mai întâi au loc o serie de transformări mentale, de vreme ce scurgerea timpului de pedeapsă îl face pe condamnat să-și schimbe progresiv valorile morale, urmate de mișcări fizice cauzate de funcționarea chiar a instituției, cu plecările continue ale unora sau altora. Personalul care îi atribuie și el o identitate, se deplasează în funcție de parcursul profesional, dar într-un sens contrar. G.H.Mead ¹¹ spune că „geneza identității se înscrie totdeauna într-o relație interactivă cu celălalt”.

Supravegherea continuă a tuturor de către toți este extrem de pregnantă în închisoare. Această supraveghere vine din aceea că aceste identități sociale și personale au specificitatea de a nu fi odată pentru totdeauna, ci provenind din contradicțiile și ale instabilității valorilor morale. Toți - deținuți și personal- caută să știe cine este celălalt, dar sunt mai ales în căutarea „adevărului” individului, petrecându-și deci timpul spionându-l (supraveghindu-l) pe celălalt și, mai precis, cercetându-i instabilitatea și contradicțiile sale.

Din necesitatea de a trăi în interiorul închisorii, gândindu-se la ieșirea lor, deținuții își construiesc și reconstruiesc constant identitatea, fie pentru a aparține colectivului, grupului codeținuților, fie pentru a se singulariza și a se afișa ca oameni obișnuiți. În ceea ce privește personalul, el este forțat să închidă indivizi pe care trebuie în același timp să-i asiste, individualizându-le pedeapsa. De aici, el trebuie să producă identități multiple pentru același deținut. Toți trăiesc iluzia de a construi o persoană „adevărată”.

Acest „amestec” le apare ca revelator pentru negarea istoriei personale a fiecăruia. Toți urmează acum același destin: excludere și închidere. Dacă timpul excluderii variază în funcție de pedeapsă, toți suportă însă același tratament. Dacă individualizarea pedepsei este trecută în teste, nu se efectuează decât plecând de la comportamentul condamnatului în închisoare, și nu de la actul și istoria sa.

⁹ LE CAISINE (L.), *op. cit.* p.80-85.

¹⁰ POLLAK (M.), *op. cit.* p. 267.

¹¹ MEAD (G.H.), *L'esprit, le soi et la société*, Paris, PUF, 1963, p. 53.

Plecând de la crima comisă, identitatea și natura victimei și de la legăturile care îi unesc cu aceasta din urmă (cunoscută sau nu, apropiată sau nu), deținuții definesc și califică un condamnat urmărind o scală care merge de la mai moral la mai puțin moral, de la mai curat la mai murdar și în final, de la mai uman la mai puțin uman. Parametrii utilizați pun în evidență comunitatea morală de apartenență.

a) Relațiile deținuților/telor cu personalul angajat

Analiza statistică (SPSS 11) a rezultatelor obținute la acest item relevă existența unor diferențe semnificative între valorile procentuale ale primilor doi indicatori în raport cu ponderea valorilor procentuale obținute de ceilalți indicatori:

1) Relații destinse	52,6%
2) Relații cooperante	43 %
3) Relații tensionate	2,1%
4) Altele	1,8%
5) Nu răspunde	0,6%

Scorul valorilor procentuale obținute la primii doi indicatori (relații destinse, cooperante) indică un comportament structurat (95,6%) al relațiilor dintre deținuți și personalul angajat. Valorile procentuale obținute la ceilalți indicatori sunt total ne semnificative față de linia lor obișnuită de conduită. Grupul de deținuți manifestă evident în relațiile cu personalul angajat un comportament constructiv psihosocial bazat pe înțelegere, cooperare (Fig.1).

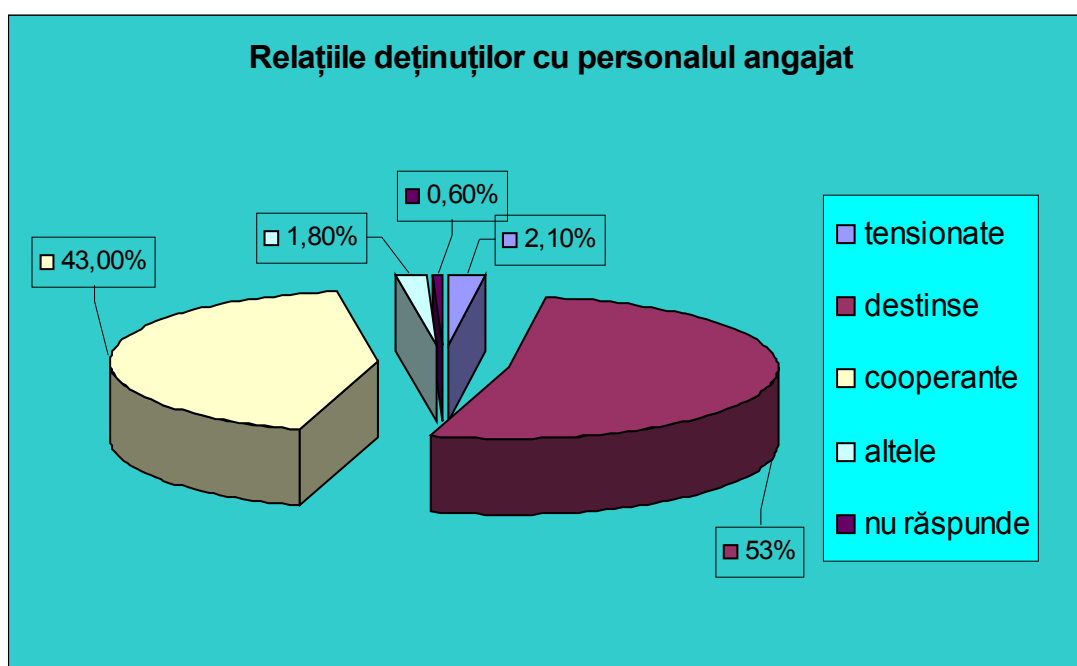

Fig. 1

Relația deținutului/ei cu personalul angajat este influențată în primul rând de modificările identitare pe care aceștia le suportă odată cu intrarea în spațiul carceral: atribuirea unei identități personale, a unei identități sociale individuale și a unei identități personale specifice. Deținutul/a trebuie să jongleze între identitatea și valorile sale de altădată, când era liber, și cele prezente în închisoare.

În al II-lea rând, analiza corelațiilor Pearson semnificative, relevă existența unei constelații de factori care **influențează relațiile destinse, cooperante** dintre deținuți/te și personalul angajat. Factorii aceștia țin de:

- **Mediul social** în care inculpatul s-a dezvoltat ca entitate bio-psiho- socială până la vârsta de 18 ani (*familia de origine - 92,3%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,147****. Faptul că majoritatea deținuților/telor s-au dezvoltat în familia de origine explică tipul de relații destinse dintre aceștia și personalul angajat.

Evoluția cognitivă a copilului și maturizarea lui ulterioară nu pot fi disociate de mediul social (mediul familial, școală, context social). Structurile cognitive ale individului se dezvoltă mai ales prin interacțiune socială și transmisia stilurilor cognitive agreate (preferate, promovate) într-un context social. Reprezentările formate într-un anumit context vor contribui decisiv la „procesele de formare a conduitelor și de orientare a comunicării sociale”¹², vor forma practici sociale noi care se vor înscrie în altfel de raporturi colective concrete. „Cine stăpânește contextul, cine-l controlează, poate <comanda> formarea reprezentărilor sociale¹³, poate dirija elaborările cognitive individuale și colective, poate orienta interacțiunile actorilor sociali, comportamentul lor diurn, obligându-i să proceseze anumite informații (singurile furnizate de context) și să-și formeze anumite imagini, conduite, prejudecăți, obișnuințe socioculturale etc.

Mediul social se asociază semnificativ:

- **Negativ cu nivelul de instrucție** al deținutului /ei (*scăzut – 62,9%*) **coeficient de corelație „-”, 098***; **frecvența școlară** a deținutului /ei (normală - 49,8%;

ocazională - 22,7%; absențe frecvente - 9,4%; abandonarea cursurilor - 13,4%; exmatriculare - 1,1%; fără școală - 2,7%; nu răspunde - 0,8%); **pozitiv cu nivelul performanței școlare** a

¹² DOISE, W., „*Les représentations sociales*”, în Bonnet, G., Ghiglione, G., Richard, J.F. (ed.), *Psychologie cognitive*, vol. 3, Bordas, Paris, 1990.

¹³ NECULAU, A. „*Reeducarea*”- *un experiment psihosociologic*, în Gilles Ferréol și Adrian Neculau (coordonatori) „*Violența – Aspecte psihosociale*, București, Polirom, 2003, p. 193.

acestora (*slabe și foarte slabe - 20,4% ; mediocre 54%;.*) – **coeficient de corelație „-” 0,111****;

Analiza frecvențelor itemilor acestor variabile arată absența unor diferențe semnificative între nivelul de instrucție al părinților (*tatăl - 73,9% scăzut; mama – 70,1% scăzut*) și cel al deținutului/ei (*scăzut - 62,9 %*), ei provenind din familii cu un nivel de instrucție scăzut, explicație a dezinteresului față de școală și a lipsei lor de instrucție.

- **Date privind infracțiunea** – dacă infracțiunea nu a fost săvârșită în concurs cu o altă infracțiune (*nu a existat concurs - 75,2%;*) asocierea este pozitivă – **coeficient de corelație 0,106****; absența concursului în săvârșirea infracțiunii determină stabilirea unor relații destinse, cooperante cu personalul **angajat**.
- **Date despre familia de origine a deținutului/tei și anume variabilele: tipul relațiilor dintre părinți** (*înțelegere - 61,7%*) se asociază semnificativ - pozitiv – cu tipul de relații destinse dintre aceștia și personalul angajat - **coeficient de corelație 0 ,148**** și **tipul relațiilor deținutului/tei cu părinții** (*înțelegere – 67,1%;*) se asociază semnificativ - pozitiv – cu tipul de relații destinse dintre aceștia și personalul angajat - **coeficient de corelație 0 ,116****. Valorile procentuale cristalizate, care relevă climatul de înțelegere dintre părinții **deținutului/tei** și dintre aceștia și propriii copii (infractor/oare) explică tipul de relații destinse dintre aceștia și personalul angajat.

Aceste două variabile corelează semnificativ – pozitiv - cu alte variabile aparținând dimensiunii - **date despre familia de origine a deținutului/tei:**

- **tipul de familie** (*83,5% legal constituită*) – **coeficient de corelație 0,276****;
- **nivelul de instrucție al tatălui** (*scăzut - 73,9%*) – **coeficient de corelație 0,108****;
- **nivelul de instrucție al mamei** (*scăzut – 70,1%*) – **coeficient de corelație între 0,108**- 124****;
- **ocupație tatăl** (*muncitor calificat - 38,3%*) – **coeficient de corelație între 0,201**- 0,333****;

- **ocupație mama** (*casnică - 43,1%*) – **coeficient de corelație 0,191****; **Ocupația deținutului/tei** în momentul săvârșirii infracțiunii: *fără ocupație - 46,5%*;
- **cu domiciliul părinților** (*rural - 69,6%*) – **coeficient de corelație 0,151****;
- **cu tipul locuinței părinților** (*locuință proprie - 94,7%*) - **coeficient de corelație 0,441****;
- **cu tipul surselor de venituri ale părinților** (*salariu - 47,9%*) – **coeficient de corelație 0,210****; **Sursele de venituri ale respondenților (familie proprie) sunt:** *salariu - 55,9%*; - *34,90% dintre respondenți consideră veniturile insuficiente pentru asigurarea unei vieți decente; 65,10% consideră veniturile ca suficiente pentru un trai decent*;
- **cu starea de sănătate a părinților** (*ambii părinți sănătoși 58,1%*) – **coeficient de corelație 0,190****;

Solidaritatea familiei, climatul familial presupun și relația parentală (tipul relațiilor dintre părinți și tipul relațiilor deținutului/tei cu părinții), influențată în cazul respondenților de variabilele de mai sus.

Analiza frecvențelor itemilor în cadrul acestor variabile relevă existența unor diferențe semnificative între variabila – *ocupația părinților (tatăl)* – doar 4,6% dintre subiecți fără ocupație și variabila – *ocupația deținuților/telor* – 46,5% fără ocupație. Părinții respondenților au probleme de sănătate – 36%, domiciliază în mediul rural – 69,6% și posedă o locuință proprie – 94,7%. Principala sursă de venituri a acestora este salariul – 47,9% și munca în gospodărie – 38,7%, în timp ce deținutul/a își asigură cele necesare traiului din salariu – 55,9%, munca în gospodărie - 16,9%, etc., aproape jumătate din aceștia nu au ocupație (46,5%), - 34,90% consideră veniturile ca fiind insuficiente pentru un trai decent.

Variabilele - **tipul relațiilor dintre părinți și tipul relațiilor deținutului/tei cu părinții** (climatul familial din familia de origine a respondenților) - **se asociază semnificativ** cu variabile aparținând dimensiunii – **familia constituită a deținutului/tei:**

- **frecvența conflictelor dintre deținut/tă și soție/sot/concubină/concubin în familia nou constituită** ¹⁴ (*conflicte ocazionale - 62,1%*) – **coeficient de corelație 0,080***;

¹⁴ Notă: La momentul aplicării chestionarului, aproximativ 40% dintre respondenți nu aveau propria familie. Un procent de 34,3% dintre aceștia aveau o familie legal constituită, iar 27,25% promovau modelul de uniune consensuală (concubinajul).

frecvența conflictelor dintre părinții deținutului/tei (conflicte ocazionale - 52,6%) - coeficient de corelație

- **tipul relațiilor dintre deținut/ă și copii¹⁵ (înțelegere - 76,5%) - coeficient de corelație corelație 0,087*. Tipul sancțiunilor aplicate de deținut/tă propriilor copii: diverse interdicții - 70%; amenințări, insulte – 17,6%; pedepse corporale 12,3%. Aceste sancțiuni aveau un caracter ocazional pentru 96,7% dintre respondenți. Tipul sancțiunilor aplicate deținutului/tei de părinți: diverse interdicții - 35%; amenințări, insulte – 17,3%; pedepse corporale 24,8%.**

Interdependența acestor variabile, diferențele procentuale ne semnificative dintre valorile itemilor care le compun arată că deținutul/a sub influența mediului social (mediul familial, școală, context social) în care s-a format, a preluat modelul parental și l-a promovat în familia proprie, manifestarea solidarității și unității familiei începând în familia de origine a partenerilor, prin modul în care au fost pregătiți și orientați spre înțelegerea celuilalt, prin socializarea primară și anticipativă.

- **Ambii părinți nu au avut antecedente penale (fără antecedente - 82,7%) se asociază semnificativ - pozitiv – coeficient de corelație 0,160**. În stabilirea relațiilor destinate cu personalul angajat, deținutul/ta este stimulat de absența trecutului infracțional al părinților.**

O explicație a acestei mari valori procentuale ar fi că 69,6% dintre părinții respondenților s-au născut și format în mediul rural tradițional, într-o perioadă când valorile ideologiei comuniste te obligau la un conformism necondiționat, indivizii având posibilitatea de a-și proiecta în viitor evoluția propriilor vieți, existând o anumită stabilitate existențială „programată”. În schimb, 52,7% dintre deținuții/tele cu vârste cuprinse între >18 – 30 de ani la momentul săvârșirii infracțiunii s-au format într-o perioadă de tranziție de instabilitate economică, politică și socială, de presiune, când eșafodajul valoric și normativ pe care se construiau comportamentele și atitudinile românilor a fost bulversat. Semnalele și comenzile contradictorii din partea societății, a instanțelor de socializare și formatoare de opinie au drept consecință o tendință ce ține de „excludere” și „marginalizare”, comportamentul care decurge din ea, proiectată în special asupra unor categorii minoritare (între care și tinerii, femeile, bătrâni, locuitorii mediului rural etc.)¹⁶, concretizată în activitate culturală scăzută (nivel de instrucție scăzut - 62,9%), dificultăți în obținerea unui loc de muncă (fără ocupație – 46,5%),

¹⁵ Notă: La momentul aplicării chestionarului doar 152 dintre respondenți aveau copii.

¹⁶ Vezi în acest sens, Planul național anti – sărăcie și promovare a incluziunii sociale, Guvernul României, iulie 2002.

ignorare socială din partea instituțiilor publice etc. Presiunile externe mari la nivel individual, nivelul de instrucție scăzut, determinismul mesajelor parentale, absența unor capacități, aptitudini, abilități manifeste, eficiente, stima de sine scăzută, absența încrederii în forțele proprii, anturajul distructiv, consumul de alcool, instabilitatea economică la nivel individual și familial sunt o parte din factorii care explică actul respondenților, tipul relațiilor.

Variabila - **antecedentele penale ale părinților** (*fără antecedente- 82,7%*) se asociază semnificativ - pozitiv - cu o serie de variabile ce țin de climatul familial – **familia de origine a respondenților** (nivelul de școlarizare al părinților; ocupația acestora; starea de sănătate; domiciliul; relațiile dintre părinți; relațiile dintre părinți și copii; tipul familiei; veniturile familiei) – **coeficient de corelație între 0,093*- 0,414****.

Istoria familială comună pentru majoritatea respondenților constituie o bază în stabilirea unor relații destinse, cooperante cu personalul angajat, cu ceilalți/celelalte deținuți/te.

- **Existența unor frați și surori** (*trei frați și mai mult de trei frați – 50%*) se asociază semnificativ - pozitiv – **coeficient de corelație 0,278****;

Faptul că majoritatea deținuților provin din familii cu mai mulți copii (*44,9% trei și mai mulți de trei copii*) le-a permis exercitarea unor roluri, înțelegerea raporturilor interpersonale, a mecanismelor de relaționare din cadrul grupului familial – învață că trebuie să împartă resursele familiei, cum este de dorit să se poarte etc. Aceste aptitudini pot constitui un fundament al construcției unor strategii ulterioare de relaționare și o explicație a asociației semnificative a variabilei - existența unor frați și surori - cu tipul de relații destinse dintre respondenți și personalul angajat.

- **Tipul sancțiunilor aplicate deținutului/tei în copilărie.** Dacă deținutul/a în copilărie a suportat *diferite interdicții – 35%, a fost supus diferitelor pedepse corporale – 24,8%, a fost insultat, jignit, amenințat -17,3%*, aceste atitudini inadecvate ale familiei se asociază semnificativ - negativ - (împiedică structurarea unor relații de înțelegere, cooperante) cu natura relațiilor dintre acesta și personalul angajat - **coeficient de corelație ”-,0,79***.

Atitudinile părinților (neglijarea, izolarea, agresarea, terorizarea), experiențele neplăcute din timpul copilăriei, eșecurile copilului au drept consecințe tulburări emoționale și comportamentale – scăderea stimei de sine a copilului, instabilitatea emoțională, performanțe școlare scăzute, delincvență etc. Copiii cu stimă de sine scăzută se simt nevaloroși și au

frecvente trăiri emoționale negative, de cele mai multe ori cauzate de experiențe negative. Deficiențele de dezvoltare emoțională și lipsa de încredere pot face dificilă interrelaționarea în timpul vieții de adult.

- **Gradul de socializare (numărul prietenilor) al deținutului/tei** (*mai mulți prieteni 79,6%*) se asociază semnificativ – pozitiv - **coeficient de corelație 0,280****.

Numărul de prieteni ai deținutului/tei determină stabilirea unor relații destinse cu personalul angajat.

Familia reprezintă factorul primordial al socializării morale și integrării sociale al adolescentului, al nevoilor sale sociale și psihologice. Întrebarea care s-ar ridica în cazul respondenților ar fi legată de dezirabilitatea socială a acestor prieteni, de trăsăturile lor caracteriale și morale.

- **Tipul sancțiunilor** (*fără sancțiuni – 59,48%*) aplicate deținuților/telor în penitenciar se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,099***. **Deținuții/tele** care se încadrează acestei categorii, au un comportament adecvat, relații destinse cu ceilalți/celelalte deținuți/te, și încurajează stabilirea unor relații destinse cu personalul angajat.
- **Modul în care se implică în cadrul activităților desfășurate în penitenciar** (*activități productive – 48,4%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,116****. **Deținuții/tele** care desfășoară activități productive, au o motivație

extrinsecă, obțin diferite beneficii ca rezultat al prestării diferitelor activități, încurajează și stabilesc relații destinse cu personalul angajat.

- **Natura relațiilor cu ceilalți deținuți** (*destinse, cooperante – 90,9%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,703****. Relațiile destinse, cooperante dintre respondenți se asociază semnificativ – pozitiv – și favorizează stabilirea aceluiași tip de relații cu personalul angajat.
- **Criteriile constructive în baza cărora se structurează relațiile dintre deținuți** (*afinități, lucruri în comun - 28,34%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,116***. Afinitățile și lucrurile în comun sunt factori care structurează relațiile a 28,34% deținuți/te. Acest criteriu constructiv favorizează stabilirea unor relații destinse, cooperante, între aceștia și personalul angajat.

- **Existența unor planuri de viitor** (*găsirea unui loc de muncă – 32,17%; restabilirea relațiilor cu familia – 28,46% etc.*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,225****. Deținuții/tele care și-au stabilit ca obiective viitoare – găsirea unui loc de muncă, restabilirea relațiilor cu familia – întrețin relații destinse cu personalul angajat.
- **Capacitatea deținuților/teilor în a furniza o serie de sugestii** (*îmbunătățirea condițiilor de viață din penitenciar – 45,61%; etc.*) care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,114****. Furnizarea unor sugestii privind îmbunătățirea condițiilor din penitenciar – 45,61% dintre opțiuni, stabilirea unor planuri de viitor și desfășurarea acelor activități motivante care se constituie în premise ale îndeplinirii acestor obiective nu se pot realiza decât într-un climat de înțelegere, cooperare cu personalul angajat.

În stabilirea relațiilor cu deținuții/tele, **personalului angajat** îi revine un rol important. Personalul angajat – format și recrutat cu responsabilitate - trebuie să cunoască reguli ale comunicării, să posede instrumente specifice unei comunicări inter-personale eficiente, să cunoască strategii de relaționare, să adopte o atitudine umană și decentă în relațiile cu deținuții/tele, să-și perceapă munca ca pe o vocație și nu ca pe o simplă sursă de câștigare a existenței. Stabilirea unor relații constructive cu deținuții trebuie să fie identificată ca o caracteristică fundamentală a acestei vocații. Dezvoltarea relațiilor constructive și pozitive dintre personalul angajat și deținuții/te va servi la scăderea tensiunii inerente oricărui mediu carceral, va intensifica controlul și securitatea, va reduce sancțiunile, va crea un climat favorabil calității serviciilor de reabilitare psihosocială a acestora.

b) Relațiile dintre deținuți/te

În urma analizei statistice a rezultatelor obținute la acest item, deținuții/tele chestionați/te au reprezentat următoarele distribuții pentru fiecare indicator:

1) Relații destinse	57%
2) Relații cooperante	33,9%
3) Relații tensionate	5,4%
4) Altele	2,1%

- 5) Relații determinate de latura economică / interesul material 1,3%
- 6) Nu răspunde 0,3%

Între indicatorii relaționali urmăriți, apar diferențe semnificative de pondere. Ponderea valorilor procentuale obținute la primii doi indicatori (**relații destinse, cooperante**) este semnificativ mai mare – structurată (90,9%) față de valorile procentuale obținute la ceilalți indicatori. Grupul de deținuți/te manifestă în general, în relațiile dintre ei un comportament bazat pe înțelegere, cooperare, întrajutorare (**Fig.2**).

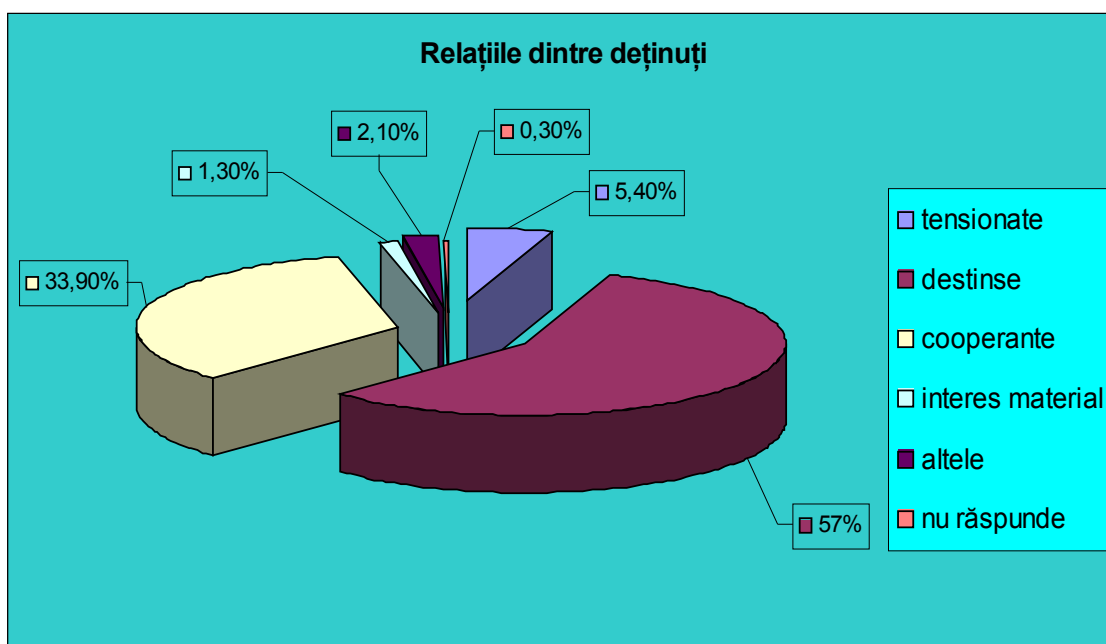

Fig. 2

Factorii care influențează relațiile destinse, cooperante dintre deținuți/te au fost evidențiate de următoarele corelații semnificative (Pearson) ale acestui indicator :

- **Mediul social** în care inculpatul s-a dezvoltat ca entitate bio-psiho-socială până la vârsta de 18 ani (*familia de origine 92,3%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,147****.

- **Atitudinea față de infracțiune** (*regretă fapta – 80,4%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,091***. Regretul reprezintă opțiunea a 80,4% dintre inculpați/te. Această atitudine comună favorizează apropierea și stabilirea unor relații destinate între respondenți.
- **Relațiile de înțelegere de cooperare – 67,1%** - dintre părinți se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,213****;
- **Relațiile deținutului /ei cu părinții** – relații calde, de susținere, înțelegere – **81,3%** se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,167****;
- **Absența trecutului infracțional al părinților – 82,7%** se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,228****;

- **Existența unor frați și surori are o influență pozitivă** (*trei frați și mai mulți de trei frați – 50%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,391****;
- **Tipul sancțiunilor aplicate deținutului/tei în copilărie**. Dacă deținutul/a în copilărie a fost pedepsit, supus bătăilor, maltratărilor – *35% a fost supus diferitelor pedepse corporale-*, aceste atitudini inadecvate ale părinților influențează negativ, împiedică structurarea unor relații de înțelegere, cooperante cu ceilalți deținuți – **coeficient de corelație ”-,0,121****;
- **Gradul de socializare al deținutului/tei** (*mai mulți prieteni 79,6%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,398****;
- **Tipul activităților desfășurate în grup** de către deținut/ă înainte de condamnare (baruri, discoteci, cluburi, petreceri – 54,6%) se asociază semnificativ – negativ – **coeficient de corelație ”-,0,95***. Deținuții/tele care fac parte din această categorie au conștientizat influența negativă a anturajului din trecut. În prezent, resping tendințele de relaționare a persoanelor cu care vin în contact ca un mecanism de autoprotecție. Ei percep posibilele relații ca pe ceva distructiv, nebenefic pentru viitorul lor.

- **Starea de sănătate a familiei** (părinți – 58,1% sănătoși; frați, surori – 81,6% sănătoși) se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație între 0,80*- 0,105***;
- **Modul în care se implică în cadrul activităților desfășurate în penitenciar** (*activități productive – 48,4%; activități instructiv educative – 32,7%*) se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație 0,171***;
- **Natura relațiilor cu ceilalți deținuți** (*destinse, cooperante – 90,9%*) se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație 0,703***;
- **Criteriile constructive în baza cărora se structurează relațiile dintre deținuți** (*afinități, lucruri în comun - 28,34%*) se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație 0,358***;
- **Existența unor planuri de viitor** (*găsirea unui loc de muncă – 32,17%; restabilirea relațiilor cu familia – 28,46%; etc.*) se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație 0,328***;
- **Capacitatea deținuților/telor în a furniza o serie de sugestii** (care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar (*îmbunătățirea condițiilor de viață din penitenciar – 45,61%; etc.*) se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație 0,106***,¹⁷

Se constată că în majoritatea lor (în plus apar variabilele - **atitudinea față de infracțiune și tipul activităților desfășurate în grup**), variabilele care se asociază semnificativ cu tipul de relații destinse dintre deținuți/te și personalul angajat (diferă doar ponderea valorilor Pearson), se asociază semnificativ și cu tipul de relații destinse dintre deținuți/te.

Din analiza interviurilor luate deținuților/telor reiese totuși și existența unor tensiuni, conflicte între deținuți/te¹⁸.

„Trebuie să fiu lângă copilul meu, nu să văd suferință câtă am văzut aici și să văd atâta ură, atâta dusemănie, 1000 de femei, o mie de caractere, nu te poți împărți la toate,

¹⁷ ** Correlattion is significant at the 0.01 level (2- tailed).

* Correlattion is significant at the 0.05 level (2- tailed)

¹⁸ Aceste valori procentuale mari, care exprimă, tipul relațiilor destinse, cooperante – 90,9% - dintre deținuți și dintre aceștia și personalul angajat – 95,6% - ar putea fi rezultatul unor factori de natură psihosocială (sugestibilitatea, tendința de prestigiu, tendința de a se conforma opiniilor grupului) ce pot influența conduita subiectului în cazul chestionarelor administrate. Reacția de prestigiu este mai frecventă în cazul celor care au săvârșit acte de violență – Cf. R.M.Stănoiu, op.cit., în *Criminologie*, 2002, p.77.

nu poți să le înțelegi pe toate...” (afirmă M.E). Inculpata vorbește despre climatul din pușcărie, despre tensiunile care apar între deținuți, despre nevoia adoptării unor strategii de supraviețuire (instinctul de autoconservare) pentru a putea face față singurătății, dezamăgirilor de tot felul, sentimentelor de abandon, de eșec, de inutilitate, nesiguranței, lipsei prezenței celor dragi.

„... nu am știut să trăiesc., am fost o proastă..., aici am învățat să trăiesc. Aici în timp de șapte ani te înrăiești. Acum înțeleg pe prostul pe care l-am omorât , de ce era atâta răutate în el..., fiind numai pe aici. Aici nu vezi decât să fii rău, să fii dușmănos..., să vorbești frumos aici și în spate îți iau geaca sau ți-o taie cu lama..., sunt pedepse mari, multe nu suntem căutate...și nevoile sunt multe, cerințe, fiecare vrea..., aici înveți lucruri care să te ajute să supraviețuiești..., dacă stai 10 ani aici în ură, ceartă, în hoție, șmecherie, eu acasă mai pot fi cinstită? Eu mă duc rea afară...(afirmă S.I.). O altă inculpată vorbește despre adevărata viață din închisoare - dincolo de aparențe, răzbate faptul că în relațiile cu ceilalți trebuie să fii puternic, să fii șmecher, să găsești strategii în a-ți rezolva problemele „creativitate” (să te descurci), să fii egocentric.

În opinia lui B.C. relațiile în mediul carceral se construiesc în funcție de conjunctură, de oportunități, sunt relații de suprafață, superficiale. *„Consider că în închisoare nu poți avea un prieten adevărat, de suflet, ci doar unul de prefăcătorie, de suprafață, ești determinat de circumstanță, ești nevoit să fii cu el”.*

Consideră că în închisoare, interesele sunt doar personale și nu de grup - *„fiecare trage doar pentru el, orice alianță care se face e premeditată, fiecare urmărește doar obținerea unor avantaje personale, păcălirea celorlalți”.* Atât B.C.cât și S.I./ M.E. vorbesc în fapt despre modificările identitare ale deținuților/telor odată cu intrarea în mediul carceral, despre strategiile adoptate pentru rezolvarea problemelor, despre jocurile de rol ca mecanism de autoprotecție.

III. Factorii care influențează relațiile dintre deținuți/te

Criteriile care favorizează construirea relațiilor dintre deținuți/te în funcție de ponderea valorilor procentuale obținute ar fi următoarele:

1. afinități și lucruri în comun	28,34%
2. vârstă	21,47%
3. numărul anilor de condamnare	16,19%
4. altele (legi nescrise)	15,46%

5. interesul economic - material	11,26%
6. constituirea unor grupuri de presiune care se impun prin forță	6,25%
7. sex	0,9%

Între criteriile relaționale urmărite nu apar diferențe semnificative de pondere, valorile procentuale rezultate din opțiunile deținuților/telor fiind între 28,34% și 0,9%, ceea ce denotă că indicatorii relaționali sunt sub valoare medie, deci necristalizați (**Fig3**).

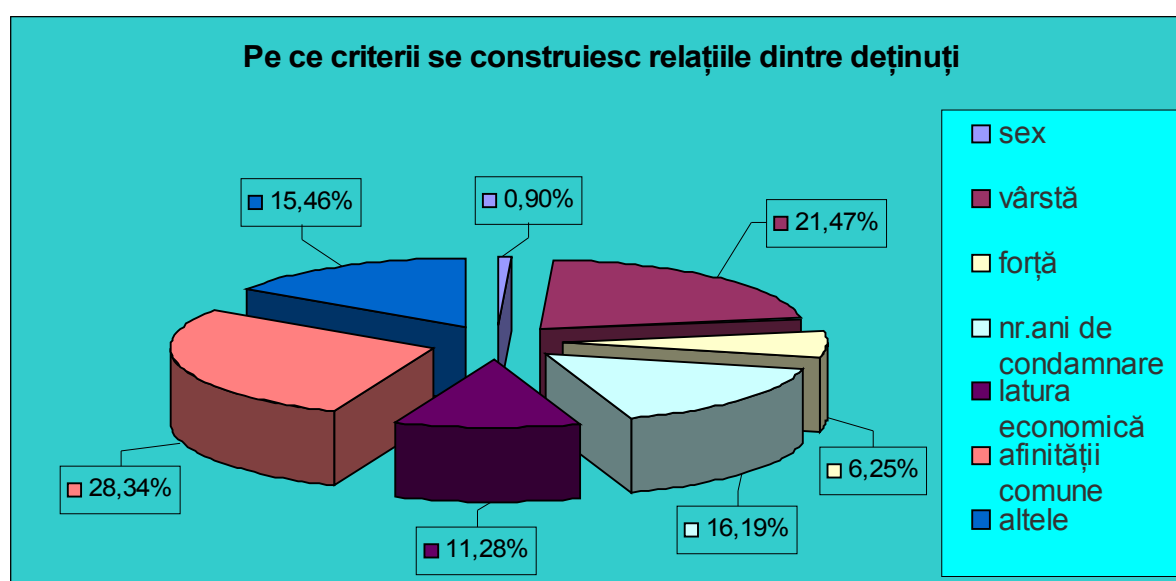

Fig. 3

Analiza corelațiilor semnificative a permis identificarea factorilor care se asociază semnificativ cu criteriul - afinități și lucruri în comun - în baza căruia se construiesc (structurează) relațiile dintre deținuți:

- **Domiciliul părinților** (62,8% - mediu rural; 37,2% - mediu urban) tinde să se asocieze semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,58**;
- **Relațiile de înțelegere de cooperare dintre părinți** (înțelegere - 61,7%) tinde să se asocieze semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,69**;
- **Antecedentele penale ale părinților** (82,7% fără antecedente) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,074***;

- **Existența unor frați și surori** (*trei frați și mai mulți de trei frați – 50%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,138****;
- **Gradul de socializare al deținutului/tei** (*mai mulți prieteni 79,6%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,398****;
- **Tipul de activități desfășurate în grup** (*baruri, discoteci, cluburi, petreceri – 54,6%*; vizionări de meciuri de fotbal, spectacole – 13,1%; consum de alcool – 11,7%; altele – consum de droguri, agresiuni sexuale, furturi etc. – 10,4%) se asociază semnificativ – negativ – **coeficient de corelație „-” 0,085***;
- **Pasiunile (hobby) ale respondenților** (*sport – 33,2%*; vânătoare, pescuit – 10,4%; muzică – 9,9%; artizanat – 7,8%; lectură -7,8% etc.) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,118****;
- **Modul în care se implică în cadrul activităților desfășurate în penitenciar** (*activități productive – 48,4%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,087***;
- **Natura relațiilor cu ceilalți deținuți** (*destinse, cooperante – 90,9%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,358****;
- **Natura relațiilor cu personalul angajat** (*destinse, cooperante – 95,6%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,389****;
- **Existența unor planuri de viitor** (*găsirea unui loc de muncă – 32,17%*; restabilirea relațiilor cu familia – 28,46%; etc.) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,123****;
- **Capacitatea deținuților/telor în a furniza o serie de sugestii** (*îmbunătățirea condițiilor de viață din penitenciar – 45,61%*; etc.) care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,135****;

Factorii care influențează criteriile în baza cărora se construiesc (structurează) relațiile dintre deținuți/te pot fi încadrați în categoria – **afinități și lucruri în comun – 28,34%**.

Prima categorie de factori țin de istoria familială, mediul social (mediul familial, școală, contextul social) în care deținutul/a s-a dezvoltat ca entitate bio-psiho-socială până la vârsta de 18 ani. Domiciliul părinților, climatul familial (relațiile dintre părinți și dintre aceștia și proprii copii), istoria penală a părinților, nivelul de instrucție al părinților, ocupația acestora, starea lor de sănătate, existența unor frați și surori, numărul de prieteni sunt variabile ce se asociază semnificativ – pozitiv – cu criteriului mai sus menționat. Istoria familială comună, similitudinile în privința mediului social al deținuților/telor constituie o caracteristică comună care favorizează apropierea, stabilirea unor relații destinate, cooperante cu ceilalți deținuți/te și cu personalul angajat. În schimb variabila – tipul activităților desfășurate în grup (anturajul) - are o influență negativă. Majoritatea deținuților/telor conștientizând influența nefastă a anturajului avut înainte de condamnare asupra actului de mai târziu (fapt confirmat și de cei intervievați), nu mai încurajează stabilirea unor relații.

A II-a categorie de factori care pot fi încadrați în categoria – afinități și lucruri în comun - țin de mediul carceral: pasiuni comune cu a celorlalți deținuți/te; tipul activităților desfășurate în penitenciar; natura relațiilor cu personalul angajat; capacitatea de a furniza o serie de sugestii care pot contribui la îmbunătățirea vieții carcerale, a sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar - premise ale îndeplinirii planurilor de viitor formulate. Toți acești factori se asociază semnificativ – pozitiv - cu criteriul – **afinități și lucruri în comun** și stimulează stabilirea de relații între deținuți.

Cel de-al II-lea criteriu – **vârsta**, reprezintă opțiunea a 21,4% dintre respondenți. Ponderea valorilor procentuale ale vârstei deținuților la momentul săvârșirii infracțiunii sunt: < 18 – 30 ani – 52,7%; 31- 45 ani - 33,8%; 46 – 60 ani – 12,9 %; > 60 ani- 1,8%, relațiile dintre deținuți/te structurându-se în funcție de caracteristicile unei anumite vârste.

Cel de-al III-lea criteriu – **numărul anilor de condamnare** - reprezintă opțiunea a 16,19% dintre respondenți.

Plecând de la crima comisă, identitatea și natura victimei și de la legăturile care o unesc cu aceasta din urmă (cunoscută sau nu, apropiată sau nu) deținuții/tele definesc și califică un condamnat urmărind o scală care merge de la mai moral la mai puțin moral, de la mai curat la mai murdar și în final, de la mai uman la mai puțin uman. Parametrii utilizați pun în evidență comunitatea morală de apartenență. Acești parametri diferă (cruzimea faptei, numărul victimelor, etc.) în cazul deținuților cu condamnării pe viață și a celor cu ani mulți de închisoare. Aceștia impun respect ca urmare a prestigiului conferit de mărimea pedepsei, a experienței dobândite - „, *în închisoare trebuie să te descurci, cei cu experiență reușesc acest*

lucru mult mai usor..(afirmă C.A.)” și a faptului că nu mai sunt „obligați” să mai facă anumite „concesii” (în special cei cu condamnări pe viață) închisorii, personalului angajat. Deținuții cu experiență (cei cu ani mai mulți de închisoare) sunt mai dispuși la cooperare și ajutor, cu scopul ca noul venit să se conformeze grupului.

Cel de al IV- lea criteriu – **alte (legi nescrise)**, reprezintă opțiunea a 15,46% dintre respondenți.

În opinia lui B.C. viața în penitenciar – relațiile dintre deținuți/te și dintre aceștia și personalul angajat - se circumscrie atât unor **reguli formale descrise prin legi și regulamente**, dar într-o mai mare măsură unor **reguli nescrise, stabilite între deținuți și transmise de-a lungul timpului**. El dă ca exemplu modul în care se practică împrumutul. *„Dacă nu reușești să returnezi la timp ceea ce ai împrumutat riști să plătești dublu, triplu... neexistând posibilitatea de a te achita de datorie decât prin restituirea totală a împrumutului, inclusiv a dobânzii aferente”*. Aceste cutume transmise în decursul timpului între deținuți *„sunt respectate cu sfințenie”* (afirmă – M.C), se constituie într-un criteriu ce determină structura relațiilor dintre deținuți/te și dintre aceștia și personalul angajat.

Cel de-al V-lea criteriu – **interesul economic – material** - reprezintă opțiunea a 11,26% dintre respondenți.

Acest criteriu este confirmat și de B.V.: *„...ideea de bază este că sărăcia își spune cuvântul, mulți dintre noi sunt părăsiți de familie, nu primesc vizite, stresul, suferințele, problemele familiale îi fac pe unii să depindă de alți deținuți ... să caute să se descurce într-un fel ...”*. Lipsurile economice - materiale reprezintă un alt criteriu în baza căruia se stabilesc relațiile dintre deținuți/te și dintre aceștia și personalul angajat.

Cel de al VI- lea criteriu – **constituirea unor grupuri de presiune care se impun prin forță**, reprezintă opțiunea a 6,25% dintre respondenți.

Incidentele violente între deținuți sunt frecvente în toate sistemele penitenciarelor. Ele presupun o mare varietate de fenomene, de la forme subtile de hărțuire până la intimidări manifeste și agresiuni fizice. Riscul de intimidare și violență este mai ridicat în penitenciarele cu dormitoare în care sunt cazați un număr mare de deținuți/te. Astfel de modalități de locuire pot facilita dezvoltarea sub-culturilor de factură criminală și menținerea coeziunii grupurilor criminale.

Cel de-al VII-lea criteriu – **sexul**, reprezintă opțiunea a 0,6% dintre respondenți. Acest criteriu denotă existența unor practici homosexuale și favorizează stabilirea unor relații în funcție de înclinațiile intime ale unor deținuți/te

I. Atitudinea deținutului / ei față de actul comis

În psihologia judiciară și în psihiatrie, există un interes crescut față de factorii predictorii ai comportamentului violent. Deținuții atribuie (impută) responsabilitatea actului lor delinvent, crimei lor mai degrabă celorlalți decât lor înșiși¹⁹, dând astfel un sens încarcerării lor, pentru a o stăpâni mai bine. Cei care își recunosc crimele de sânge, evocă un agent exterior care i-a condus să acționeze. Fie că acuză societatea sau apelează la diferențierea lor intrinsecă, fie se prezintă ca niște persecutați sau victime ale unor agenți care i-au condus la comiterea crimei, fie că evocă destinul, condamnații încearcă să scape de culpabilitatea lor. Interpretările lor deresponsabilizante prezintă mari contradicții: condamnatul își recunoaște crima când caută să o justifice, apoi evocă o viață cu totul integrată când demonstrează persecuția a cărei victimă a fost. Își recunoaște uneori crima când îi explică cauza, dar o neagă când se prezintă ca un persecutat²⁰. Există publicate două scări care măsoară atribuirea vinovăției de către infractori și sentimentele de vinovăție: inventarul atribuirii vinovăției Gudjonsson (BAI) și scala atribuirii vinovăției.²¹ Gudjonsson a aplicat teoria atribuirii a lui Heider²². Conform acestei teorii, indivizii furnizează explicații neașteptate privind motivarea comportamentului lor, responsabilizând factorii interni sau externi. Astfel, pentru atribuirile (competențele) interne, explicația comportamentului este reflectată de calitățile personale ale individului, iar pentru atribuirile (competențele) externe, explicația comportamentului rezidă în factorii sociali și de mediu.

S-a sugerat că femeile tind să facă față afectelor (atitudinilor) negative, cum ar fi dezamăgirea și depresia, într-un mod care include atribuirea internă ca și auto-condamnare

și că aceasta exclude mecanismele imitării (coping) externe. Atribuirea externă poate reduce anxietatea, sentimentele de vinovăție și scade sentimentul responsabilității. În cazul deținutului care nu-și acceptă propriile slăbiciuni, sentimentele de vinovăție sunt minore. S-a constatat că sentimentele de vinovăție corelează în mod negativ cu atribuirea externă și pozitiv cu atribuirea care ține de patologia mentală²³.

¹⁹ LE CAISINE (L.), *op.cit.* p. 155.

²⁰ *Ibidem*, p. 187.

²¹ GUDJONSSON GH: Attribution of blame for criminal acts and its relationship with personality. *Pers individ. Dif* 1984; 5: 53-58.

GUDJONSSON GH, SINGH KK: The revised Gudjonsson blame attribution inventory. *Pers individ Dif* 1989;10: 67-70.

²² HEIDER F: *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York, 1958.

²³ GUDJONSSON GH, BOWNES I: The attribution of blame and type of committed data for Northern Ireland. *J. Forensic Psychiatry* 1991; 2: 337-341.

Regretul este disociat de remușcare, autonom, individual. Regretul implică deținutul/ta și pedeapsa primită ca urmare a faptei comise. Aceștia regretă efectul faptei – pedeapsa – faptul că a fost încarcerat „ *regret cele întâmplate...am ajuns în închisoare...cred că a meritat soarta...m-am apărat de un câine turbat...* ”- afirmă – M.C.

În ecuația remușcării intră deținutul/ta (agresorul), victima și consecința actului – pedeapsa – închisoarea. Remușcărilor sunt față de victimă, de persoana ucisă. B.V. are remușcări, se consideră vinovat, nu-și poate ierta uciderea, moartea celor două victime, nu privește pedeapsa ca un sentiment de injustiție, este conștient de gravitatea faptei comise. „*Altfel văd lucrurile acum, nu aș mai face-o, nu trebuia să se întâmple așa. De ce am făcut-o? De ce i-am omorât? Nu am avut chiar așa multe greutăți în viață ca alții; alții au avut mult mai multe și au trecut peste ele și n-au ajuns aici. Mi-a trecut mie prin cap ideea nebunească de a mă îmbogăți peste noapte...Omorul este o etichetă, o stigmatizare atât socială, cât și sufletească ...nu există cale de a te absolvi, nici în fața oamenilor nici în fața lui Dumnezeu. Ia-i omului tot, numai viața nu i-o lua*”.

Sentimentul de vinovăție prezintă două laturi distincte: vinovăția ca atribuire internă – doar eu sunt vinovat pentru cele întâmplate – și vinovăția ca atribuire externă – doar el/ea/etc. sunt vinovați pentru cele întâmplate. În mod normal există o întrepătrundere între cele două tipuri de vinovăție, fiecare dintre cei doi actori ai actului fiind responsabili într-o măsură mai mare sau mai mică de cele întâmplate.

Între indicatorii atitudinali rezultați, apar diferențe semnificative de pondere, - valorile procentuale de opțiune fiind între 80,4% și 12,5%, iar 7,2% dintre subiecți nu răspund:

1. regretă actul comis	80,4%
2. nu regretă actul comis	12,5%
3. nu răspund	7,2%

Dintre aceștia, 503 subiecți consideră că regretul față de actul comis este foarte apropiat de linia lor obișnuită de atitudine - 80.4% - valoare cristalizată, în timp ce doar 78 de subiecți au considerat această variabilă (regretul) ca fiind îndepărtată de linia lor obișnuită de atitudine - 12,45%, iar 45 de subiecți - 7,2% nu răspund la această variabilă, - nerelevant (Fig.4).

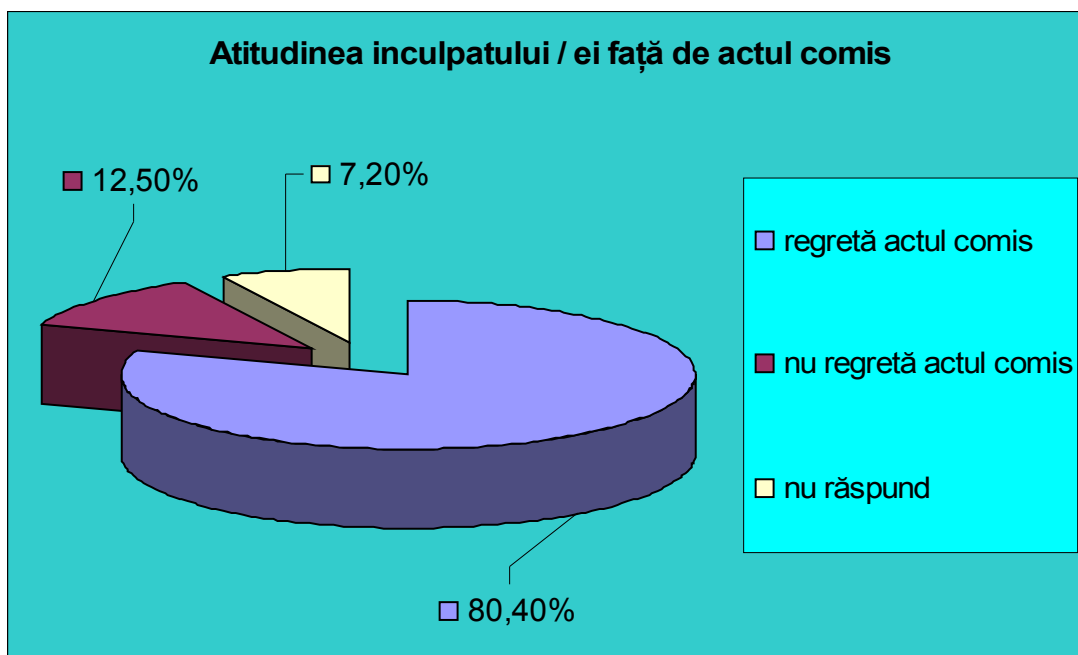

Fig. 4

Variabilele care se asociază semnificativ cu atitudinea deținutului/ei față de actul comis sunt validate de următoarele corelații (Pearson) semnificative:

- **Mediul social** (*familia de origine – 92,3%*) în care inculpatul s-a format ca identitate bio-psiho-socială se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,191****. Familia de origine, climatul familial, valorile familiale, absența trecutului infracțional al părinților (fără antecedente – 82,7%) influențează atitudinea față de actul comis, deținuții/tele regretând faptul că au ajuns la închisoare.
- **Percepția vinovăției deținutului/ei** (*se consideră vinovat – 41,31%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,309****. Sentimentul de vinovăție, atribuirea internă a actului, provoacă o atitudine de regret.
- **Tipul de sancțiuni** (*diferite interdicții – 35%*) aplicate deținutului/ei în copilărie se asociază semnificativ – negativ – **coeficient de corelație „-0,95***. Cu cât deținuții/tele au fost sancționați mai mult în copilărie, cu atât regretă mai puțin actul comis – pedeapsa. Sancțiunile le-au structurat în decursul timpului un pattern de comportament iresponsabil, de răzvătire, culpabilizare a indivizilor cu care vin în contact.
- **Natura relațiilor cu ceilalți deținuți** (*destinse, cooperante – 90,9%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,91***;

- **Natura relațiilor cu personalul angajat** (*destinse, cooperante – 95,6%*) tinde să se asocieze semnificativ pozitiv – **coeficient de corelație 0,061**. Relațiile destinse, cooperante dintre deținuți/te și dintre aceștia și personalul angajat, stimulează atitudinea de regret față de consecința actului – pedeapsa.

V. Perceperea vinovăției / Cine este vinovat?.

Analiza rezultatelor (**Fig 5**) obținute la acest indicator arată că, **41,31%** dintre respondenți **se consideră vinovați** de comiterea actului, în timp ce **58,6%** se **deresponsabilizează, responsabilizând:**

1. victima	33,92%
2. hazardul, - destinul	11,35%
3. grupul de prieteni (anturajul)	5,47%
4. alte situații	5,33%
5. familia	2,59%

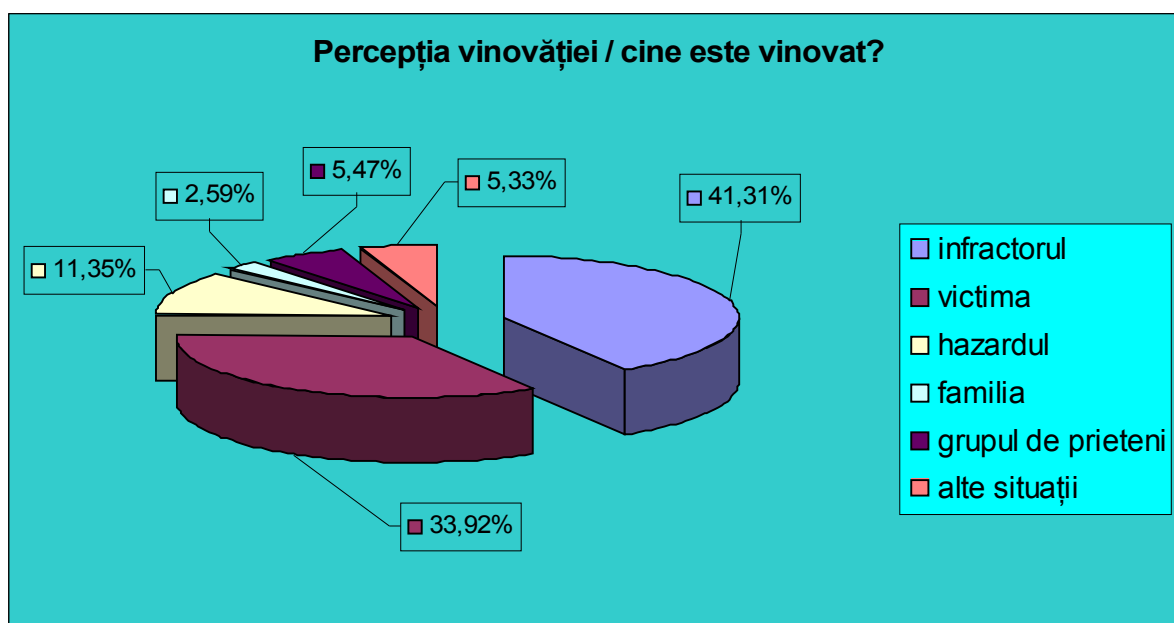

Fig: 6

Variabilele care îl determină pe deținut/ă să se considere vinovat de comiterea actului sunt rezultatul următoarelor corelații (Pearson) semnificative:

- **Nivelul de instrucție** (*scăzut – 62,9%*) al deținutului/ei se asociază semnificativ – negativ – **coeficient de corelație „-”0,117****. Cu cât

nivelul de instrucție al deținuților/telor este mai scăzut, cu atât capacitatea lor de a-și atribui responsabilitatea actului comis este mai mică.

- **Mediul social** (*familia de origine – 92,3%*) în care deținutul/a s-a format ca identitate bio-psiho-socială se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,324****. Mediul social (familia de origine, școală, context social) determină deținutului/ei sentimentul de vinovăție, ei își atribuie responsabilitatea actului comis.
- **Tipul de măsuri luate pentru a nu fi descoperit** (*nu aluat nici o măsură – 75,6%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,185****.
- **Locul săvârșirii infracțiunii influențează pozitiv** (locuința victimei - 29,1%) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,193****;
- **Influența mass-media asupra deținutului/ei** la momentul săvârșirii infracțiunii (*nu a existat o influență – 93,5%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,261****;
- **Ocaziile care au favorizat comiterea actului** (*consumul de alcool – 55,1%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,172****;
- **Mobilul actului criminal** (*răzbunare – 40,4%*)- **corelație 0,221****;
- **Aitudinea față infracțiune** (*regretă – 80,40%*) corelează pozitiv cu recunoașterea vinovăției se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,309****;

O serie de variabile aparținând dimensiunii – date despre infracțiune – corelează semnificativ - pozitiv – cu atribuirea internă a vinovăției. Infracțiunea nefind influențată de mass-media²⁴, **deținutul/ta** sub influența alcoolului se deplasează la locuința victimei, comite actul din răzbunare și nu ia nici o măsură pentru a nu fi descoperit.

²⁴ Cf. Felson, Richard B. „Mass media effects on violent behavior. *Annual Review of Sociology*, 1996, 22, 107: K.M. Hennigan, M. L. Del rosario, L. Heath, T. D. Cook, J. D. Wharton și B.J. Calder (1982) au încercat să facă o legătură între rata crimei din Statele Unite și orașele în care existau sau nu televizoare. Rezultatele studiului au demonstrat că nu a existat „nici un fel de efect în urma prezenței sau nu a televizorului care să influențeze rata crimei din perspectiva celor două tipuri de orașe. Mai mult, în orașele cu televizoare, nu a existat o creștere a crimei. A existat o creștere a tâlhăriilor, hoției, autorii atribuindu-le deprivării relative suferite de cei care urmăreau emisiunile de televiziune, observând afluența oamenilor din emisiunile pe care le urmăreau”.

Deținuții/tele care aparțin acestei categorii percep monstruoșitatea, inconștiența actului lor și îl asumă ca atare.

- **Istoria penală a prietenilor** (*fără antecedente* – 70,9%) influențează negativ recunoașterea vinovăției - **corelație** „-”0,121**”. Dacă prietenii deținuților/telor nu au trecut infracțional, atunci atribuirea internă a vinovăției este mai mică.

VI. Activitățile desfășurate de deținuți/te în penitenciar

a) Motivația care stă la baza activităților desfășurate de deținuți/te în penitenciar

Etimologic, termenul de motivație provine din cuvântul latin “movere” și înseamnă deplasare. Rezultatul cercetărilor, acordul psihologilor este departe de a fi realizat în ceea ce privește definirea motivației, a stabilirii specificului și rolului ei.

Experiența personală ne impune (îndeamnă) să găsim o explicație pentru orice faptă omenească, să ne întrebăm **de ce întreprinde** o persoană una sau alta dintre acțiuni acțiuni. O astfel de întrebare privește motivul acțiunii, cauza sau determinarea acesteia. De cele mai multe ori, determinarea sau motivul acțiunii nu devin transparente nici pentru observatorul extern și nici pentru persoana care efectuează acea acțiune.

Roșca Al., 1943²⁵, considera motivația: “totalitatea mobilurilor interne ale conduitei, fie că sunt înnăscute sau dobândite, conștientizate sau neconștientizate, simple trebuințe fiziologice sau idealuri abstracte” iar - Gary Johns, 1996 ²⁶ “măsura în care un efort persistent este dirijat pentru realizarea unui scop”.

În urma analizei rezultatelor la acest indicator, s-a procedat la gruparea răspunsurilor în două tipuri de motivații în funcție de sursa generatoare a motivației:

- **motivație extrinsecă** (dacă sursa tensiunii motivării se află în afara subiectului, fiindu-i sugerată sau chiar impusă de altă persoană, dacă ea nu izvorăște din specificul activității desfășurate, avem de-a face cu o motivație extrinsecă);
- **motivație intrinsecă** (dacă sursa generatoare se află în interioritatea subiectului, în nevoile și trebuințele personale, avem de a face cu o motivație intrinsecă).

²⁵ ROȘCA (Al.), *Motivele acțiunilor umane, studiu de psihologie dinamică*, Ed. Institutului de Psihologie a Universității, Cluj, Sibiu, 1943.

²⁶ JOHNS (G.), *Comportament organizațional, Teoriile motivației în muncă*, Ed. Economică, București, p.150.

S-au obținut următoarele valori procentuale (**Fig.7**):

1. motivația extrinsecă	48,38%
2. motivația intrinsecă	17,63%
3. fără motivație	33,98%

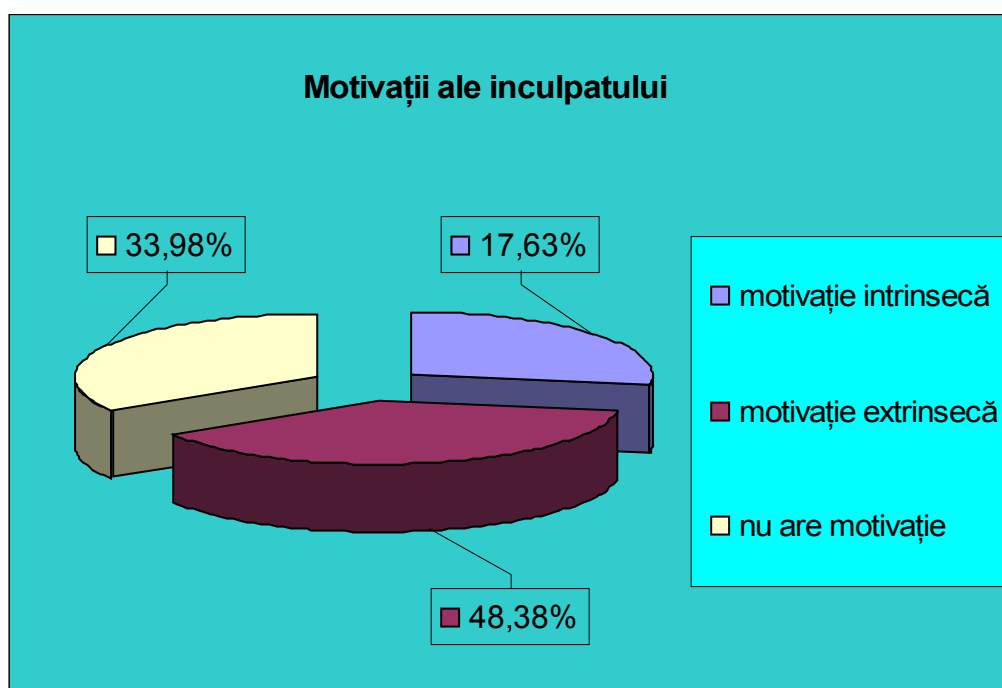

Fig. 7

Ca factori motivaționali ai **motivației extrinseci** s-au evidențiat: zilele lucrate în vederea eliberării condiționate; câștigurile suplimentare bănești; obținerea unor recompense; anularea rapoartelor de pedepsire; evitarea staționării, în sensul petrecerii timpului în afara spațiului carceral etc. Se constată că motivația extrinsecă are o tendință spre cristalizare (48,38%), rezultat al trebuinței inculpaților de a obține beneficii în urma prestării diferitelor activități amintite.

Factorii motivaționali ai **motivației intrinseci** (17,63%) sunt: dobândirea unei stări interioare de bine; internalizarea moralei creștine; distragerea de la gândurile negative; însușirea de noi cunoștințe; dorința de a oferi ajutorul altor persoane; pasiunea pentru muncă; terminarea studiilor; calificare și polificare; schimbarea comportamentului și reinsertia socială etc.

Din totalul respondenților la acest item, 33,98% nu au nici o motivație, neavând în momentul aplicării chestionarului conștientizat și stabilit un obiectiv, o direcție care să le disponibilizeze energiile interne și externe.

b) Factorii care influențează activitățile desfășurate de deținuți/te în penitenciar

Activitățile desfășurate de deținuți/te în penitenciar au fost grupate în urma analizei răspunsurilor la acest indicator în :

- **activități productive** (munca în fabrică; la spălătorie; blocul alimentar; bucătărie; grădinărit; ferma zootehnică; redactarea, tehnoredactarea și distribuirea presei etc.);
- **activități cu specific instructiv - educativ** (activități cu conținut religios; de consiliere psihosocială; de educație sexuală; cursuri de alfabetizare sau de continuarea studiilor; activități artistice: pictură, teatru, spectacole; activități sportive etc.).

Valoarea procentuală obținută la **activități productive este de 48,4%**, apropiată de valoarea medie, dar necristalizată. Aproape jumătate dintre respondenți sunt implicați în activități productive. Această valoare procentuală (48,4%) validează și corelează semnificativ – **coeficient de corelație 0,83*** cu scorul obținut la variabila – motivația extrinsecă (48,38%). Această corelație explică și totodată certifică orientarea eforturilor și energiilor deținuților/telor spre activități care le permit satisfacerea unor trebuințe imediate: zilele lucrate în vederea eliberării condiționate; câștigurile suplimentare-bănești; obținerea unor recompense; anularea rapoartelor de pedepsire; etc.

În cadrul **activităților cu caracter instructiv – educativ sunt implicați 32,70%** dintre cei chestionați, în timp ce un procent nesemnificativ de 9,3% nu se implică în nici o activitate iar 9,6% - nerelevant, refuză să răspundă la acest indicator (**Fig.8**).

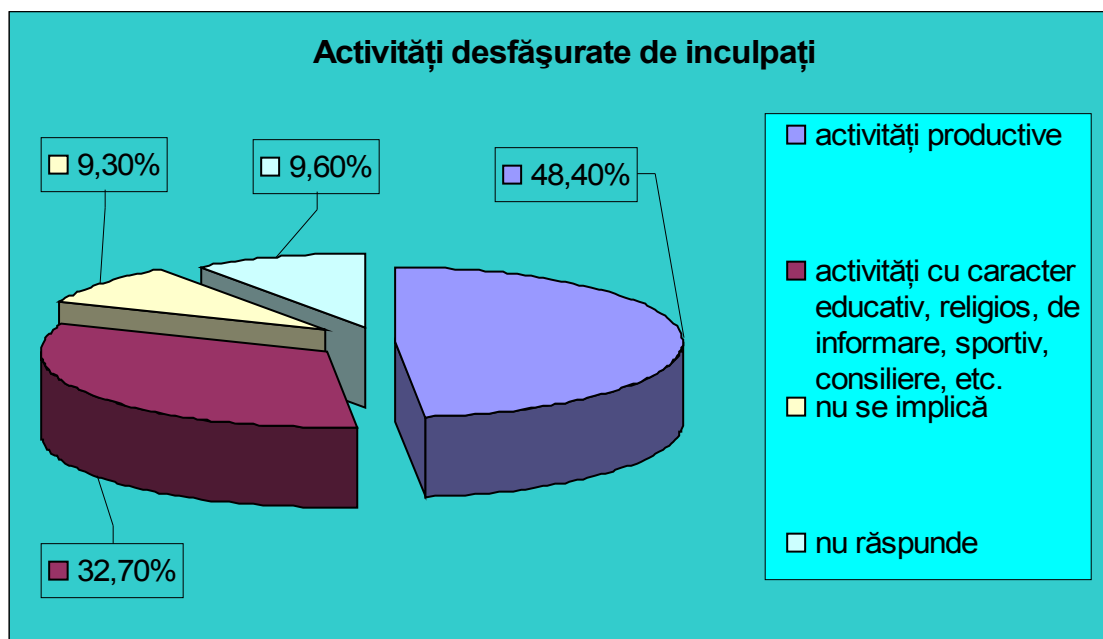

Fig.8

Factorii care se asociază semnificativ cu tipul de activități productive desfășurate de deținuți/te în penitenciar au fost evidențiați de următoarele corelații semnificative (Pearson) ale acestui indicator :

- **Vârsta deținuților/telor** se asociază semnificativ – negativ – *coeficient de corelație „-”0,156***. Un procent de 32,4 dintre respondenți la momentul săvârșirii infracțiunii aveau o vârstă cuprinsă între 35 – peste 60 de ani (2,4% au o vârstă sub 18 ani). Speranța de viitor a respondenților aparținând acestei grupe de vârstă este negativă - *corelație cu valori cuprinse între „-” 0,85* - „-” 0,101**. Vârsta înaintată, durata pedepsei, absența unor sugestii care ar putea contribui la îmbunătățirea vieții, a sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar, a unui obiectiv clar structurat pentru viitor, are ca efect o atitudine de neimplicare a deținuților/telor aparținând acestei categorii.
- **Vârsta deținutului/ei la momentul săvârșirii infracțiunii** (ani împliniți) se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație 0,141***; 65,2% dintre respondenți cu vârste cuprinse între 18-35 de ani la momentul săvârșirii infracțiunii, au stabilite anumite planuri de viitor după executarea pedepsei (există o corelație pozitivă – semnificativă între subiecții aparținând acestei grupe de vârstă și variabila – planuri de viitor după executarea pedepsei - *coeficient de corelație 0,84**).

Speranța unui viitor, fie el chiar îndepărtat, îi motivează în desfășurarea acelor activități care le-ar permite satisfacerea nevoilor legate de îndeplinirea obiectivelor stabilite;

- **Gradul de socializare al deținutului/ei** (*mai mulți prieteni 79,6% - înainte de săvârșirea faptei*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,054**. Numărul prietenilor favorizează stabilirea unor relații cu ceilalți deținuți/te, cu personalul angajat, implicarea în desfășurarea activităților care permit satisfacerea unor trebuințe.
- **Antecedentele penale ale prietenilor** (*fără antecedente – 70,9%*) tind să se asocieze semnificativ – negativ – **coeficient de corelație „-” 0,061**. Absența trecutului infracțional la prietenii deținutului/ei are ca efect o diminuare a gradului de implicare în acest tip de activități.
- **Pasiunile (hobby) ale respondenților** (*sport – 33,2%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,168****. Pasiunile comune ale deținuților/telor se constituie într-un liant al relațiilor și o bază în a desfășura împreună acest tip de activități.
- **Tipul și numărul sancțiunilor primite în închisoare** (*fără sancțiuni - 59,48%*) tinde să se asocieze semnificativ - pozitiv – **coeficient de corelație 0,068**.
- **Relațiile avute cu personalul angajat** (*cooperare, înțelegere – 95,6%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,116****;
- **Relațiile avute cu ceilalți deținuți/te** (*cooperare, înțelegere – 90,9%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,171****;
- **Criteriile în baza cărora se construiesc (structurează) relațiile dintre deținuți** (*afinități, lucruri în comun - 28,34%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,087***;
- **Existența unor planuri de viitor** (*găsirea unui loc de muncă – 32,17%*) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,113****;
- **Capacitatea deținuților în a furniza o serie de sugestii** (*îmbunătățirea condițiilor de viață din penitenciar – 45,61%*) care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar se asociază semnificativ – negativ – **coeficient de corelație 0,173****.

Respectarea regulamentului de ordine interioară (fără sancțiuni), existența unor relații destinsse, cooperante între deținuți/te și între aceștia și personalul angajat, a unor criterii comune în baza cărora se structurează aceste relații, capacitatea deținuților de a furniza o serie de sugestii legate de îmbunătățirea condițiilor de viață din penitenciar (premise ale formulării unor planuri de viitor) sunt variabile care favorizează și susțin implicarea subiecților investigați în efectuarea acestui tip de activități - activități productive.

VII. Tipul și numărul sancțiunilor primite

Analiza rezultatelor obținute (**Fig.9**) la acest item arată că, deținuții/tele care **nu au fost sancționați/te reprezintă 59,48%** (valoare peste medie, cristalizată) din totalul respondenților, în timp ce **40,51% au fost sancționați disciplinar:**

1) Mustrare	14,75%
2) Retrageră de pachet	12,65%
3) Izolare simplă	3,76%
4) Izolare severă	7,83%
5) Retrageră tuturor drepturilor	1,50%

Din totalul de 40,51% de deținuți/te care au fost sancționați/te – 14,75% au primit o mustrare verbală, iar restul de 25,76% au fost sancționați/te disciplinar.

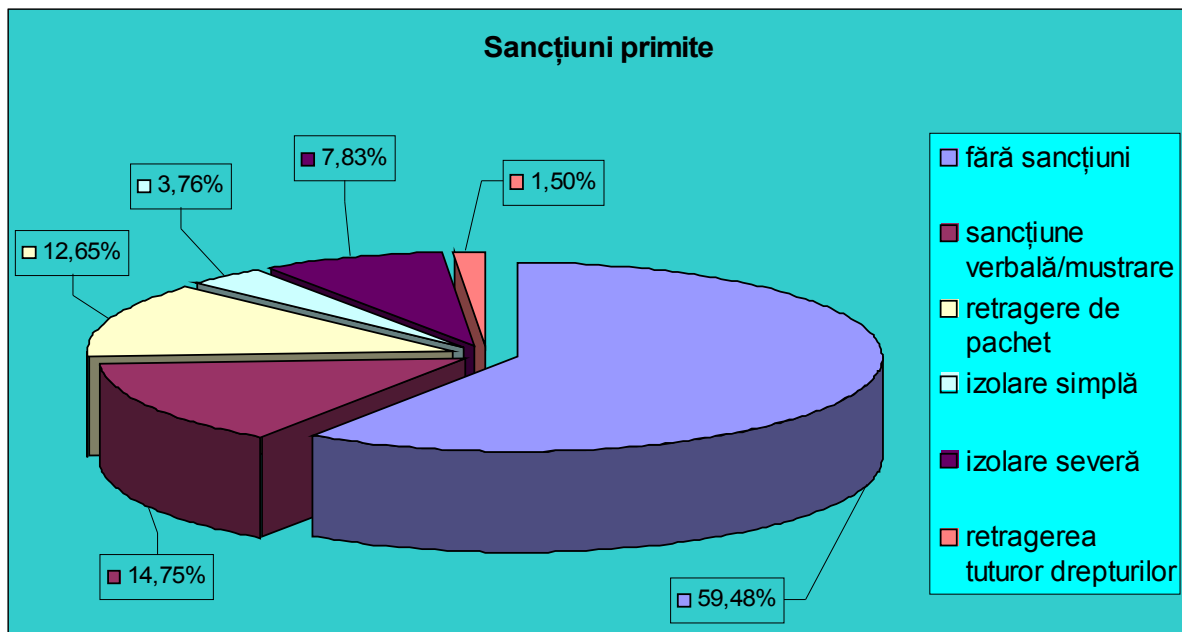

Fig.9

Variabila **respondenților nesancționați** prezintă următoarele corelații semnificative Pearson:

- **Locul nașterii** (52,2% s-au născut în mediul rural) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,139****. Deținuții/tele născuți/te în mediul rural au tendința de a respecta mai mult regulamentul de ordine interioară și ca urmare sunt nesancționați.
- **Lipsa circumstanțelor agravante** (73% fără circumstanțe) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,116****. Absența circumstanțelor agravante la cei mai mulți dintre deținuții/te favorizează o inserție constructivă în „viața penitenciarului” și o respectare a regulamentelor, având ca efect nesancționarea lor.
- **Absența influenței mass – media** (nu a existat influență – 93,5%) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de 0,142****. Faptul că majoritatea deținuților/telor nu au fost influențați/te în comiterea actului de mass-media, îi determină să-și atribuie intern vinovăția, să regrete faptul că au ajuns în închisoare, să desfășoare o atitudine conformă cu regulile prescrise prin legi și regulamente în sistemul penitenciar - aceștia sunt nesancționați.
- **Frecvența conflictelor dintre părinți** (57,8% - ocazionale; 12% - frecvente) se asociază semnificativ – negativ – **coeficient de corelație „-”0,110****;
- **Frecvența conflictelor dintre deținuți/te și părinți** (52,65- ocazionale) se asociază semnificativ – negativ – **coeficient de corelație „-”0,103****;

Frecvența conflictelor dintre părinții deținutului/ei și dintre părinți și proprii copii, cultivă acestora din urmă un sentiment de înjustiție și structurează un pattern comportamental de culpabilizare a persoanelor cu care vin în contact. În perioada adultă, acești copii sunt niște neadaptați cu un deficit al sentimentelor social-morale. Inculpații aparținând acestei categorii vor încălca regulile și vor fi sancționați.

- **Existența unor frați și surori ai deținutului/ei** (trei frați și mai mulți de trei frați – 50%) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,136****. Prezența în majoritatea familiilor deținuților/telor a mai multor frați favorizează elaborarea unor strategii de relaționare constructive cu ceilalți deținuți/te și cu personalul angajat, crearea unei

atmosfere destinse, care facilitează inserția acestora în „viața penitenciarului”, supunerea față de normă, fapt ce atrage după sine, nesancționarea lor sau sancționarea redusă ca gravitate și număr.

- **Existența unor relații destinse** (cooperante, destinse – 95,6%) cu personalul angajat se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,09***;
- **Existența unor planuri de viitor comune** (*găsirea unui loc de muncă – 32,17%*), **a unor sugestii** (îmbunătățirea condițiilor de viață din penitenciar – 45,61%) care ar putea contribui la îmbunătățirea vieții și a sistemului de pedepse din penitenciar - sunt variabile ce se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație cu valori cuprinse între 0,97*– 0,167****.

Relațiile destinse avute cu personalul angajat a majorității deținuților/telor, existența unor planuri de viitor comune, a unor sugestii privind îmbunătățirea vieții din penitenciar stimulează implicarea acestora în diferite activități, conformarea la regulile stabilite în sistemul penitenciarelor și reduce probabilitatea sancționării lor.

Variabila **respondenților sancționați disciplinar** prezintă următoarele asociații semnificative:

- **Vârsta deținutului/ei la momentul săvârșirii infracțiunii** (ani împliniți) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație cu valori cuprinse între 0,92*- 0,158****; 65,2% dintre respondenți cu vârste cuprinse între 18-35 de ani la momentul săvârșirii infracțiunii sunt tineri, probabil mai temperamental, acceptând cu greu „situația” și uneori nerespectând regulamentul de ordine interioară.
- **Statutul ocupațional al respondenților** (46,5% fără ocupație; 10,9% lucrează în agricultură; 17,6% muncitori calificați) se asociază semnificativ – pozitiv – **coeficient de corelație 0,125****. Viața libertină, absența unor constrângeri, reguli de ordine interioară pe care le presupune munca într-o organizație (46,5% fără ocupație) îi predispune pe respondenții cu un asemenea statut să nu respecte anumite reguli impuse în penitenciar
- **Tipul de activități desfășurate în grup** (*baruri, discotecă, cluburi, petreceri – 54,6%*; vizionări de meciuri de fotbal, spectacole – 13,1%; consum de alcool –

11,7%; altele – consum de droguri, agresiuni sexuale, furturi etc. – 10,4%) înainte de comiterea actului se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație cu valori cuprinse între 0,92*- 0,158***. Deținuții/tele care fac parte din această categorie resping tentativele de relaționare a persoanelor cu care vin în contact, se adaptează mai greu regimului carceral și sunt sancționați într-o mai mare măsură.

VIII. Observațiile educatorului.

Analiza răspunsurilor specialiștilor (Fig.10) evidențiază că **73,46%** (valoare peste medie, cristalizată) **dintre deținuți/te au un comportament adecvat** în relațiile cu personalul angajat, cu ceilalți deținuți/te, respectă regulamentul de ordine interioară, au o atitudine cooperantă și relații normale, încadrându-se în program, în timp ce doar **18,93%** **dintre cei incluși în eșantion prezintă tulburări psihologice și psihice de diferite grade:** tulburări emoționale; irascibilitate; egocentrism; toleranță scăzută la frustrare; spirit revendicativ; depresie; personalitate dizarmonică; manifestări psihotice; deficiență mentală severă etc. Pentru **7,6%** (nerelevant) dintre inculpați nu există observații.

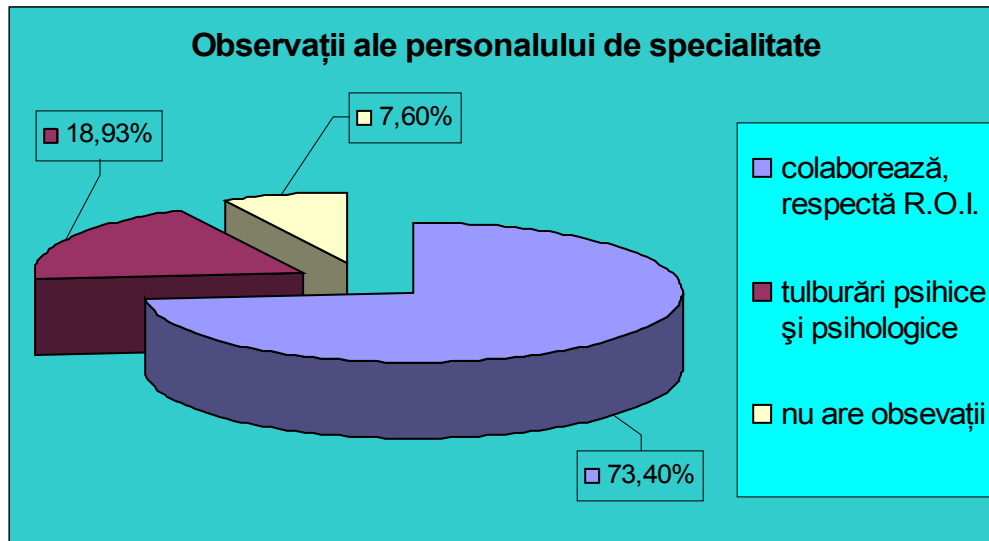

Fig.10

IX Sugestii ale deținuților/telor care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar.

Valorile procentuale ale variabilelor din cadrul acestui item (**Fig.11**) nu prezintă o expresie semnificativă, centrându-se pe opțiuni ce exprimă procentaje de nivel sub mediu, prin urmare nu sunt cristalizate. Valoarea procentuală cea mai mare, apropiată de medie reprezintă opțiunea a *45,61%* dintre respondenți. Această variabilă – **sugestii pentru îmbunătățirea vieții în penitenciar** a coagulat în structura sa următorii factori: îmbunătățirea regimului de hrană și cazare; reevaluarea criteriului de repartizare în camere; condiții igienico-sanitare mai bune; îmbunătățirea serviciilor de asistență sanitară; vorbitor conjugal; posibilități de a practica activități cu caracter sportiv; construirea unor săli de sport; amenajarea unor spații pentru plimbarea deținuților/telor; creșterea timpului alocat acestor plimbări.

Următoarea variabilă ca pondere- **sugestii în vederea dezvoltării nivelului educativ, cultural, profesional etc.** - reprezintă *16,59%* din opțiunile respondenților, structurând următorii factorii: sporirea programelor de reeducare, mai mulți specialiști, oferirea unor posibilități de calificare și recalificare, acces la informații cu privire la realitatea exterioară, implicarea deținuților în dezbateri pe diverse teme, sensibilizarea comunității cu privire la situația deținuților, oferirea unor posibilități de îmbogățire a cunoștințelor.

Factorul – **oferirea mai multor posibilități de implicare în activități productive** - exprimă *10,52%* din opțiunile respondenților, în timp ce ultimele două valori opționale ale acestui item apar cu un procentaj sub *10%*, respectiv itemul – **reconsiderarea atitudinii personalului angajat față de inculpați**, *-7,28%* și – **reevaluarea sistemului de pedepse și sancțiuni** – *2,42%*.

Un procent de *17,54%* dintre cei chestionați nu au sugestii, nu-și exprimă o opinie în legătură cu acest item.

Câteva sugestii formulate de cei intervievați:

Referitor la **sistemul de pedepse** – B.C.- consideră că este dur, deoarece nu se ține sau se ține foarte puțin cont de starea de recidivă „*doar la comisiile de condiționare*”. Crede că ar fi necesar ca diferențele să fie făcute mult mai clar între primar și recidivist „*unul care a venit pentru prima oară la pușcărie, își recunoaște fapta ...poate că într-un an, doi, se corectează și ar trebui să i se acorde șansa să demonstreze societății că se poate reintegra...dacă repetă fapta a II a oară atunci ar trebui ținut cont de recidivă în stabilirea pedepsei...*”. **B.C. sugerează modificarea pedepsei** - în derularea pedepsei să se țină cont de atitudinea și gradul de transformare - îndreptare, de rezultatele ce se obțin în procesul de reabilitare psihosocială a deținutului/tei.

Nu este de acord cu faptul că în prezent sunt cazați în aceeași celulă mai mult de 10 deținuți, care diferă ca nivel de instrucție, religie, statut social, origini etnice, tipuri de crimă, trecut carceral etc. Speră că în viitor se vor construi celule în care vor locui doar 2-3 deținuți, putându-se astfel crea condițiile apropierea lor în timp.

M.P. reclamă absența specialiștilor: „Văd, cred, simțim nevoia ... lipsa educatorilor de reeducare, a persoanelor care să se implice în reeducarea noastră... am fost puși în celulă ... suntem lăsați să putrezim ... depozitați ca un colet, mă întreb dacă societatea dorește să ne ofere posibilitatea de a ne reabilita, dacă nu cumva scopul principal al societății nu este decât sancționarea și îndepărtarea noastră... ”.

Este de părere că pentru infracțiunile mici „furtușaguri, găinării, ...prejudicii de câteva sute de lei”, pedeapsa cu închisoarea să fie ultima variantă.

Consideră că pedepsele sunt prea mari și că închiderea capului familiei, a persoanei care asigură cele necesare traiului, determină acesteia o serie de probleme și de cele mai multe ori, indirect, delincvență - „pedepsele sunt foarte mari...eu am fost condamnat pe viață, ulterior pedeapsa mi-a fost comutată la 30 de ani...cum o să se descurce copiii mei, nevasta și a altora aflați în situația mea....cine se va ocupa de ei...vor fi duși și ei la orfelinat...este posibil ca până la urmă să devină și ei hoți, borfași...”.

Sugerează găsirea unor soluții de ajutor pentru familiile aflate în astfel de situații, scoaterea deținuților la muncă (chiar a celor cu pedepse mari), remunerarea lor corespunzătoare, oferindu-le posibilitatea de a-și ajuta familiile.

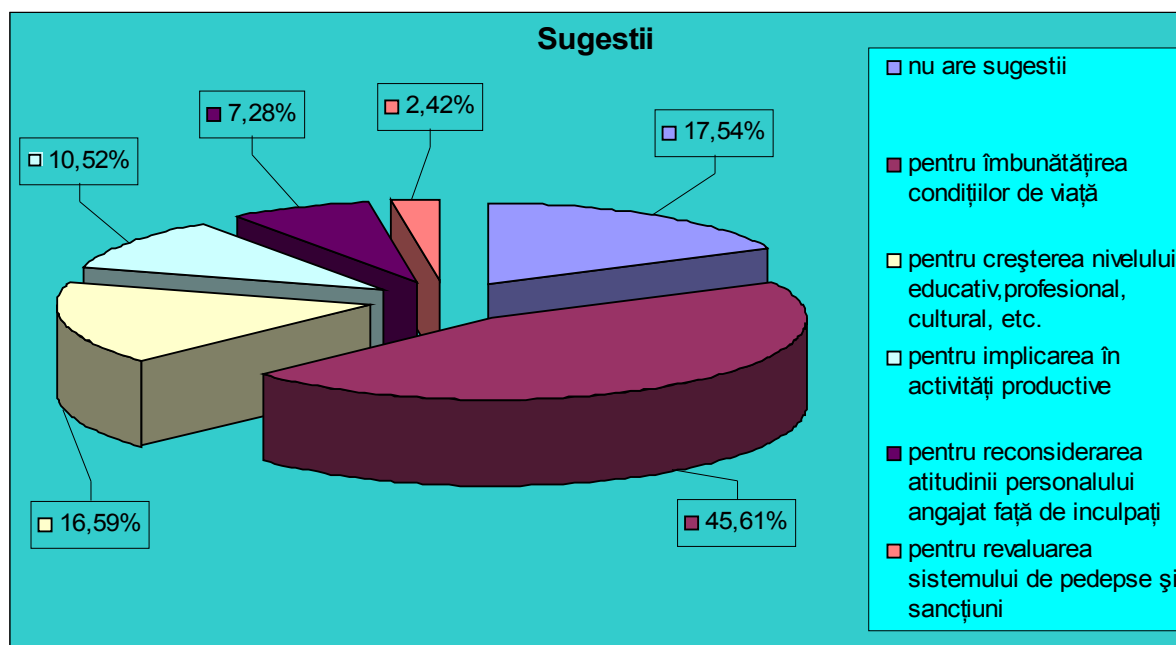

Fig.11

Factorii care influențează exprimarea din partea respondenților a unor sugestii pentru îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar sunt rezultatul corelațiilor Pearson semnificative:

- **Vârsta deținuților/telor (data nașterii)** se asociază semnificativ negativ – *coeficient de corelație cu valori cuprinse între „-” 0,65* - „-” 0,80**. Un procent de 32,4% dintre respondenți la momentul săvârșirii infracțiunii aveau o vârstă cuprinsă între 35 - >60 de ani (2,4% au o vârstă sub 18 ani). Speranța de viitor a respondenților aparținând acestei grupe de vârstă este negativă - *coeficient de corelație cu valori cuprinse între „-” 0,85* - „-” 0,101**, iar implicarea acestora în diferitele activități desfășurate în penitenciar este de asemenea negativă – *coeficient de corelație „-”0,156***. Vârsta înaintată, durata pedepsei, absența unei motivații, obiectiv clar structurat pentru viitor implică o atitudine pesimistă, refractară, în oferirea de sugestii.

Vârsta deținutului/ei la momentul săvârșirii infracțiunii (ani împliniți) se asociază semnificativ – pozitiv – *coeficient de corelație 0,80**; 65,2% dintre respondenți cu vârste cuprinse între 18-35 de ani la momentul săvârșirii infracțiunii, au stabilite anumite planuri de viitor după executarea pedepsei (există o corelație pozitivă – semnificativă între subiecții aparținând acestei grupe de vârstă și variabila – planuri de viitor după executarea pedepsei - *coeficient de corelație 0,84**). Speranța unui viitor, fie el chiar îndepărtat - *coeficient de corelație cu valori cuprinse între 0,80*- 0,207**, relațiile de înțelegere, colaborare cu personalul - *coeficient de corelație 0,114***, cu ceilalți deținuți - *coeficient de corelație 0,106*** relațiile structurate pe criterii de vârstă, forță, număr ani de închisoare, interes material și lucruri în comun, - *coeficient de corelație cu valori cuprinse între 0,87*- 0,135***, existența unor similitudini în ceea ce privește absența sau prezența sancțiunilor - *coeficient de corelație cu valori cuprinse între 0,80*- 0,97**, a unor pasiuni comune - *coeficient de corelație cu valori cuprinse între 0,111**-0,138***, îi motivează în oferirea de sugestii, în desfășurarea acelor activități - *coeficient de corelație cu valori cuprinse între 0,85*- 0,173***, care le-ar permite satisfacerea nevoilor legate de îndeplinirea obiectivelor stabilite.

- **Locul nașterii și domiciliul** sunt doi factori care se asociază semnificativ pozitiv – *coeficient de - corelație cu valori cuprinse între*

*0,83**- *0,152***. Nivelul de instrucție scăzut, apartenența rurală (52,2% s-au născut în mediul rural; 62,8% au domiciliul stabilit în mediul rural), faptul că, de regulă, la sat, indivizii au o mică gospodărie sau credința că aceasta poate fi întemeiată cu greutăți mai mici, îi determină pe acești respondenți să-și stabilească anumite obiective legate de viitorul lor și implicit să exprime anumite sugestii care odată puse în practică le-ar îmbunătăți viața în penitenciar.

I. Planurile de viitor ale deținuților/telor.

Variabilele structurate în cadrul acestui item (**Fig.12**) nu vizează o expresie semnificativă, centrându-se pe opțiuni ce exprimă procentaje de nivel sub mediu, prin urmare nu sunt cristalizate. Din totalul respondenților, 32,17% își doresc ca, după terminarea pedepsei, să-și găsească un loc de muncă, în timp ce 28,46% sunt centrați pe restabilirea relațiilor cu familia, implicarea manifestă în activitățile gospodărești, în viața de familie.

Un procent de 23,31% au planuri legate de construirea unei case, găsirea unei locuințe care să-i faciliteze reorganizarea propriei vieți în sensul întemeierii unei familii, 4,78% doresc să emigreze.

Trei din variabilele opționale ale acestui item apar cu un procentaj sub 1%: 0,71% vizează reevaluarea deciziei instanței în legătură cu fapta comisă; 0,95% își doresc să se implice în activități de misionarism, iar 0,71% o sănătate mai bună. Doar 2,27% dintre respondenți preferă alte „situații”, iar 6,5% nu au nici o opțiune pentru viitor (probabil cei cu pedepse foarte mari, pe viață).

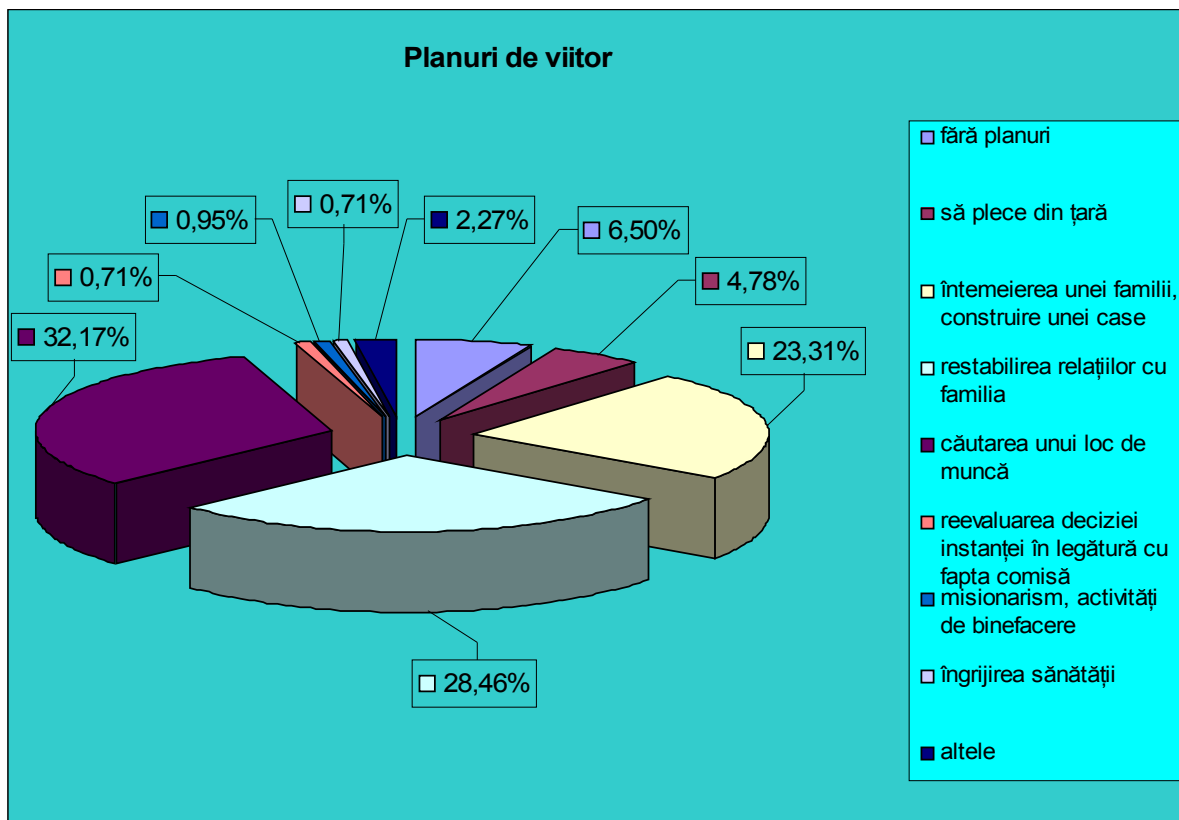

Fig.12

Factorii care influențează planurile de viitor desfășurate de deținuți/te în penitenciar au fost evidențiați de următoarele corelații semnificative (Pearson) ale acestui indicator :

- **Vârsta deținuților/telor influențează negativ.** Un procent de 32,4% dintre respondenți la momentul săvârșirii infracțiunii aveau o vârstă cuprinsă între 35 - >60 de ani (2,4% au o vârstă sub 18 ani). Speranța de viitor a respondenților aparținând acestei grupe de vârstă este negativă - *corelație cu valori cuprinse între „-” 0,85* - „-” 0,101**, iar implicarea acestora în diferitele activități desfășurate în penitenciar este de asemenea negativă - *corelație „-”0,156***. Vârsta înaintată, durata pedepsei, absența unei motivații, a

unui obiectiv clar stabilit pentru viitor structurează deținuților/telor un comportament defetist, având drept consecință incapacitatea stabilirii unor planuri de viitor.

Vârsta deținutului/ei la momentul săvârșirii infracțiunii (ani împliniți) exercită o influență pozitivă asupra planurilor de viitor formulate de inculpați/te în penitenciar - *corelație 0,084**; 65,2% dintre respondenți cu vârste cuprinse între 18-35 de ani la momentul săvârșirii infracțiunii, au stabilite anumite planuri de viitor după executarea pedepsei. Speranța unui viitor, fie el chiar îndepărtat, îi motivează în desfășurarea acelor

activității – **corelație 0,084*** - care le-ar permite satisfacerea nevoilor legate de îndeplinirea obiectivelor stabilite;

- **Locul nașterii (52,2%** s-au născut în mediul rural) are o influență pozitivă - **corelație 0,091***;
- **Domiciliul respondenților** tinde să se asocieze semnificativ (62,8% - mediu rural; 37,2% - mediu urban) - **corelație 0,70**;
- **Lipsa circumstanțelor agravante (73%** fără circumstanțe) corelează pozitiv cu variabila respondenților nesancționați - **corelație 0,93***;
- **Relațiile de înțelegere, de cooperare dintre părinți** tinde să se asocieze semnificativ (*înțelegere - 61,7%*) - **corelație 0,60**;
- **Antecedentele penale ale părinților (82,7%** fără antecedente) tinde să se asocieze semnificativ – **corelație 0,055**;
- **Existența unor frați și surori (trei frați și mai mulți de trei frați – 50%)** se asociază semnificativ – **corelație 0,268****;
- **Gradul de socializare al inculpatului (mai mulți prieteni – 79,6%)** are o influență pozitivă - **corelație 0,135****;
- **Pasiunile (hobby) ale respondenților (sport – 33,2%; vânătoare, pescuit – 10,4%; muzică – 9,9%; artizanat – 7,8%; lectură -7,8%; etc.)** exercită o influență pozitivă - **corelație 0,140****;
- **Tipul și numărul sancțiunilor primite în închisoare (fără sancțiuni - 59,48%)** corelează pozitiv - **corelație 0,167****;

- **Relațiile de cooperare, înțelegere avute cu personalul angajat, (destinse, cooperante – 95,6%)** corelează pozitiv - **corelație 0,225***;
- **Relațiile de cooperare, înțelegere avute cu ceilalți deținuți/te (destinse, cooperante – 99,9%)** corelează pozitiv - **corelație 0,328****;
- **Criteriile în baza cărora se construiesc (structurează) relațiile dintre deținuți (afinități și lucruri în comun – 28,34%)** exercită o influență pozitivă - **corelație 0,123****;
- **Capacitatea deținuților în a furniza o serie de sugestii** care pot contribui la îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar (*îmbunătățirea condițiilor de viață din penitenciar – 45,61%*) influențează pozitiv natura relațiilor deținuților cu personalul angajat - **corelație 0,207****;

Se constată în urma analizei corelațiilor semnificative ale acesti item că în majoritatea lor, factorii care influențează exprimarea din partea respondenților a unor sugestii pentru îmbunătățirea vieții, sistemului de pedepse și sancțiuni din penitenciar (diferă doar ponderea valorilor Pearson) influențează și posibilitatea exprimării unor planuri de viitor din partea deținuților/telor.

Capacitatea de a formula o serie de obiective viitoare, este determinată de procesul de reconstrucție identitară pe care îl suportă deținuții/tele odată cu intrarea în acest spațiu, precum și de o constelație de factori care aparțin istoriei lor personale: data nașterii, locul nașterii și domiciliul, nivelul de instrucție al membrilor familiei și al lor, antecedentele penale personale și ale părinților, existența fraților și surorilor, tipul de familie în care s-a format ca identitate bio-psiho-socială, educația primită în familia de origine, tipul de relații existente între membrii familiei naturale, gradul de socializare, tipul ocupației. Acestor factori, li se adaugă alții ce țin de tipul relațiilor avute cu personalul angajat, cu ceilalți deținuți/te, de pasiunile avute în comun cu aceștia.

Multitudinea factorilor care influențează relațiile în mediul penitenciar, interdependența acestora, modul în care inculpații/tele se raportează la actul comis, le permite stabilirea unor strategii de relaționare și elaborarea unor planuri și direcții de viitor.

B. CONCLUZII

Calitatea vieții în penitenciare depinde într-o mare măsură de activitățile oferite deținuților/telor și de starea generală a relațiilor dintre aceștia și personalul angajat.

Promovarea unor relații constructive va avea ca efect scăderea tensiunii inerente oricărui mediu carceral, va intensifica controlul și securitatea, va reduce sancțiunile, va crea un climat favorabil calității serviciilor de reabilitare psihosocială a deținuților/telor.

Un program de activități echilibrat, satisfăcător (muncă, educație, sport, etc.) are o importanță deosebită pentru bunăstarea – sănătatea fiziologică, psihică și psihologică a deținuților/telor.

Factorii care determină relațiile deținuților în mediul carceral pot fi grupați în trei tipuri de factorii: **factori** ce țin de remodelarea identitară a deținuților/telor, **factori** care determină structurarea identității viitorului/viitoareii deținut/tă, cu influențe asupra modului de comitere a infracțiunii – țin de istoria personală a fiecărui deținut/ă și **factori** post act/exteriori deținuților/telor. Acești factori exercită influențe asupra deținuților/telor după intrarea în închisoare.

Prima categorie de factori este legată de modificările identitare pe care odată intrați în spațiul carceral, deținuții/tele trebuie să și le atribuie - identități specifice: o identitate comună, o identitate socială individuală și o identitate personală specifică. Aceste trei tipuri de identitate se sprijină pe integrarea (totală sau relativă) a valorilor morale specifice.

Factorii ce țin de istoria personală a deținuților/telor pot fi încadrați în mai multe categorii:

O categorie de factori țin de istoria familială, mediul social (mediul familial, școală, contextul social) în care deținutul/a s-a dezvoltat ca entitate bio-psiho-socială până la vârsta de 18 ani. Domiciliul părinților, climatul familial (relațiile dintre părinți și dintre aceștia și proprii copii), istoria penală a părinților, nivelul de instrucție al părinților, ocupația acestora, starea lor de sănătate, existența unor frați și surori, numărul de prieteni, sunt variabile ce se asociază semnificativ – pozitiv/negativ – cu constructul mai sus menționat.

Istoria familială comună, similitudinile în privința mediului social al deținuților/telor constituie o caracteristică comună care favorizează apropierea, stabilirea unor relații destinsse, cooperante cu ceilalți deținuți/te și cu personalul angajat.

O altă categorie de factori se referă la infracțiune: măsuri luate de autorul/ea infracțiunii; măsuri pentru a nu fi descoperit; infracțiunea a fost sau nu săvârșită în concurs cu o altă infracțiune; modul de operare; tipul circumstanțelor; absența sau nu a influenței mass-

media asupra inculpatului/ei la momentul săvârșirii infracțiunii; situația consumului de alcool a deținutului/ei la momentul săvârșirii infracțiunii; mobilul delictului; atitudinea față de infracțiune și modul de percepție a faptei – cine este vinovat? Toți acești factori influențează pozitiv/negativ într-o măsură mai mică sau mai mare tipul relațiilor dintre deținuți/te și dintre aceștia și personalul angajat.

Ultima categorie de factori țin de dimensiunile:

- **Familia constituită a deținutului/ei:** tipul familiei; sursa de venituri; relațiile dintre soț și soție; frecvența conflictelor dintre aceștia; relațiile dintre deținut/ă și copii; tipuri de sancțiuni aplicate copiilor.
- **Date privind anturajul:** gradul de sociabilitate; tipul de prieteni; antecedentele penale ale prietenilor; activități desfășurate în grup; pasiuni (hobby).

Toată această constelație de factori cu impact asupra naturii relațiilor dintre deținuți/te și dintre aceștia și personalul angajat sunt factori pre-act, constituie „zestrea” – aparțin istoriei personale a fiecărui/rei deținut/te. Între acești factori există corelații, interdependențe. Din analiza corelațiilor acestor factori, s-a constatat rolul deosebit de important pe care îl are mediul social (mediul familial, școală, contextul social) în care deținutul/a s-a dezvoltat ca entitate bio-psiho-socială până la vârsta de 18 ani asupra evoluției lui/ei ulterioare, în plan social, individual și familial.

Factorii – post-act/exteriori deținuților/telor cu impact asupra naturii relațiilor dintre deținuți/te și dintre aceștia și personalul angajat - **țin de mediul carceral:** tipul activităților desfășurate în penitenciar; condițiile de viață din sistemul penitenciar; personalul angajat; sistemul legislativ.

Sugestii - țin de factorii exteriori deținuților/telor - făcute în vederea îmbunătățirii relațiilor dintre deținuți/te și dintre aceștia și personalul angajat:

- ❖ **Personal angajat – format și recrutat cu responsabilitate** – care trebuie să cunoască reguli ale comunicării, să posede instrumente specifice unei comunicări inter-personale eficiente, să cunoască strategii de relaționare, să adopte o atitudine umană și decentă în relațiile cu deținuții/tele, să-și perceapă munca ca pe o vocație și nu ca pe o simplă sursă de câștigare a existenței. Stabilirea unor relații constructive cu deținuții trebuie să fie identificată ca o caracteristică fundamentală a acestei vocații.
- ❖ **Munca trebuie să constituie (reprezinte) unul din factorii de bază** ai remodelării și socializării progresive a deținuților. Deținuții nu pot fi lăsați de

capul lor săptămâni, posibil luni de-a rândul, încuiați în celulele lor, indiferent de cât de bune condiții materiale ar fi în interiorul celulelor.

- ❖ **Repartizarea deținuților/telor în camere** trebuie să se realizeze nu doar în funcție de gravitatea penală a actului comis și sex, ci mai ales în funcție de vârstă, personalitate, înclinații, gradul de degradare morală și fizică, de deficitul sentimentelor social – morale (pervertire), de tehnicile de reabilitare psiho-sociale stabilite în cazul fiecăruia, de șansele inegale de remodelare – îndreptare pe care aceștia le au.
- ❖ **modificarea pedepsei** - în derularea pedepsei trebuie să se țină cont de atitudinea și gradul de transformare - îndreptare, de rezultatele ce se obțin în procesul de reabilitare psihosocială a deținutului/tei.

C. INTERVIUL

În cadrul proiectului „Politici penale și dinamica infracțiunii de omor în ultimii 20 de ani”, realizat de Institutul Național de Criminologie împreună cu Direcția Generală a Penitenciarelor, Direcția Educație, Studii și Psihologie Penitenciară, Institutul de Sociologie, pe un eșantion național alcătuit din deținuți din penitenciare, condamnați pentru infracțiunea de omor, am aplicat unui număr de 20 de deținuți (10 femei și 10 bărbați) un interviu cu scopul de a completa calitativ informațiile rezultate ca urmare a aplicării unui chestionar pentru întreg eșantionul.

Interviul ghidat/concentric a vizat evaluarea diferitelor alternative (vezi: Mihai Micle, „Femeia criminal: interviuri și studii de caz”) pe care deținuții/tele le-au avut la dispoziție în decursul scenariului existențial propriu, încercându-se, printr-o abordare holistică, surprinderea unor factori, evenimente relevante pentru actul comis – infracțiunea de omor - printr-o examinare a temelor din istoria de viață, a experiențelor personale, începând din copilărie și până la întemnițare (anamneza psihologică). Narațiunea ajută inculpații/inculpatele să înțeleagă o serie de conexiuni ”nevăzute,, , neconștientizate anterior în decursul episoadelor vieții, inițial în viața din familia de origine, apoi în decursul relațiilor dintre membrii familiei nou constituite, în evoluția temporală a propriilor vieți, în relația cu abuzatorul.

Cu ajutorul interviului, prin autodezvăluire, reușim să cunoaștem motivațiile, trăirile deținuților/telor, atitudinea lor post act față de fapta comisă, față de sine însuși/săși și lume în general. A întreba intervievații/tele despre istoria vieții lor și despre omorul în sine

înseamnă a le provoca o introspecție în aria intimității cu consecințe dureroase. Reactualizarea și relatarea verbală despre experiențele traumatice au un cont emoțional pentru intervievați/te, generând retrăirea terorii și rușinii. A fi acceptat ca partener de discuție de către aceștia/stea cere o relație de încredere care trebuie construită anterior interviului ca atare. Această relație s-a construit în perioada aplicării chestionarelor, în urma discuțiilor individuale și în grup avute cu deținuții/tele. Intervievatorului îi revine sarcina de a crea acel microclimat de încredere, acea relație de comunicare, relație empatică (abilitatea de a trăi sentimentele altora, de a se transpune în locul unei alte persoane ca și cum ai fi acea persoană, fără a pierde condiția de „ca și cum”), care să-l determine pe cel/cea interviuat/ă să răspundă sincer, în cunoștință de cauză la toate întrebările puse. Astfel, s-a construit o relație între interviuat/ă și

interviewator bazată pe credibilitate, confidențialitate și respect reciproc. Interviuurile au avut loc în cluburile penitenciarelor.

Întrebările din interviu privesc informația personală, informația despre copilărie și familie, istoricul folosirii alcoolului și drogurilor, problemele din perioada adultă, istoricul relației cu victima, activitățile criminale anterioare, detalii ale crimei actuale etc. Deși deținuții/tele intervievați/te nu au relatat fiecare episod violent din viața lor, nepunându-se accentul pe descrierea detaliată a diferitelor situații, evenimente, prin interviu s-a reușit obținerea unor informații relevante despre ceea ce a marcat viața acestora, despre faptele, împrejurările care, direct sau indirect, au avut legătură sau au condus la comiterea actului. În vederea evitării unor distorsiuni, denaturări a celor spuse de aceștia/stea, cu acceptul lor scris, ei/ele au fost înregistrați/te cu ajutorul unui reportofon, ceea ce a facilitat analiza informațiilor narrative. S-a încercat analizarea atât a informației ca atare, cât și a comportamentului non-verbal – voce, mimică, gestică etc., punându-se accent pe spontaneitatea, autenticitatea discursului.

Fiecare interviuat/ă relatează ceva unic, de profunzime, o povestire personală. Însă povestirile deținuților/telor seamănă între ele. În timp ce ei/ele se diferențiază ca vârstă, nivel de educație, cultură, statut socio-economic etc., experiențele de viață și efectele actului lor sugerează diferențe minore. Prin cele spuse, bărbații/femeile intervievați/te exprimă teme comune și descriu modele de viață și comportament comune. Se observă variate tipuri de abuz, coexistând, în general, în aceeași relație: abuz fizic, psihologic, sexual, economic etc.

Toate studiile privind teme atât de sensibile, cum este violența, întâmpină dificultăți în obținerea unei deschideri cât mai mari din partea subiecților care să faciliteze relatarea aspectelor intime ale vieții lor. Succesul va depinde în mare parte de modul în care întrebările sunt formulate și puse, precum și de cât de confortabil psihologic se simt subiecții în cursul interviului. Mai târziu, în relația interviuat/ă – interviuator, intervin factori ca sexul interviuatului, lungimea (durata) interviului, prezența altor persoane și cât de nepărtinitor, de interesat apare interviuatorul.

Creșterea valenței cognitive a dezvăuirilor include o serie de strategii: posibilitatea de a oferi interviuatului/tei o serie de oportunități de-a lungul interviului prin care acesta/asta să dezvăluie violența; formularea întrebărilor într-o asemenea manieră, încât să fie evitate întrebări directe cu tentă agresivă, ca de exemplu „Ai fost vreodată abuzat/ă?”; acceptarea necondiționată de către interviuat/ă; colaborarea cu aceștia; manifestarea din partea interviuatorului a unei atitudini empatică; selectarea cu atenție a intervievaților/telor și

pregătirea lor pentru a se dezvolta o relație bună; ascultarea activă; observarea; oferirea de feed-back; parafrizarea; sumarizarea; reflectarea.

D. STUDII DE CAZ

Studiu de caz 1.

B.V., născut la 02.04.1963, într-o comună din județul. Neamț, fiul lui B.N. și al B.E. Tatăl și mama deținutului s-au născut într-o familie de oameni săraci, cu venituri mici, la limita subzistenței și cu un nivel de instrucție scăzut. Tatăl a avut doi frați, mama trei surori. Ambii părinți provin din familii nesatisfăcătoare educogen, caracterizate prin climat psihic necorespunzător, relații reci sau de indiferență, slab control parental. Tatăl a absolvit patru clase și a încercat să asigure cele necesare traiului zilnic pentru familie, muncind ca muncitor necalificat - prestând diferite munci sezoniere. Mama nu a urmat nici o școală, fiind casnică. Deținutul mai are doi frați și trei surori, el fiind cel mai mare dintre frați.

În ceea ce privește manifestarea unor relații de solidaritate, de relaționare, cooperare și întrajutorare dintre membrii familiei lărgite, relații bazate pe valori și aspirații comune - după afirmația deținutului - acestea erau inexistente: *Nu se punea problema valorilor în comun, se punea problema luptei pentru supraviețuire, zona era cu un conținut uitat de timp...eram foarte săraci ...fiecare trebuia să se descurce pe cont propriu... era foarte greu....*

Deținutul vorbește cu tristețe despre propria copilărie, despre greutățile multiple cu care se confrunta familia, despre viața dură, sărăcie, probleme și conflicte. „*Eram mulți...m-am născut într-o regiune săracă economic, lipsurile, viața dură, băutura determinau o stare de nervozitate, tensiuni, discuții ...adesea se ajungea la conflicte ... ceea ce a creat o oarecare distanță între noi ... nu a fost căldură în familie*”. Din cele relatate, reiese că el s-a născut într-o familie numeroasă, dezorganizată, cu climat nefavorabil, fără posibilități materiale, cu nivel de instrucție scăzut. Toate aceste curențe în structura familiei și în funcțiile ei, precum și absența solidarității familiale care să asigure unitatea, intimitatea și coeziunea afectează cadrul necesar formării personalității copiilor ca identități bio-psiho-sociale. În familie, se realizează ceea ce se numește obișnuit socializarea primară a indivizilor, se pun bazele formării personalității, se transmit primele modele de comportament, primele norme și valori culturale, primele reguli de conduită în societate. Cel puțin în primii ani de viață, un rol decisiv asupra formării copiilor îl au modelele de comportament ale părinților, modele reținute prin extraordinara receptivitate și plasticitate caracteristice vârstei, internalizate și imitate cu fidelitate surprinzătoare. Încă din primii ani de viață, copilul învață anumite reguli de conviețuire, anumite modele de comportament, însușindu-și într-o formă primă, valori morale definitorii. În această perioadă, el își însușește primele noțiuni legate de

responsabilitate, de bine-rău, de cinste-necinste. Relațiile pline de dragoste, căldură dintre părinți, atmosfera de pace și liniște, bucuria în familie, atitudinea protectivă, suportivă, valorizantă, față de copii, fără nici o discriminare, sunt condiții fundamentale pentru dezvoltarea armonioasă a personalității acestora.

Nevoile copilului pentru o dezvoltare normală sunt următoarele²⁷:

1. nevoia de a avea relații emoționale calde, apropiate, stabile;
2. nevoia de a fi protejat fizic, de a avea siguranță și o viață regulată;
3. nevoia de experiențe adaptate nivelului de dezvoltare a copilului;
4. nevoia de limite de viață cotidiană structurată și de responsabilități adecvate nivelului de dezvoltare;
5. nevoia de experiențe adecvate diferențelor individuale ale copilului, intereselor lui particulare;
6. nevoia de a trăi într-o comunitate stabilă, de a beneficia de sprijinul și cultura acesteia;
7. nevoia de a avea un viitor protejat.

Erik Erikson²⁸, în viziunea căruia procesul dezvoltării personalității se întinde pe întreg parcursul vieții individului, consideră că sentimentele câștigate până în jurul vârstei de 11 ani, de autonomie, de încredere, inițiativă și activism sau, dimpotrivă, cele de îndoială, neîncredere și culpabilitate, vor influența viitorul curs al vieții sale, indiferent de gradul de independență față de mediu și alți oameni, la care va ajunge mai târziu.

Din păcate, deținutul și frații acestuia nu au beneficiat în familia de origine de satisfacerea unor nevoi economice, fiziologice și psihologice, de condiții care să le asigure o dezvoltare biologică și psihologică, sănătate psihică și fizică normală.

În jurul vârstei de șapte ani, în urma unei anchete sociale, demarate de Departamentul de Protecție și Asistență Socială din orașul de care aparținea comuna deținutului, se constată problemele cu care se confrunta familia și incapacitatea acesteia de a oferi copiilor un cadru benefic dezvoltării lor ulterioare. Ca urmare, se decide încredințarea copiilor statului și plasarea acestora prin Direcția de Protecție a Copilului în diferite centre de plasament (case de copii). „*Nici măcar nu am fost dați împreună...fiecare am fost plasat în alt centru ...*”.

B.V. descrie în continuare modul în care a decurs adaptarea la viața din orfelinat. „*...La început a fost o tragedie... obligația de a te integra într-un program riguros... oameni străini, constrângeri și sancțiuni...toleranța în cadrul familiei era mai mare... dar eu nu prea puneam la suflet ...aici aveam în schimb mașinuțe, jucării pe care nu*

²⁷ BRAZELTON,T.B.,GREENSPAN, S.I., *Ce qu'un enfant doit avoir*, Ed. Stock/Laurence Pernout, 2001.

²⁸ Cf., SCHULTZ DUANE, *Theories of Personality*, Pacific Grove, California, 1986, p.255.

le-am avut acasă, aveam un pat al meu, haine...și pe cineva care se ocupa, se interesa de mine sau cel puțin lăsa impresia...". B.V. vorbește aici despre viața din centrul de copii, despre personalul existent, condițiile oferite, regulile și programul pe care trebuia să-l respecte, sancțiunile și constrângerile la care era supus, dar și despre avantajele de care beneficia. Faptul că nici în familia de origine nu a beneficiat de sprijinul, protecția, siguranța și securitatea afectivă și emoțională a părinților, „*întotdeauna a existat o răceală în familia mea, nu a fost o căldură în familie, m-am născut într-o matriță, atât...nu ne leagă nimic*” îl ajută să se adapteze mai ușor noilor condiții. După plasarea în casa de copii, nu a mai fost vizitat de părinți, legătura cu ei a fost întreruptă. Pentru a nu mai suferi, pentru a se proteja de eventualele frustrări, nu se apropie afectiv de nimeni, de nici o persoană din cadrul instituției. Mai mult, face un transfer (modelele de percepere a stimulilor din copilărie sunt transferate inadecvat într-o altă perioadă a vieții), datorită sentimentului de neîncredere.

În această perioadă, nu-și face vise în legătură cu viitorul lui, reacționează în funcție de context, hazardul îi direcționează alegerile, nu încearcă să-și stabilească o anumită direcție în viață, nu are aspirații. „*Nu am avut anumite vise legate de această perioadă, nu m-am apropiat afectiv de nimeni, - sentiment de neîncredere, stimă de sine scăzută, devalorizare - ... tot timpul cineva lua hotărâri pentru mine... nu mi-am închipuit vreodată că voi fi în măsură să decid singur soarta mea... tot timpul va fi decizia altuia... eu voi executa...*”. Când vorbește despre aceste lucruri, se observă o anumită schimbare în ceea ce privește comportamentul nonverbal al interlocutorului meu: apare o anumită rigiditate în expresia feței, mimică, precum și în cea posturală, o privire tăioasă, rece, tonalitatea și ritmul verbal crescut, o anumită tensiune interioară scăpată de sub control. Toate aceste manifestări inconștiente denotă o trăire emoțională intensă, determinată de retrăirea unor amintiri dureroase și neplăcute. Refuză să vorbească despre aceste experiențe negative, comportamente inadecvate avute în această perioadă, care, de regulă, se întâmplă în casele de copii. „*Am uitat această perioadă... nu mai am amintiri în legătură cu ea*”. Reiese din atitudinea lui și din cele spuse că frustrările deținutului din familia de origine (lipsa sentimentului de securitate, nevoia de satisfacție, de apartenență și dragoste) s-au continuat și în perioada petrecută la casa de copii.

K. Horney²⁹ consideră în teoria sa de abordare psihanalitică a personalității că cheia dezvoltării acesteia stă în relația dintre părinte și copil. Copilăria este caracterizată prin două nevoi fundamentale: nevoia de siguranță (securitate) și nevoia de satisfacție (nevoi fiziologice de bază: foame, sete, somn etc.). De nivelul de satisfacere a acestor nevoi depinde

²⁹*Ibidem*, p. 128-129.

gradul de normalitate psihică la vârsta adultă. Autoarea arată ca modalitatea prin care părinții pot slăbi formarea sentimentului de securitate la copil este lipsa afecțiunii.

Eșecul satisfacerii trebuinței de dragoste reprezintă, după A. Maslow³⁰, una din cauzele fundamentale ale dezadaptării în societate. Agresiunea este întotdeauna urmarea unei frustrări și o frustrare antrenează mereu un comportament agresiv.

În continuare, B.V. vorbește despre perioada de liceu. După terminarea celor opt clase, B.V. este înscris la un liceu din orașul V., locuiește la un internat, cheltuielile fiind suportate de stat. În perioada liceului, cunoaște o colegă care-i devine prietenă. Aceasta provine dintr-o familie „*bună*” de români, mai avea un frate și două surori. Părinții fetei nu acceptă ca fiica lor să-l aibă ca prieten „...*părinții ei nu m-au vrut, mă considerau brunet, țigan... am trăit la casa de copii...provin dintr-o familie săracă...*”.

Aici deținutul vorbește pentru prima dată despre originea lui, despre etnia din care face parte, despre modul în care crede că este perceput, „*etichetat*” de părinții prietenei. În această perioadă, se pare că se produce o schimbare în atitudinea, comportamentul deținutului, modul în care percepe realitatea, își evaluează posibilitățile prezente și își stabilește strategiile pentru viitor. Faptul că a fost respins, dorința de a-și întemeia o familie, de a-i oferi ceea ce el nu a avut niciodată (susținere, încredere, dragoste, sprijin material, economic etc.) îi declanșează niște resorturi potențial latente, activează o serie de resurse compensatorii naturale în încercarea de a-și defini semnificațiile și sensurile reale ale existenței. Deținutul dispune, de altfel, de o inteligență medie, are curențe psiho-educative, dar este un autodidact, luptă din răspuțeri să termine liceul, și în toată această perioadă păstrează relația cu colega încercând să-i convingă familia de adevărata lui personalitate.

Din familia deținutului, a mai fost condamnat, făcând pușcărie, unul dintre frați „*încăierări... alcool...*”. Ca vicii existente în familia naturală și largită, menționează alcoolul „*viața grea ,lipsuri...probleme*”. Se observă tendința deținutului de a justifica comportamentul familiei direcționând responsabilitatea, asumarea rezolvării problemelor spre context, spre împrejurări, „*pe vremuri*” .

Termină liceul și se angajează în meseria de lăcătuș montator utilaje grele, în șantierul naval, din orașul C. Aici este însoțit de prietenă. Li se repartizează o locuință prin întreprindere. Se căsătorește (el 22 de ani, ea 21) cu toată opoziția părinților viitoarei soții. „... *promise un ultimatum de la familie, ca să se despartă de mine... i-am înțeles, își făceau griji... auziseră de trecutul meu, de familia mea*”. Acest lucru nu-l demobilizează, dimpotrivă, îl motivează. Își analizează situația și își reconsideră prioritățile. Se înscrie la un curs de

³⁰ *Ibidem*, p.303.

recalificare profesională - șef de manevră tren, fiind conștient că, prin prestarea acestei meserii, va avea venituri mai mari și astfel va putea oferi o viață mai bună familiei sale. După terminarea cursului, este repartizat în orașul A. de pe frontiera de vest a României. Aici, în acest orașel de graniță, viața de familie se derulează într-un climat de armonie, de unitate și echilibru, premise necesare asigurării intimității cuplului familial. S-au căsătorit din dragoste și aveau o relație deschisă, sinceră, corectă, își acordau unul altuia suport în momentele de criză, soția sprijinindu-l în toate inițiativele „*nu vreau să spun că am avut o căsnicie perfectă, am iubit-o și m-a iubit la rândul ei... am oferit și la rândul meu am primit... niciodată discuțiile legate de unele problemele apărute nu au degenerat în violență...le rezolvam verbal, analizam ... eu nu beam, nu fumam...*”. În toată această perioadă, nevasta era angajată ca funcționară la poșta din oraș. În al treilea an de căsătorie, se naște primul copil (băiat). Anul următor, soția naște cel de-al doilea copil (tot băiat). În această perioadă, întreține relații cu familia soției „*S - au convins de bunele mele intenții... de dorința mea de a-mi întemeia o familie, de a le asigura cele necesare unui trai decent... să nu sufere de lipsuri*”. Cu familia proprie, frați și surori, se vizitează rar, doar la anumite evenimente: botez, nunți, înmormântări. Cu părinții, însă, nu mai întreține nici o relație. „*Faptul că am stat puțin împreună ... relațiile nu s-au consolidat, nu au devenit profunde...nu-i acuz pentru destinul meu*”. B.V. încearcă să-și justifice comportamentul.

Se bucură foarte mult la nașterea celor doi copii. Din păcate, serviciul era de o asemenea natură - lucra în ture, 12-48 - încât timpul petrecut în familie era din ce în ce mai scurt. Fiind mai mult pe drumuri „*între două trenuri*”, sarcina, rolul creșterii și educației copiilor revine soției. Ca orice copii, aceștia mai făceau câte o năzbâtie și bineînțeles că erau sancționați de mamă prin aplicarea unei corecții. „*Copiii stăteau mai mult cu nevasta, se săturase de ei, îi avea toată ziua pe cap... se murdăreau pe haine... ea ducea greul, îi mai pălmuia...Acest lucru nu-mi plăcea, simțeam indignare, revoltă... îi iubeam mult și ei mă iubeau... Odată mi-am lovit vecinul pentru că și-a bătut copilul (4 ani) în fața mea... nu accept așa ceva. Rugându-l să-mi explice de unde această indignare, revoltă față de cei care sancționează un comportament inadecvat al unui copil, prin bătaie, deținutul îmi răspunde: ... mi s-a întâmplat și mie, și eu, fiind în instituția respectivă, am fost pedepsit....* B.V. vorbește cu multă revoltă și durere despre bătăile primite în perioada petrecută la casa de copii. În memoria corpului său, păstrează o serie de amintiri dureroase care invalidau un asemenea comportament, - educarea prin bătaie. El se identifică cu acel copil mic de patru ani al vecinului, retrăiește neplăcut acest moment și reacționează ca atare (acum “copilul,, este puternic, se poate apăra împotriva nedreptăților), în fapt, el defulează o serie de frustrări

reprimate, resentimente cenzurate, atât în perioada copilăriei, cât și în adolescență. Așa se explică reacția avută față de vecinul cu care până în acel moment întreținea relații amicale, precum și acuzele aduse uneori soției în urma corecțiilor aplicate propriilor copii. Timpul tot mai scurt petrecut în familie creează o oarecare răceală, distanță, în relația cu soția, ea reproșându-i faptul că este obligată să se descurce de una singură cu copiii, că lucrează prea mult și se implică din ce în ce mai puțin în creșterea și educația copiilor. „Soția îmi spunea că lucrez prea mult, că dispar zile întregi, că are nevoie de mine, că s-a creat o oarecare distanță între noi...”. Dorind să-și salveze căsnicia și animat de vechea dorință de a accede profesional, de a-și câștiga un statut prin care să fie respectat și acceptat de ceilalți membri ai grupului cu care relaționa, își schimbă locul de muncă, urmând o școală de impiegati de gară. Noul loc de muncă îi oferă posibilitatea de a petrece mai mult timp cu familia, de a câștiga mai mulți bani și totodată îi conferă un alt statut social. „Întotdeauna mi-am dorit mai mult, profesional doream să mă realizez cât mai mult, știam că pot...nu voiam să mă plafonez... soția mea a fost întotdeauna alături de mine încurajându-mă...”. Întreține relații cordiale cu colegii de serviciu, face eforturi pentru a le fi pe plac, pentru a fi acceptat „nu eram agresiv în relațiile cu colegii... nu am avut probleme cu legea... o dată la 12 ani, am încercat să bag mâna la cineva în buzunar și mi-a dat ăla până nu mi-a mai trebuit mulți ani...”.

În continuare relatează modul în care s-a ajuns la comiterea actului criminal. „Într-o bună zi întâmplarea a făcut să lăcomesc, să cred că aș putea să mă îmbogățesc dintr-o dată peste noapte. O persoană apropiată din anturajul meu spunea că ar cunoaște pe cineva din vecini, care ar avea o anumită sumă - o mare valoare... era o sumă care mă ardea, așa era firea mea, poate vroiam cât mai mult. În ultimul timp, devenisem obsedat de a aduna cât mai mult. Am lăcomit, am plecat cu un nepot al unei surori care locuia în orașul V., sora avea cinci copii, iar bărbatul ei lucra tot la căile ferate. Nepotul, minor în jurul vârstei de 18 ani, era o fire violentă”.

Pe fondul unei cantități mari de alcool consumate, pleacă în orașul V. împreună cu nepotul, acesta informându-l că la o anumită oră locatarii nu erau în casă. „Nu eram un spărgător de profesie... nu știam, eram naiv.... Ceea ce a contribuit foarte mult la hotărârea mea, pe lângă lăcomia mea de a aduna cât mai mult, a fost cantitatea mare de alcool consumată care mi-a dat o doză de curaj... am pătruns în locuința unor cetățeni germani (sași din România) escaladând un gard. Despre locul aproximativ în care se găseau banii știam de la nepot. Cu o zi înainte, nepotul ajutase viitoarele victime la cărat mobile, stătuse prin preajma lor, văzuse camera în care erau banii...”. Spre ghinionul lor, proprietarii erau în casă, - doi frați, persoane în jurul vârstei de 40-45 ani. În urma încăierării dintre victime și

agresori, cei doi frați sunt omorâți. „*Eu am fost lovit în bărbie, rostogolindu-ne, nepotul a ajuns și a pus mâna pe un cuțit de pe o noptieră și i-a tăiat gâtul persoanei care era deasupra mea. Celălalt s-a lovit cu capul de un calorifer. Am căutat banii peste tot și nu i-am găsit. Poliția i-a găsit a doua zi într-o nișă după un tablou. Ideea cea mai bună care ne-a venit pentru a ne ascunde urmele a fost să dăm foc la locuință.*”

Factorii care au determinat trecerea la act:

- **latura materială, lăcomia** „*Dorința... lipsurile mi-au predominat viața începând din tinerețe...neajunsurile ... sărăcia, originea mea, mi-au periclitat căsnicia... voiam să compensez, să ofer copiilor mei ceea ce nu am avut eu, poate ... am avut unele discuții în familie... aș fi dorit să le ofer mai mult...*”. B.V. încearcă să-și justifice comportamentul, prezentând unul din agenții care au determinat trecerea la act. Acest mobil (dorința de a se îmbogăți, de a avea ceea ce nu a avut niciodată) i-a determinat alegerile și l-a mobilizat în îndeplinirea diferitelor obiective fiind “prezent, în subconștientul acestuia, luând diferite forme, „așteptând” doar un context favorabil.
- **stimulul, contextul, care a favorizat trecerea la act: anturajul și legătura cu nepotul;**
- **alcoolul;**
- **deficit în educație și al sentimentelor social-morale;**
- **absența sentimentului religios;**
- **tulburări ale personalității.**

Regretele lui B.V. față de fapta comisă sunt mari. Are remușcări, se consideră vinovat, nu-și poate ierta uciderea, moartea celor două victime. În prezent, deținutul și-a reconsiderat atitudinea față de normele și valorile (comportament etic) unanim acceptate, dezirabile ale societății, ca urmare a unui acut sentiment de vinovăție față de fapta comisă. Experiențele traumatice din copilărie, mediul needucogen, lipsit de considerente etice, social morale în care a trăit inculpatul, i-au structurat acestuia atitudini de neîncredere, ostilitate, agresivitate care au influențat relațiile sale sociale, afective. Are un acut sentiment de culpabilitate, rezultatul încălcării normelor sociale și religioase. În plus, prezintă un sentiment de inadecvare, devalorizare a propriei persoane: se percepe ca nevaloros, rejectat de social, de colectivitatea organizată după reguli și principii. Această percepție a imaginii de sine este rezultatul indiferenței parentale din copilăria deținutului care a condus la un fenomen de dezadaptare, la un eșec de socializare a acestuia. Nu privește pedeapsa ca un sentiment de

injustiție, este conștient de gravitatea faptei comise. *„Altfel văd lucrurile acum, nu aș mai face-o, nu trebuia să se întâmple așa. De ce am făcut-o? Nu am avut chiar așa multe greutăți în viață ca alții; alții au avut mult mai multe și au trecut peste ele și n-au ajuns aici. Mi-a trecut mie prin cap ideea nebunească de a mă îmbogăți peste noapte... Omorul este o etichetă, o stigmatizare atât socială, cât și sufletească ...nu există cale de a te absolvi, nici în fața oamenilor, nici în fața lui Dumnezeu”*. În cazul lui B.V., ca de altfel și în cazul celorlalți deținuți, are loc un mecanism de atribuire a unei noi identități, în fapt o restructurare a propriei personalități, pe de o parte pentru a-i ajuta să se delimiteze de societatea care i-a respins, sancționat și pe de altă parte pentru a găsi acel „liant”, acele „valori” care să le permită conviețuirea cu ceilalți. Ei au percepția că sunt respinși de societate, sunt considerați și consideră, la rândul lor, că ar prezenta valori morale comune, specifice vieții de penitenciar, aparent diferite de cele ale cetățenilor dezirabili, fapt care i-ar ajuta în structurarea unei noi identități – carcerale - care să le valideze actul comis.

A fost condamnat pe viață, ulterior pedeapsa a fost comutată la 30 de ani. Nepotul a primit 10 ani, a avut circumstanțe, fiind minor. A fost eliberat din penitenciar după executarea unei pedepse de 6 ani și 8 luni. Nu mai păstrează legătura cu el, nici cu familia acestuia *„... am fost învinovățit de soră și cumnat...”*

În ceea ce privește **planurile de viitor**, deținutul se teme de confruntarea cu realitatea, cu viața în libertate. *„...încerc să fiu realist, să văd adevărul ... a fi liber înseamnă să mergi acolo unde dorești, să nu fii captiv fizic, material ... să nu depinzi de alții. În viața reală eu am fost captiv sub diferite forme...a fi captiv ..., nu văd ce rost mai are viața. Aici pot spune că trăiesc în afara timpului”*. În închisoare, inculpatul a dobândit o anumită libertate a sufletului, îi este frică că o va pierde odată cu eliberarea, *„la sfârșitul călătoriei”*. Temerile sale sunt foarte mari, deoarece viața în libertate, experiențele trăite, i-au invalidat sentimentul de încredere în disponibilitățile sale de a face față problemelor vieții, provocărilor ei. A eșuat în confruntarea cu realitatea. *„ Nu știi dacă aș mai fi capabil să pot fi stâlpul unei familii, un soț bun, un tată bun pentru familia mea. Consider că acestea sunt lucruri la care am rămas scadent și mi-e teamă că nu le-aș mai putea recupera vreodată, cu toate că dintotdeauna mi-am dorit mult o familie și copii. Nu știu spre ce mă îndrept, dar cu siguranță aș schimba multe lucruri la mine și asta aș vrea să fac. Aș vrea să îmi schimb gândirea, concepția, că sunt impulsiv, încerc să mă gândesc la lucrurile astea și să fac mai bine. Trecutul mi l-aș schimba bucuros. Știu doar că mă îndrept spre neprevăzut. Următorii ani sunt nevoit să mai stau aici și ce pot să fac este să mă gândesc mai mult la mine, la sufletul meu și să am grijă de el. De dorit îmi doresc libertatea și să pot ajunge din nou în*

familia mea”. Aceste reflecții denotă remușcărilor, tumultul sufletesc al deținutului, care face eforturi pentru a se împăca cu sine și cu Dumnezeu: „*Am devenit credincios, citesc Biblia ...*”. În ultimii ani, deținutul a manifestat preocupare pentru latura spiritual-morală, pătrunzând în profunzimea lucrurilor și având o credință consolidată atât biblic cât și social, prin prisma experienței proprii, dar și a altora.

Consideră că **relațiile între deținuți** se construiesc pe următoarele criterii:

- legile nescrise;
- latura economică, ajutorul material: „...*ideea de bază este că sărăcia își spune cuvântul, mulți dintre noi sunt părăsiți de familie, nu primesc vizite, stresul, suferințele, problemele familiale îi fac pe unii să depindă de alți deținuți ... să caute să se descurce într-un fel ...*”
- pedeapsa mare;
- recidiva, experiența: „*în închisoare trebuie să te descurci, cei cu experiență reușesc acest lucru mult mai ușor..*”.
- forța - crearea unor grupuri de presiune;
- un bun comportament, o atitudine pozitivă față de personal și ceilalți deținuți.

În privința sugestiilor pentru îmbunătățirea vieții în penitenciar și a sistemelor de pedepse, acuză absența educatorilor, a persoanelor specializate (psihologi, sociologi, asistenți sociali, consilieri pe probleme educaționale, consilieri juridici) care să se implice în procesul de educare a deținuților, în reconstruirea identității lor, în reinternalizarea unor norme și valori care să permită reinscrierea lor socială. Reclamă importanța prezenței specialiștilor, fiind conștient de beneficiile pe care deținuții le-ar obține în diferite planuri (legislativ, psihologic, atitudinal, social etc.) în urma consilierii, el însuși a urmat un program terapeutic de factură experiențială, „de dezvoltare a abilităților de comunicare și a creativității”, în cadrul specific detenției, dobândirea de comportamente prosoziale și ameliorarea relațiilor de grup, precum și descărcarea tensiunilor afective într-o manieră pozitivă sub îndrumarea psihologului principal M.P. „*văd, cred, simțim nevoia ... lipsa educatorilor de reeducare, a persoanelor care să se implice în reeducarea noastră... am fost puși în celulă ... suntem lăsați să putrezim ... depozitați ca un colet, mă întreb dacă societatea dorește să ne ofere posibilitatea de a ne reabilita, dacă nu cumva scopul principal al societății nu este decât sancționarea și îndepărtarea noastră...*”. Este de părere că pentru infracțiunile mici „*furțișaguri, găinării, ...prejudicii de câteva sute de lei*”, pedeapsa cu închisoarea să fie ultima variantă.

Nu se implică în activitățile productive: „*cei cu pedepse mari nu sunt scoși la muncă*”. Participă la unele activități sportive și la cele cu conținut religios.

Relațiile cu ceilalți deținuți sunt deschise, amicale. Stabilește cu ușurință contacte sociale, îi sfătuiește când au vreo problemă, îi sprijină și încurajează.

Relațiile cu personalul din închisoare sunt bune.

Nu este vizitat de familie. Inițial, fiind condamnat pe viață, i-a cerut soției să-și refacă viața, pentru a putea să întrețină copiii.

În final afirmă: „*Ia-i omului tot, numai viața nu i-o lua*”.

Profil psihologic

Din punct de vedere psihologic, se caracterizează prin următoarele aspecte: inteligență medie; imaginație creatoare; îi plac activitățile care presupun o oarecare fantezie; îi plac activitățile intelectuale, însă tinde să obosească și nu se mai poate concentra (**în plan cognitiv-aptitudinal**). Prezintă anxietate ridicată; tendințe depresive; nervozitate; blocaj al încărcăturii afective, sensibilitate ridicată; agitație; impresionabilitate (**din punct de vedere afectiv**), stimă scăzută de sine, sentimente de culpabilitate accentuate pe mai multe planuri, neîncredere în sine. **Sectorul volitiv** se remarcă printr-un permanent efort de cenzurare. **Relațiile psihosociale** se disting prin: dificultăți de adaptare, nesiguranță și dezorientare (deși el afirmă că are relații foarte bune cu ceilalți deținuți, pe care îi sprijină, îi sfătuiește), dar se face simțită o puternică dorință de adaptare socială, încercând să-și educe modalitatea de relaționare, luptă cu sine pentru a face față situațiilor actuale; este prudent și rezervat; are simțul datoriei, însă cel al ordinii și competenței sunt scăzute. **Planul valoric** este bogat, posedă interese multiple, deschidere către nou, dorința de cunoaștere, de diversitate; interesul și entuziasmul său sunt trezite ușor de neobișnuit și de aventură. Prezintă unele manifestări contradictorii ale eului care evidențiază forța, dar maschează stări ca: mânia, ostilitatea, negativismul (**incongruența identității**).

Studiu de caz 2

B.C. s-a născut la data de 15.06.1978, în orașul B., fiul lui B.V. și al lui B.I.. Tatăl deținutului s-a născut într-o familie „*onorabilă*” cu venituri peste nivelul mediu. Bunicul din partea tatălui a fost ofițer de carieră în garda regală, o persoană „*deosebită*” cu reguli și principii morale „*un om disciplinat și riguros în tot ceea ce făcea*”, iar bunica era originară din India, emigrase în România, - „*o persoană liniștită, caldă, supusă...*”. Tatăl mai are doi frați mai mari (ca vârstă) „*el fiind mezinul*”. Mama mai are un frate și o soră și provine dintr-o familie de condiție medie. Atât tatăl, cât și mama au studii superioare, arhitecți.

Sistemul relațiilor în familia lărgită, - tatăl cu frații, - mama cu fratele și sora - se fundamentează pe relații de înțelegere, cooperare, „*este o familie unită...*”. Relațiile dintre mamă și tată erau „*foarte bune*”, relații de respect, considerație, încredere și înțelegere. Atmosfera în familie era caldă, afectuoasă, protectivă, constructivă și benefică familiei „*s-au iubit sincer, s-au luat din tinerețe, relație bazată pe respect și reciprocitate, o familie de modă veche, adică nu s-au înșelat, adică..., pot garanta, mama nu a avut alt bărbat în afară de tata, tata poate că a mai avut... a mai scăpat...el fiind bărbat, dar ,mama nu... nu se certau...*”. Apelând la o tehnică din Terapia Experiențială - desenul familiei, deținutul și-ar reprezenta prin desen tatăl ca pe un soare „*centrul de greutate în jurul căruia gravitează întreaga familie*”, iar mama ar fi luna „*cei doi, - mama și tata nu se întâlnesc niciodată, dar fac eforturi să se apropie. Din modul cum și-ar reprezenta familia (tehnica este de tip proiectiv, subiectul acționând inconștient fără a avea controlul rațional asupra trăirilor sale) reiese că relația dintre mamă și tată se structurează pe alte considerente, decât cele afirmate de deținut „*respect, considerație...*” mai degrabă aceasta este o relație de putere, relația fiind controlată de tată, el deținând controlul luării deciziilor. Tatăl deținutului provine dintr-o familie în care „*polul de putere*” aparținea bunicului, o persoană „*deosebită*” cu reguli și principii morale, „*un om disciplinat și riguros în tot ceea ce făcea*”, în timp ce bunica provenea dintr-o altă cultură, cea indiană, în care soția este total subordonată soțului „*o persoană liniștită, caldă ,supusă...*”. Se pare că tatăl inculpatului a preluat și promovat în familia proprie modelul familial din familia de origine, identificându-se cu unul din părinții biologici, tatăl.*

E. Berne (1950)³¹ elaborează o teorie în care propune un model al stadiilor eului. Acest model este de factură tranzacțională (aparține Analizei Tranzacționale), autorul

³¹ Cf. IOLANDA MITROFAN, *Psihoterapie Experiențială*, Ed. Infomedica, București, 1999, p.144-145.

considerând că în fiecare individ coexistă trei stadii de bază ale eului, stadii active, dinamice și observabile: stadiul de părinte, de adult, de copil. Fiecare stare există în mod real și „operează” atât la nivelul individual, cât și interpersonal, manifestându-se în maniera de a simți, gândi și acționa la un moment dat. În cadrul acestui model, tatăl inculpatului s-ar situa la Stadiul Eului Părinte. Acest stadiu presupune de regulă o identificare cu unul din părinții biologici. Persoana gândește, simte și se comportă în maniera propriilor părinți sau a altor figuri parentale preluate în timpul copilăriei. Este un stadiu originat familial și socio-cultural, continuând norme, morală, atitudini și credințe moștenite. Stadiul Eului Părinte³² poate avea două forme principale de manifestare, respectiv:

- ❖ Părintele Normativ care, de regulă, se exteriorizează prin atitudine comportamente restrictive, impunând anumite norme de conduită și/sau, în general, obligații;
- ❖ Părintele Grijuliu care este afectuos, empatic, grijuliu, sfătuitor și în general ocrotitor și preocupat ca lucrurile să „iasă bine, foarte bine”, mai ales în urma indicațiilor date de el.

Părintele normativ se referă, prioritar, la judecățile de valoare și la normele sociale și reprezintă acea parte a personalității care critică, face reguli și ține la drepturile sale. Caută și găsește greșeli, fiind asertiv, direct și limitat. Folosește un limbaj absolutist.

Părintele normativ se poate manifesta fie pozitiv (impune limite, drepturi și/sau obligații și urmărește aplicarea acestora), fie negativ, devenind despot. Comportamentul general al părintelui normativ este prescriptor, dominator și protector, având, concomitent, tendința de a emite „judecăți de valoare”. Tata deținutului aparține primei forme de manifestare, cea de părinte normativ.

Din familia deținutului și din familia lărgită nu a mai fost nimeni condamnat, închis, iar în familie nu existau vicii „*nu se fuma, bea..., eram o familie model*”

Deținutul mai are trei surori. Prima soră are 34 de ani, cea de-a doua 32 de ani și ultima 22 de ani. Sora cea mare și-a abandonat studiile și lucrează în prezent ca funcționar bancar, **este la a II-a căsătorie**, are un copil din prima căsătorie. Sora mijlocie urmează o facultate (anul II) și **este la a III-a căsătorie**, iar sora cea mică este în prezent la Londra, căsătorită, cu un cetățean englez., „*este la prima căsătorie*”. Relația cu surorile în copilărie a fost caldă, protectivă „*făceam două echipe... cea mare avea grijă de mine, iar cea mijlocie de sora mea cea mică*”. Veniturile familiale erau suficiente pentru asigurarea un trai decent

³² CORDON A., *L'analyse transactionnelle*, Les Editions d' Organisation, Paris, 1987, p.23-29.

„tata și mama câștigau în jur de patru milioane fiecare, nu erau venituri foarte mari, dar existau familii cu venituri mai mici ...ne descurcam...”.

Încă de mic începe să-și copieze tatăl, să aibă aspirații, înclinații aptitudinale comune cu acesta, - preluate de la acesta „îmi plăceau artele, muzica ...tata era arhitect...”. Din familie cel mai bine se înțelege cu tatăl „chiar dacă... orice copil mai trebuie pedepsit când...știu că de regulă tata mă bătea când făceam greșeli (**părintele normativ**) , nu mama...dar tot tata îmi lua apărarea când mama mă certa..., mama era cu regulamentul ... oră fixă de culcare, mâncare...”. Încă din această perioadă mama deținutului este supusă de către soț unui proces de depersonalizare. Încercările ei de a-și negocia punctele de vedere în fața soțului sunt sortite eșecului. Ca elev, deținutul obține rezultate bune la școală „am fost bun la învățătură, părinții au fost mulțumiți de mine...”.

După revoluție, familia deținutului (tatăl, mama și sora cea mică) se mută în orașul V unde tatăl găsisse un post foarte bine remunerat, îi oferea un alt statut social, unele avantaje privind locuința „au găsit un loc de muncă la Consiliul Județean din orașul V. - tata pe post de director...”. Tatăl vinde apartamentul cu patru camere din orașul B. și cu banii primiți cumpără două apartamente, fiecare cu două camere pentru cele două surori mai mari. Mama încearcă să se opună plecării în orașul V., dar demersurile ei în fața soțului nu au sorți de izbândă „la început mama nu prea a vrut, dar în urma discuțiilor, tata a convins-o de avantajele pe care această schimbare le va aduce în viața noastră...”. Această schimbare intervenită în viața deținutului îi provoacă un șoc „mutarea în alt oraș a fost un șoc... nu-mi plac schimbările, mă învățasem aici, acolo nu cunoșteam pe nimeni...în plus mă despărțeam de cele două surori mai mari”. În copilărie, deținutul nu suporta colectivitatea, nu reușea să depășească sentimentul de frică, neliniște, pe care absența părinților, al cadrului protectiv familial îl declanșau „nu-mi plac despărțirile, nu am reușit să mă integrez în nici un colectiv, pupam mâna mamei ca să nu mă trimită la grădiniță”.

În orașul V. deținutul este înmatriculat în clasa a IX-a la un liceu. În continuare, relatează cum au decurs primele lui experiențe legate de încercarea de a stabili o relație de prietenie cu o persoană de sex feminin „eu de mic am fost crescut să iubesc tot ceea ce este frumos... mi-au plăcut artele, muzica (pasiunile tatălui)...eu am crescut în spiritul că o relație între două persoane se bazează pe încredere, și nu pe înșelăciune, pe modelul părinților (modul în care deținutul percepea relația dintre mamă și tată)...am eșuat de vreo două trei ori în încercarea mea de a-mi găsi o prietenă. Prima dată m-a afectat, dar nu grav, mai era timp...eram tânăr... puteam să ratez o dată, de două ori, cu timpul mă voi maturiza, data următoare voi ști cum să aleg...un rateu, două nu contează...însă, probabil eșecurile,

rateurile și-au pus amprenta asupra felului meu de a fi...asupra faptei pe care am comis-o mai târziu . Am început să nu mai am încredere la următoarele alegeri... ”. Din cele relatate reiese că deținutul are o serie de „rateuri” în încercarea de a-și găsi o prietenă „pe care să o iubească și căreia să-i împărtășească aspirațiile, gândurile planurile de viitor”. El conștientizează că aceste „eșecuri” au fost una din cauzele care au stat la baza comiterii actului de mai târziu, **dar nu percepe** adevăratul substrat al acestor „eșecuri”, nu înțelege că felul lui de a fi, modul în care a fost condiționat, paradigma prin care percepe, înțelege și interpretează realitatea este adevărata cauză a acestor „ rateuri”. El nu „căuta” o prietenă, el „căuta” idealul feminin al mamei „caldă, supusă...pentru mine mama reprezenta un ideal, iar tata era un perfecționist care impunea regulamentele în familie, dar ceilalți nu se supărau... el fiind matur, deosebit și cu experiență...”. În continuare, deținutul încearcă să-și justifice aceste „eșecuri, - prima oară m-am aruncat direct...inocența...După ce m-am ars, nu m-am mai aruncat...am fost un pic mai reticent, la cea de-a treia și mai...chiar dacă aveam în mână o piesă bună, refuzam de frică să nu fie o dezamăgire, să nu fiu dezamăgit”. Discută cu tatăl aceste probleme ale lui. „Am discutat cu tata... cu mama nu am discutat niciodată aceste probleme...îi spuneam că m-am certat cu...din cauză că nu mi-a plăcut asta...asta...și el analiza, trecând prin viață, având experiență îmi dădea un răspuns direct și știa ce să mă învețe, de regulă îl ascultam, cam ce spunea el se făcea, el impunea regulamentele și stabilea rolurile în familie”. Vezi bunicul deținutului: regulamente, disciplină, rigurozitate.

Am să încerc în continuare să explic substratul psihologic al comportamentului deținutului. Freud consideră că structurarea Supraeului (conștiința morală) este marcată îndeosebi de procesul de identificare, de amintirea tatălui asociată ideii de bine și rău, ca și de regulile de morală proprii grupului familial în care individul se dezvoltă ca entitate bio-psiho-socială. În cazul deținutului, ca de altfel și în cazul tatălui, are loc același mecanism de preluare și promovare a modelului parental, acesta situându-se la Stadiul Eului Părinte descris anterior. Pentru el mama reprezenta un ideal, dar în sensul reprezentat de bunică - *supusă, caldă*. B.C. încearcă să modeleze, să modifice partenerile după chipul și asemănarea lui și al mamei, el fiind o persoană specială (ca și tatăl de altfel) care știe cu multă precizie ce și cum trebuie să fie, să se facă. El nu conștientizează că dragostea înseamnă acceptare, nu schimbarea personalității celuiilalt. El încearcă să aplice viitoarelor parteneri același mod de depersonalizare prin care tatăl a transformat-o pe mamă într-o marionetă. **În numele iubirii, multe persoane** cred că e perfect normal să impună partenerului lor să se schimbe. „Gândim că e „drept” și „pozitiv” să corijăm cu tot dinadinsul ceea ce noi considerăm drept „defecte” ale celuiilalt, chiar dacă astfel, riscăm "să-i reducem și calitățile pentru care îl iubim. Sub

masca bunelor intenții, a candorii și onestității, încercăm adesea să transformăm personalitatea partenerului, ceea ce va crea o reacție conștientă sau inconștientă de rezistență din partea acestuia. Ajungem, astfel, să distrugem sistematic „diferențele” — acele calități unice care ne-au atras la început și care uneori ne-au și sedus. Diferențele ne pot produce teamă, ca și cum le-am lua pe contul nostru, ca și cum ele ar implica neapărat o negare sau o respingere a ceea ce suntem noi înșine. Resimțim astfel un anumit pericol emoțional. În realitate, a iubi înseamnă acceptarea defectelor celuilalt și prețuirea a ceea ce el are propriu, specific. Adesea, tentativa de a-l obliga pe celălalt să se schimbe constituie implicit, o critică, o respingere simbolică, chiar dacă „schimbarea” ar fi și în interesul lui. Oricum, ea nu se va produce decât atunci când persoana care se schimbă, dorește s-o facă. Iubirea înseamnă respectarea libertății celuilalt și acordarea creditului necesar pentru ca acesta să devină mai bun. Și întotdeauna el o va face, tocmai pentru că are sentimentul că este iubit și acceptat³³. Oamenii nesiguri³⁴ doresc ca realitatea să se conformeze paradigmatelor lor. Simt nevoia imperioasă de a-i aduce pe ceilalți la același numitor cu ei, de a le impune tiparul propriului mod de gândire. Nu înțeleg că soliditatea unei relații constă tocmai în diferență — în deosebirea punctelor de vedere. Asemănarea nu este identitate, nici uniformitate. Unitatea sau identitatea se naște din complementaritate, nu din similaritate, care este necreatoare și plictisitoare. Esența sinergiei constă în valorificarea diferențelor. Sinergia presupune ca fiecare dintre parteneri să vină cu câte o propunere apoi cu alta, până când se opresc la o soluție care să-i mulțumească pe amândoi. Fiecare dintre parteneri obțin ceea ce urmăresc și, concomitent, își consolidează relația, evoluează. În familia deținutului, nu doar el a preluat modelul parental al tatălui, ci și cele două surori — cea mai mare este la a doua căsătorie, cea mijlocie este la a treia căsătorie, iar cea mică căsătorindu-se recent „*este la prima căsătorie*”. Inculpatul subliniază faptul că cea mică este la prima căsătorie, inconștient el acceptă că și aceasta poate avea în timp mai multe divorțuri „*cred că ei... soții... nu au corespuns...ele erau fete bune...educate în același spirit...adică al modelului familial*”.

Există patru scenarii existențiale³⁵ surprinse în manifestările comportamental relaționale:

- Eu sunt O.K. — tu ești O.K.: relevă o mentalitate de învingător;
- Eu nu sunt O.K. — tu nu ești O.K.: poziție de viață ce exprimă inutilitate și zădărnici;
- Eu nu sunt O.K. — tu ești O.K.: reprezintă un scenariu de viață depresiv;

³³ MITROFAN I. N. MITROFAN N., *Elemente de psihologie a cuplului*, Ed. Șansa S.R.L., București, 1994, p.146.

³⁴ COVEY R. S., *Eficiența în 7 trepte sau Un abecedar al înțelepciunii*, Ed. Allfa, București, 2000, p. 260.

³⁵ HARRIS P., *I'm OK, you OK*, Harper Row Publ, 1969.

- Eu sunt O.K. – tu nu ești O.K.: scenariu existențialist din care persoana se raportează la lume cu frustrație și mânie. Blamează și nu are încredere în alte persoane Este o poziție paranoidă. Inculpatul se pare că se încadrează în acest ultim scenariu. B.C. se consideră o persoană „specială” care „a descoperit adevărul absolut” - manifestare paranoidă. În fapt, el este o personalitate incongruentă, dominată de lipsa empatiei, inflexibilitate, teamă de schimbare, preocupată de dorința de a „atinge un ideal” intangibil, fără corespondent în realitatea obiectivă. Sensul identității de sine se definește numai în comuniune cu ceilalți. Sentimentul identității dă forță, încredere în sine, siguranță și capacitatea de a face față problemelor vieții. Eșuările exprimă o identitate precară, trăită adesea psihoemoțional ca o „criză” iar acești indivizi vor experimenta în continuare roluri confuze, ei neștiind bine cine sunt, de unde vin și unde se îndreaptă. În perioada tinereții adulte trebuie să fim capabili să ne unim identitatea cu cei din jur, fără teama de a pierde ceva din propria personalitate. Fuzionarea identității într-o relație de intimitate nu este echivalentă cu a te subordona acestei relații, deci identitatea nu este pierdută. Trebuie să știm însă, în mod ferm cine și ce suntem ca individualitate. Cei incapabili de a stabili o astfel de relație de intimitate funcționează izolat, evitând contactele apropiate cu ceilalți, s-ar putea chiar să-i respingă ori să-i agreseze, considerând că le amenință identitatea. Ei preferă să fie singuri pentru că le este teamă de intimitate sau de propria vulnerabilitate, cum este cazul inculpatului³⁶.

În continuare, deținutul relatează că după terminarea liceului a susținut examen la facultatea de arhitectură din orașul I. „mi-am dorit foarte mult să urmez arhitectura, am aceleași preocupări ca și tata”, reușind să ocupe locul al treilea. În această perioadă are o prietenă „stabilă”, elevă în clasa a XII-a la un liceu din orașul V. Reușește să termine anul I de facultate cu rezultate foarte bune, situându-se pe locul al III-lea. Odată cu începerea anului II de facultate, apar și problemele deținutului. Prietena intră la Facultatea de Drept din orașul I. „trăiam în concubinaj cu o colegă de liceu, cu un an mai mică care a intrat la drept când eu am trecut în anul II la arhitectură”. Părinții fetei nu erau de acord cu relația lor și cu faptul ca ei să locuiască împreună. Prietena, viitoarea victimă, s-a născut în orașul V. într-o familie cu un nivel mediu de instrucție „părinții nu au avut studii superioare, niște ignoranți, în timpul regimului comunist, tatăl fostei mele prietene a ocupat diferite funcții de

³⁶ Cf., SCHULTZ DUANE, *op. cit.*, 1986 p. 255-256.

administrator... a furat...după revoluție a investit banii în magazine, service-auto...s-a îmbogățit... ”. Cele relatate de deținut denotă revolta acestuia față de familia viitoarei victime, față de statutul lor social, nivelul scăzut de instrucție „... familia mea era o familie de intelectuali, oameni cu principii și valori, cu simțul esteticului... nu ne puteau înghiți”. În ciuda opoziției părinților fetei, fără știrea acestora, deținutul și victima hotărăsc să locuiască în garsoniera acesteia. După o scurtă perioadă apar divergențele între cei doi, legate în special de modul de conștientizare a priorităților, de managementul timpului, de alegerea prietenilor, de stabilirea unor norme, reguli clare referitoare la viața în cuplu. „Își pierdea nopțile în discotecă, distrându-se, nu-și planifica timpul, nu înțelegea că trebuie să învețe... eu îi spuneam cum și ce trebuie să facă...ce este important (vezi tatăl)... învățăm acum și ne distrăm în vacanță... eu stăteam acasă și o așteptam...venea noaptea târziu”. Se observă că și în cazul acestei prietene, scenariul existențial al deținutului se repetă. La început au fost discuții, apoi încetul cu încetul s-a trecut la jigniri, acuze reciproce, creându-se o stare de tensiune permanentă între cei doi. Deținutul nu dorește să relaționeze cu colegii, - prietenii, „gașca”, concubinei „ nu voiam să am de a face cu ei”. El povestește un incident petrecut la el acasă, în orașul V. când în urma unor discuții în contradictoriu, tensionate, avute cu concubina, a ajuns la o asemenea stare de tensiune, de nervozitate, încât își pierde controlul, uzul rațiunii, ia o foarfecă de pe masă încercând să-i taie gâtul. Situația a fost salvată de tatăl deținutului, acesta intervenind îndepărtându-l și liniștind victima „ de fapt tata a păcălit-o, a încercat să-i explice că eu de fapt vroiam să-i tai părul”. Această stare de tensiune, de frustrare a deținutului are o serie de repercusiuni atât la nivel psihic și psihologic, comportamental și atitudinal, cât și în planul rezultatelor obținute în procesul de învățământ. Nu mai frecventează cursurile, nu își susține examenele, la sfârșitul anului II este declarat repetent. „În această perioadă îmi pierdeam timpul în certuri, discuții în contradictoriu, urmărind-o să văd ce face... ea îmi reproșa că mă comport ca tatăl ei”- „lasă-mă, parcă ai fi tata, doar acum am scăpat de el...”. În momentul relatării celor spuse de concubină, deținutul are un insight (iluminare) și începe să zâmbească spunând „acum îmi amintesc, de fapt toate prietenele îmi reproșau același lucru, că mă comport ca și cum aș fi tatăl lor... ”.

În această perioadă, deținutului îi moare mama. Decesul mamei l-a marcat profund și i-a întărit dorința de a-și întemeia cât mai repede propria familie - căutând substitutul mamei. „Mă simțeam singur și în contratimp, neînțelegerile cu concubina erau mari, nu voia să mă asculte, îmi spunea să o părăsesc, să o las în pace, să plec din garsoniera ei că s-a saturat de reproșurile mele... ”. Pe acest fond de **tulburare emoțională profundă** (moartea mamei), **de tensiune și frustrare** (relația cu concubina), **de culpabilizare**

fața de tată (nu mai era băiatul special, premiantul, nu reușise să se ridice la nivelul așteptărilor tatălui, să-și întemeieze o familie model, ideală, ca a acestuia) și **de tendințe paranoice**, deținutul comite actul criminal. Se desparte de prietenă, închiriind o cameră în oraș, dar continuă să o urmărească, să o hărțuiască presupunând că are un nou prieten pentru care aceasta l-a părăsit, **și nu pentru că el nu ar fi „persoană specială, un băiat bun...”**. Persoanele frustrate³⁷ tind să dezvolte o agresiune directă asupra sursei frustrării. Agresivitatea reprezintă un catharsis al frustrării. Agresiunea ia formă directă când este îndreptată asupra sursei de frustrare sau derivată când este îndreptată ca urmare a inhibiției asupra altor obiecte sau persoane. Frustrarea este „starea de spirit a unui individ căruia îi sunt refuzate răspunsurile adecvate la stimulii pe care îi primește”.

Într-o zi, la ora 10 se deplasează la garsoniera victimei, o surprinde pe aceasta în pat cu „altul”. Afirmă că și-a pierdut controlul (vezi incidentul cu foarfeca), ia o șurubelniță de pe masă și-i aplică mai multe lovituri, omorând-o. Este condamnat 22 de ani pentru omor deosebit de grav. Neagă intenția de a comite fapta.

Factorii care au favorizat producerea infracțiunii de omor:

- ❖ **Determinismul mesajelor parentale;**
- ❖ **Tulburări de personalitate;**
- ❖ **Manifestări paranoide;**
- ❖ **Stimulul, contextul care i-a permis inculpatului să-și actualizeze , manifeste potențialul violent, agresiv.**

Referitor la viața în penitenciar și la criteriile după care se structurează relațiile între deținuți, B.C. afirmă că aceasta (viața în penitenciar) se circumscrie atât unor **reguli formale descrise prin legi și regulamente**, dar într-o mai mare măsură unor **reguli nescrise stabilite între deținuți și transmise de-a lungul timpului**. Aici dă ca exemplu modul în care se practică împrumutul. *„Dacă nu reușești să returnezi la timp ceea ce ai împrumutat riști să plătești dublu, triplu... neexistând posibilitatea de a te achita de datorie decât prin restituirea totală a împrumutului, inclusiv a dobânzii aferente”*.

Un alt criteriu după care se structurează relațiile ar fi **forța**, dar și aici deținutul consideră că presiunea prin forță se manifesta în funcție de tipul de persoană. După părerea lui, adevărata prietenie în închisoare nu există. Nu există **relații** puternice, sincere, adevărate, bazate pe atașament, considerație, întrajutorare, respect. Relațiile se construiesc în funcție de conjunctură, de oportunități, sunt relații de suprafață, superficiale. *„Consider că în închisoare nu poți avea un prieten adevărat, de suflet, ci doar unul de prefăcătorie, de suprafață, ești*

³⁷ MICHAUDE, Y., (1998), *La violence, Paris: PUF, Col. „Que sais- je?”*, ed., p. 20.

determinat de circumstanță, ești nevoit să fii cu el.” Consideră că în închisoare interesele sunt doar personale, și nu de grup. „*fiecare trage doar pentru el, orice alianță care se face e premeditată, fiecare urmărește doar obținerea unor avantaje personale, păcălirea celorlalți*”. Nu este de acord cu faptul că în prezent sunt cazați în aceeași celulă mai mult de 10 deținuți, care diferă ca nivel de instrucție, religie, statut social, origini etnice, tipuri de crimă, trecut carceral etc. Speră că în viitor se vor construi celule în care vor locui doar 2-3 deținuți, putându-se astfel crea condițiile apropiate lor în timp. Consideră că **latura economică, recidiva, și vârsta** ar fi alte trei variabile care influențează modul de structurare a relațiilor dintre deținuți.

Este foarte activ, are sentimentul că nu-i mai ajunge timpul, încearcă să facă cât mai multe. A devenit un om religios. Mi-a spus că în cei șase ani petrecuți în penitenciar a copiat Biblia de două ori. **Se implică în următoarele activități:** redactarea revistei secției; diferite concursuri pe teme biblice; organizarea unor expoziții de pictură; curs de limba italiană; program terapeutic de dezvoltare personală.

Speră că **viitorul** îi va fi favorabil. A executat șase ani din pedeapsă, speră „*poate cu ajutorul lui D-zeu*” că o să se mai schimbe unele legi cu privire la sistemul de pedepse, că o să beneficieze de clemență, având în vedere că este la prima abatere, că provine dintr-o familie „*bună*”, „*nu mă trag dintr-o familie de infractori, am un comportament exemplar, nu am avut scandal, bătaie...întotdeauna am evitat, dacă nu s-a putut, am cedat... chiar dacă pe nedrept am cedat...*” că o să se elibereze înainte de termen, o să termine facultatea, o să-și găsească pe cineva care să-l înțeleagă. Pentru aceasta consideră că „*nu am voie să irosesc timpul...trebuie să acumulez cât mai multe cunoștințe, ca ulterior să le pot folosi... citesc foarte mult, dar numai lucruri utile... psihologie, filozofie, diferite tratate...*”. Se identifică cu un șarpe care trăiește într-o piele de oaie. Oaia conviețuiește cu alte oi într-o turmă în care totul este dirijat „*dacă nu s-ar întâmpla asta oaia s-ar „rătăci*” iar „*șarpele tace și face...poate chiar hipnotiza...este dureros, dar este adaptabil, am răbdare...*”. Aici deținutul dezvoltă un mecanism de autoprotecție a eului, pe de o parte pentru a se proteja față de realitate, pentru a nu-și accepta defectele, iar pe de altă parte pentru a-și conserva vechea imagine de băiat „*special*”. Șarpele în mitologie, religie reprezintă un simbol al înțelepciunii („*fiți înțelepți ca șerpii și...*” afirmă Christos în Biblie), iar oaia este importantă pentru diversele „*produse*”, pe care le oferă omului. Deținutul se percepe în continuare ca fiind o persoană înțeleaptă și valoroasă.

Primește rar **vizite** din partea familiei. Încearcă să scuze comportamentul familiei „*viața este grea...mă ajută financiar... sunt foarte ocupați...un telefon costă...nici*

tata nu prea are timp să-mi scrie... ”. Se pare că între el și tată au apărut o oarecare „răceală” afectivă ca urmare a recăsătoririi acestuia. Nu acceptă partenera tatălui (cultul familiei).

Referitor la **sistemul de pedepse** consideră că este dur, deoarece nu se ține sau se ține foarte puțin cont de starea de recidivă *„doar la comisiile de condiționare”*, crede că ar fi necesar ca diferențele să fie făcute mult mai clar între primar și recidivist *„ unul care a venit pentru prima oară la pușcărie, își recunoaște fapta ...poate că într-un an, doi, se corectează și ar trebui să i se acorde șansa să demonstreze societății că se poate reintegra... dacă repetă fapta a doua oară atunci ar trebui ținut cont de recidivă în stabilirea pedepsei... ”*. Este de părere că **prezența personalului specializat** în închisoare este necesară. Are **relații** bune cu personalul închisorii. **Realizează gravitatea greșelii**, o regretă.

Profil psihologic

- Inteligență: nivel mediu;
- Manifestări paranoide: neîncredere, orgoliu, rigiditate, agresivitate, tendința de a falsifica datele realității sub influența convingerilor proprii subiective; falsă imagine de sine *„ sunt o persoană specială, superioară”*;
- Incongruență în planul emotivității, umorului, independenței, comodității și nivelului de relaxare;
- Afect: agresivitate; tristețe; absența empatiei; sentimente de inferioritate și umilință mascate;
- Conflict – dependență și limite de acceptanță și dragoste;
- Apărări: evitarea apropierei și limitarea relațiilor;
- Nevoi: provocare; acceptare; cunoaștere; autonomie; închidere în sine;
- Relațiile psihosociale se disting prin: dificultăți de adaptare, nesiguranță și dezorientare;
- Planul valoric este bogat, posedă interese multiple, deschidere către nou, dorința de cunoaștere, de diversitate;

Studiu de caz 3

M.C. s-a născut într-o familie tradițională la 24. 02. 1938 în comuna S., sat M., Jud. Buzău, fiica lui B.D. și al B.G. Tatăl și mama deținutei provin din familii modeste (tatăl agricultor, mama casnică) cu un nivel material și cultural scăzut. Tatăl mai are doi frați, iar mama patru. Nici unul dintre părinți nu aveau școală. Membrii familiei lărgite, specific

familiei tradiționale, au dezvoltat relații de cooperare, întraajutorare, relații ce luau formă manifestă cu ocazia diferitelor sărbători familiale „nunți, botezuri...sau a năcazurilor,- înmormântărilor” și în contribuția pe care fiecare membru o aducea cu ocazia „ *construirii unui grajd, case...arat...năcazuri ...la care săreau cu toții...* ”. Nimeni din familia lărgită nu a mai făcut pușcărie. Starea materială a familiei „*era de mijloc*”, toți membrii familiei muncind în gospodăria comună, asigurând cele necesare vieții de zi cu zi. Deținuta, frații și surorile au doar trei – patru clase absolvite „ *așa era obiceiul în sat...*”, băieții învățând de la tată obiceiurile ancestrale pentru a deveni și ei producători și cultivatori ai pământului, iar fetele au învățat să țesă, să coasă și să asigure satisfacerea trebuințelor menajere ale familiei. Părinții și-au crescut copiii în spiritul respectului, stimei față de oameni și a fricii față de D-zeu. Li s-au transmis de către părinți principii, norme, reguli morale și religioase necesare integrării și dezvoltării lor optime în viața familială și în cea socială „ *eram o familie unită... cu o stare materială de mijloc...am fost crescuți să ne temem de D-zeu, tata și mama mergeau regulat la biserică...să ascultăm, să fim cuminți...să nu-i facem de batjocură, să ne discute satul...* ”. Nu a crescut într-un mediu violent și nici nu a fost violentată în copilărie. În jurul vârstei de doisprezece ani are un accident de mașină soldat cu două coaste rupte și cu unele traumatisme în zona toracală și a bazinului. Consecința cea mai gravă a acestui accident cu repercusiuni în planul sănătății și al relației conjugale va fi descoperită mai târziu după căsătoria deținutei „*m-a lovit o mașină, mi-am rupt două coaste...mă durea partea de jos... pieptul...dar până la urmă mi-a trecut*”. În această perioadă nu și-a făcut anumite vise în legătură cu viitorul, învățase din experiența mamei și a femeilor din sat cum i se va derula viața după părăsirea familiei „ *nu mi-am făcut vise legate de viitor...cunoșteam de la mama, de la femeile din sat...vedeam că trebuie să mă căsătoresc...să fac copii și să-i cresc...să-mi ascult bărbatul...* ”. Acest mod de a înțelege realitatea este specific familiilor tradiționale unde femeia are o situație subordonată, rolurile ei sunt legate de asigurarea continuității grupului familial, de creșterea și îngrijirea copiilor, ca și de satisfacerea treburilor menajere. Rămâne în familia de origine până la vârsta de șaptesprezece ani, participând la munca în comun și însușindu-și o serie de deprinderi și abilități specifice femeilor din satul lor. În jurul vârstei de șaptesprezece ani este căsătorită „*m-au dat noră...*” într-un sat vecin cu un băiat de nouăsprezece ani. Acesta absolvise cinci clase, era angajat muncitor necalificat la o fabrică din orașul B. și provine dintr-o familie săracă cu mulți frați „ *mai avea șapte frați...erau săraci..* ”. În primii trei ani de la căsătorie „ *ne-am înțeles bine...eu ocupându-mă de treburile gospodăriei, iar el mergând la muncă...* ”. Treptat, relațiile dintre cei doi se degradează. Soțul începe să-și neglijeze responsabilitățile legate de gospodărie, vine acasă târziu, în stare de

ebrietate, acuzând-o pe deținută fără nici un motiv „*venea acasă beat...a prins gustul băuturii...cred că avea prieteni în oraș cu care bea...mă acuza că nu am făcut aia...și aia...că nu sunt femeie ... nu pot să-i fac copii...facea scandal, deranjând vecinii...*”. Pentru început neînțelegerile s-au limitat la discuții, acuze exprimate pe un un ton mai ridicat, ca până la urmă să se ajungă la jigniri și violență din partea soțului „*cred că își găsisse o altă femeie...era beat tot timpul...a început să mă bată...*”. Culpabilizându-se, conștientizând că nu poate îndeplini una din funcțiile importante ale familiei, - cea de procreare, încercând să-și salveze familia, deținuta consultă o serie de medici pentru a stabili dacă are o problemă fiziologică din cauza căreia nu rămâne gravidă. Află în cele din urmă că, accidentul avut la vârsta de doisprezece ani i-a afectat aparatul reproducător, aflându-se în imposibilitatea de a mai rămâne gravidă. Vine acasă și relatează soțului cele aflate, așteptând din partea acestuia înțelegere și compasiune „*am venit acasă, i-am povestit sperând că mă va înțelege...m-am înșelat...de câte ori venea acasă beat și asta din ce în ce mai des, mă lua la bătaie, mă amenința, umbla după femei spunând că nu sunt capabilă să-i fac un copil...*”. Nu cere ajutorul nimănui pentru a-și ameliora situația deoarece „*nu avea rost, nu ar fi schimbat cu nimic în bine...violența bărbatului este normală și nu trebuie să te plângi...nu am vrut să fac familia de râs...*”. Deținuta structurează o asemenea atitudine ca urmare a propriei condiționări, mesajelor parentale și religioase specifice familiei tradiționale. Toată această stare de fapt, atmosferă familială se prelungește până la vârsta de 30 de ani a deținutei, când aceasta ia hotărârea de a înfia un copil sperând într-o ameliorare a climatului familial și o reconsiderare atitudinală și comportamentală a soțului față de ea și valorile familiei. „*Am înfiat un copil care nu avea părinți...tatăl murise în pușcărie, iar mama a fost bolnavă...au fost foarte săraci...am sperat că bărbatul se va liniști...se va schimba...m-am înșelat, scandalurile și certurile au continuat...mă bătea, a vrut chiar să mă otrăvească...să mă spânzure de două ori.... Am plecat de la el de mai multe ori la părinți, luând și copilul...după o săptămână, două, venea după mine încercând să mă înduplece să mă întorc că totul va fi bine....Mă întorceam...vecinele îmi spuneau că toate au soarta mea și trebuie să suport, să fac ceva să-l aduc pe calea cea bună...O perioadă de timp nu mă mai certa, mai lucra și el câte ceva pe lângă casă...dar când scăpa la băutura...influențat de familie/rude, venea acasă și-mi aducea toate vinile de pe lume, mă bătea, mă amenința cu toporul, cu cuțitul, totul se relua, parcă era și mai nebun...*”. Prejudecățile deținutei, obișnuințele socioculturale introiectate, frica că nu va mai fi capabilă să-și întemeieze o familie, nesiguranța, lipsa opțiunilor o determină să revină acasă la agresor, dar mai ales datorită specificului unei relații abuzive avută cu soțul. O relație abuzivă între victimă (soție) și agresor (soț) se

structurează de-a lungul a trei stadii ciclice, ce determină o creștere a intensității conflictului și a destructurării solidarității cuplului. Primul stadiu este cel al apariției tensiunii, disensiunilor, presiunile asupra victimei luând forma unor patternuri de comportament ale agresorului, victima căutând diferite strategii de-a controla comportamentul abuzatorului, de cele mai multe ori cu efecte asupra propriului comportament. Cel de-al doilea stadiu este stadiul manifest al violenței, victima fiind supusă unor violențe de către agresor o perioadă îndelungată de timp. Cel de-al treilea stadiu, cel al scuzelor, regretelor, pocăinței, nu este neapărat un stadiu al efuziunilor sentimentale, a unor momente de dragoste și intimitate, ci mai degrabă un stadiu de acalmie, de încetare a scandalurilor și bătăilor, de durată mai lungă sau mai scurtă, după care totul se repetă, dar la o intensitate mai mare. Deținuta, în cadrul relației cu abuzatorul, a parcurs cele trei stadii, ea este „prizoniera” acestui ciclu al violenței. Relația abuzivă dintre victimă și abuzator implică un proces de învățare din partea victimei, care treptat, supusă atât presiunilor agresorului, cât și influențelor familiale și sociale internalizate „învață,” inadecvat că nu mai este nimic de făcut, că este victima unui destin și trebuie să se supună acestuia „*nu avea rost / nu ar fi schimbat cu nimic în bine...violența bărbatului este normală și nu trebuie să te plângi...nu am vrut să fac familia de râs...asta îmi era soarta, nu am avut noroc...*”. În continuare, deținuta relatează modul în care s-a implicat în procesul de creștere și educare a copilului înfiat, descrie climatul familial lipsit de securitate, protecție și afecțiune în care acesta s-a format ca entitate bio-psiho-socială „*copilașul a crescut cu un nebun în casă...l-am dat la grădiniță, apoi la școală...când nebunul venea acasă, fugeam amândoi din calea lui...era speriat sărăcuțul...A urmat după ce a terminat opt clase o școală de turnător...a făcut armata... după care l-am căsătorit...*” În toată această perioadă, relația abuzivă dintre deținută și viitoarea victimă - soțul își urma ciclicitatea la forme și intensități diferite. Pe măsura avansării în vârstă, băiatul încearcă „*el devenind mai puternic*” să intervină în relația dintre mamă și tată, protejându-și mama. „*A încercat să mă apere de nebun, dar aceasta îl îndârjea și mai mult...îl făcea în toate felurile, amintindu-i de familia lui adevărată...viața noastră decurgea numai cu certuri ...bății...nora a născut doi copilași pe care eu i-am crescut...până la urmă a încercat să o violeze...din acel moment au început bătăile dintre soț și băiat. Vinovată de tot eram eu...mă urmărea și când dormeam...eram într-un adevărat război zi și noapte...deranjam vecinii...acum se bătea în parte cu băiatul...în ultimul timp și acesta luase gustul băuturii...*”. Pe data de 17 septembrie 1998, M.C. merge la grădina de zarzavat a familiei, culege 150 de kilograme de varză pe care o transportă la piață pentru a o vinde. Revine acasă după ce vinde varza și îl găsește pe soț în stare de ebrietate, bătut de băiat. Soțul începe să o amenințe, fugărind-o prin curte. Pentru a se

apăra, M.C. pune mâna pe o țevă de aluminiu și-l lovește la tâmplă, doborându-l. Cheamă împreună cu băiatul o salvare pentru a-l transporta la spital, dar acesta moare înainte de a i se putea acorda ajutor medical. Iată cum încearcă M.C. să-și justifice actul criminal: „ *eu am trecut printr-o viață foarte grea, am fost căsătorită cu soțul meu din 1956 și am avut o viață care nu s-a mai putut trăi, a fost un alcoolic și un afemeiat, luam bătaie mereu, spărgea tot ce era în calea lui, era foarte violent, am văzut moartea cu ochii mei, avea cuțitul în buzunar, mereu eram amenințată cu moartea, iar eu de frica morții m-am apărat și l-am lovit cu o bară de aluminiu în tâmplă, atunci l-am luat cu salvarea și l-am dus la spital, dar din nefericire soțul a decedat*”. Din cele relatate de deținută, gestul ei este rezultatul fricii față de furia soțului într-un moment când Supraeul nu își mai îndeplinește funcția de control, de cenzurare/sublimare a impulsurilor agresive inconștiente. Este condamnată la 15 ani închisoare.

Factorii care au favorizat producerea infracțiunii de umor:

- ❖ **Determinismul mesajelor parentale;**
- ❖ **Nivelul scăzut de instrucție;**
- ❖ **Dizarmonia personalității;**
- ❖ **Stimulul, contextul care i-a permis inculpatei să-și actualizeze, manifeste potențialul violent, agresiv.**

După condamnarea ei, familia băiatului este supusă unui proces de disoluție familială prin divorț „ *după intrarea mea în pușcărie a vândut tot din casă...fură...are dosare pe rol cu suspendare...nevasta l-a părăsit, s-a dus la mama ei, după care s-a recăsătorit cu un om de 54 de ani, ea are 32 de ani...a venit o singură dată la mine la pușcărie, i-am dat o vie, o ajut cu pachete...am făcut copiilor flanele, fesuri...unul are 10 ani, iar celălalt 11 ani*”.

Întreține relații și o vizitează una dintre surori, un fost milițian căruia „ *i-am dat pământul în arendă...*”. Nepoții nu o vizitează deoarece „ *nu le-am făcut acte pe casă*”.

Și-a acceptat în totalitate destinul „ *pentru că așa mi-era sortit*”, a căutat să uite în întregime ce s-a întâmplat, crede că nu s-a putut ajuta deoarece „ *nu am noroc*”. **Regretă cele întâmplate**, dar se deresponsabilizează de actul său, căutând să justifice actul comis, responsabilizând destinul și soțul „ *regret cele întâmplate...cred că a meritat soarta...m-am apărat de un câine turbat...*”. Este o persoană religioasă, se împărtășește, participă la toate activitățile cu conținut religios.

Evită **relațiile cu celelalte deținute**, s-a dedicat muncii pentru „ *a nu mă mai gândi la problema aia...*”, își păstrează sentimentele pentru ea. **Lucrează** la grădina de

zarzavat a penitenciarului, face curățenie, croșetează flanele, căciuli, ciorapi etc. pe care le trimite nepoților. Este de părere că **relațiile dintre deținuți** se structurează în funcție de: vârstă; factorul economic, interes; legile nescrise care sunt „*respectate cu sfințenie*”; recidivă „*îți spurcă pachetul...le ocolesc...*”, afinități. Consideră că s-a schimbat într-o oarecare măsură, a devenit capabilă să-și rezolve singură problemele, căutând mereu informații care să o ajute să-și câștige drepturile. A încercat să-și facă anumite **planuri de viitor**, face eforturi pentru a le respecta „*am făcut cinci ani, mai am doi ani și jumătate de tras...după liberare mă dau în ținere la familia Ș., milițianul care lucrează pământul...*”. Este de părere că **este nevoie de specialiști** „*oameni care să ne ajute, să ne lămurească...să avem cui să ne plângem...*”. Este în **relații bune cu personalul închisorii**. Nu are **sugestii** cu privire la îmbunătățirea sistemului de pedepse și a vieții în penitenciar, dezvoltând un comportament versatil „*eu sunt bătrână și fără carte...o să hotărască alții...ce e bine și rău...*”.

Încheie: „*mamă, am trăit cu un câine turbat...cred că și-a meritat soarta...*”.

Profil psihologic

- Oscilează între rezervare, detașare, distanță, rigiditate și deschidere, căldură, cooperare cu o ușoară înclinare spre al doilea aspect;
- Inteligență de nivel scăzut, concentrată spre aspectul practic;
- Emotivă, tulburată, versatilă;
- Modestă, cedează ușor, docilă, se acomodează ușor;
- Așezată, tăcută, serioasă;
- Oportunistă, se eschivează de la respectarea normelor;
- Oscilează între a fi timidă, temătoare și a fi îndrăzneată, spontană, sociabilă, cu o ușoară înclinare spre al doilea aspect;
- Dură, satisfăcută de sine, realistă;
- Bănuitoare, dificil de înșelat;
- Anxioasă, sentiment de culpabilitate;
- Inovatoare, plină de resurse, găsește puterea în ea însăși, hotărâtă;
- Tensionată, frustrată, surmenată;
- Oscilează între lipsa controlului, în conflict cu sine, neglijentă, impulsivă, neglijarea conveniențelor și prezența controlului, formalistă, grijulie cu propria imagine;
- Slab empatică;
- Negativism, resentimente, suspiciune și ostilitate indirectă la un nivel ridicat;
- Nivel înalt de violență suportată;
- Nivel înalt de traumă.

E. FACTORII CARE FAVORIZEAZĂ TRECEREA LA ACT

Analiza interviurilor a permis evidențierea următorilor factori care favorizează trecerea la act a deținuților/telor:

- Mediul social (mediul familial, școală, context social) în care deținutul/a s-a format ca entitate bio-psiho-socială până la vârsta de 18 ani;
- Determinismul mesajelor parentale – comportament antisocial;
- Nivelul scăzut de instrucție;
- Alcoolul;
- Mediul relațional – anturajul;
- Tulburări psihologice;
- Tulburări psihice;
- Stimulul – factorii favorizanți;
- Statutul profesional scăzut;
- Statutul economic scăzut.

F. SPECIALIȘTII ÎNTRE NECESITATE ȘI IMPOSIBILITATE

În aceste studii de caz s-a încercat, pornind de la actul criminal, o introspecție și o analiză calitativă a vieții de zi cu zi a deținutului/tei, pentru a se evalua diferitele alternative pe care acesta/acestea le-au avut la dispoziție. S-a procedat la o analiză holistică, încercându-se surprinderea unor factori, evenimente relevante pentru actul comis – infracțiunea de omor.

Experiența trecută determină comportamentul prezent, iar consecința unei decizii trecute nu poate fi evitată. Ne putem controla opțiunile, dar nu avem control asupra consecințelor acestor opțiuni. Valorile, supozițiile, dorințele, imaginile, credințele, prejudecățile, schemele apercptive învățate, stereotipiile și obișnuințele socio-culturale, reprezentările noastre sunt determinate de condiționarea, paradigma noastră (modelul în care ”vedem,, lumea, în termeni de percepere, înțelegere, interpretare), sunt în mare măsură programate de experiențele noastre din trecut. Indivizii percep lucrurile în mod diferit, fiecare privind prin unica lentilă a experienței personale. Este foarte greu să anulăm influența acestor experiențe, condiționări trecute (determinismul genetic, determinismul fizic – educația, trăirile din mica copilărie etc., determinismul mediului ambiant) dacă nu conștientizăm capacitatea de a le transcede, acceptând și analizând efectul lor asupra noastră, precum și natura noastră pozitivă, deschisă, potențial creatoare cu resurse nelimitate în a se adapta, evolua, transforma.

Deținutul nu acceptă capacitatea sa de autodeterminare, schimbarea prin autorestructurare, faptul că și-ar putea depăși paradigma, experiențele trecutului prin provocarea și activarea resurselor compensatorii naturale, potențarea acestora, prin regăsirea semnificațiilor și sensurilor reale ale existenței. Un rol important în cadrul acestui proces de reconstrucție identitară a deținuților/telor, de conștientizare a semnificațiilor lumii lor interne și externe, de asumare responsabilă a propriilor acte, revine personalului specializat (psihologi, sociologi, asistenți sociali etc.) implicat în procesul de reeducare. Funcționarea închisorilor presupune existența unui personal special pregătit, capabil să elaboreze planuri de intervenție și să provoace procese de schimbare psiho-socială la nivel comportamental, atitudinal, psihic al deținuților/telor.

Deținutul/a trebuie susținut/ă, încurajat/ă să-și analizeze (să facă o introspecție a propriei vieți) condiționările, experiențele trecute, să conștientizeze impactul acestora, a atitudinilor inadecvate asupra comportamentului, să înțeleagă și să accepte că toate aceste experiențe, reprezentări trecute nu pot constitui scuze pentru actul lor. Ei trebuie ajutați în a înțelege că dispun de resurse umane potențial latente care i-ar ajuta să-și reconsidere

atitudinea față de lume, viață, sine, să-și reproiecteze procesele de decizie și control, ieșind de sub incidența acestor experiențe trecute care le-au marcat (influențat modul de gândire, simțire și acțiune) tragic existența.

Resocializarea deținuților/telor este un proces de dezînvățare a normelor și valorilor introiectate și de reinternalizare a altor norme și valori dezirabile, unanim acceptate, având ca finalitate asumarea din partea acestora a unui comportament responsabil. Deținutul este un maestru al evitării responsabilității personale din cauză că adesea îi lipsește încrederea în sine și refuză să și le asume. Mulți dintre deținuți se află în diverse forme și stadii de dependență. Lor le lipsește încrederea de a trăi o viață responsabilă auto-motivată

Un obstacol în munca de reeducare este cauzată de absența unei legi care să reglementeze măsurile de reeducare care se pot lua față de adulți, de lipsa infrastructurilor necesare, de rămășițele unei concepții potrivit căreia asistarea se bazează pe control și supravegherea deținuților/telor și mai ales de absența psihologilor, sociologilor, asistenților sociali: doar 122 cu studii superioare. În aceste condiții, fiecărui educator îi revin 350 de deținuți din cei 42815 existenți la 31 decembrie 2003. Raportul este foarte mic, având în vedere că mulți deținuți au probleme psihologice la care se adaugă cele medicale, familiale, economice și sociale.

Prezența specialiștilor este reclamată de toți cei intervievați, acuzând numărul redus și chiar absența acestora: . „*Avem nevoie de educatori...am greșit...dacă am fi ajutați să vedem altfel lucrurile...să descoperim partea noastră cea bună...să ne încurajeze cineva...ne simțim singuri...abandonați...* (afirmă G.V.); „*oameni care să ne ajute, să ne lămurească...să avem cui să ne plângem...*”(afirmă M.C.). Mai mult ca oricare alt angajat, specialiștii în materie pot câștiga încrederea deținuților/telor, pot „descifra” caracterul, pot desfășura acțiuni asupra sentimentelor lor, ușurându-le suferințele fizice și sufletești, câștigând astfel un ascendent în a se face căutați, ascultați de aceștia.

Resursele de personal trebuie să fie adecvate ca număr, categorii profesionale (psihiatri, medici generaliști, psihologi, sociologi, asistenți sociali, consilieri juridici etc.), buni practicieni cu experiență și pregătire. Deficiențele de resurse umane subminează adesea grav tentativele de punere în practică a activităților de reabilitare și terapeutice, închizând accesul la ergoterapie, terapia de grup, psihoterapia individuală etc.. Este de dorit să li se ofere deținuților/telor activități educative și o muncă pentru a-i motiva. Aceste componente esențiale ale unui proces eficient de reabilitare psiho-socială sunt adesea prea puțin dezvoltate, ba chiar lipsesc cu desăvârșire, în cele mai multe cazuri tratamentul aplicat deținuților/telor – pacienților/telor constă în principal în farmacoterapie.

Cred că ar fi necesară acordarea unei asistențe specializate deținuților/telor, asigurată de o echipă interdisciplinară formată din psihologi, sociologi, consilieri pe probleme educaționale și consilieri juridici. S-ar impune consilierea educațională și psihologică atât la nivel individual, cât și de grup, prin abordarea unor activități care să ofere deținuților/telor o viziune obiectivă asupra vieții și realității, acceptarea trecutului, atât de necesare producerii unor schimbări identitare autentice.

G. CONCLUZII

O reală politică socială, tinzând spre o calitate a serviciilor de reabilitare psihosocială a deținuților/telor presupune:

- **Transformarea** comportamentului, instruirea generală și profesională, reintegrarea socială a condamnaților;
- **Schimbarea mentalității** potrivit căreia asistarea infractorilor/elor se rezumă doar la activități de supraveghere și control;
- **Dezvoltarea infrastructurii necesare;**
- **Angajarea unui personal adecvat ca număr**, categorii profesionale, (psihiatru, medici generaliști, psihologi, sociologi, asistenți sociali, consilieri juridici etc.), buni practicieni cu experiență și pregătire. Indiferent de abordare, valorile, atitudinile și abilitățile specialistului sunt instrumente terapeutice legitime.
- **Elaborarea de către specialiști a unor programe educative cu mesaje concrete**, vizând reechilibrarea și recuperarea socială a deținuților, pregătirea reintegrării sociale, precum și prevenirea transmiterii generațiilor următoare a modelelor comportamentale violente:
 - Programe de terapie cognitiv comportamentală;
 - Programe de dezvoltare personală;
 - Programe de terapie a infractorilor violenți;
 - Programe de terapie experiențială;
 - Programe de combatere a comportamentului delincvent feminin;
 - Programe speciale pentru condamnații cu pedepse mari, în special cei cu condamnări pe viață – ex.- terapia existențială etc.
- **Încurajarea deținuților/telor în a sugera subiecte de discuție**, iar definitivarea temelor (conferințelor etc) să aibă în vedere și opțiunile acestora;
- **Discuții între educatori și grupuri mici de deținuți/te pe teme de interes** pentru aceștia din urmă;
- **Stimularea asociațiilor/fundațiilor/organizațiilor** preocupate în ameliorarea situației deținuților/telor să desfășoare proiecte/programe cu caracter cât mai regulat;

- **Acordarea de sprijin și ajutor deținuților/telor** după ieșirea din închisoare pentru a le fi facilitată reinsertia socială și a reduce recidiva;
- **Organizarea unor departamente instituționale – servicii** în cadrul cărora deținuții eliberați să fie consiliați, direcționați și susținuți;